

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Bc. et Bc. Miroslava Tobia Matějková

ZNOVUOBJEVENÍ SVÁTOSTI NEMOCNÝCH

JAKO ODPOVĚĎ NA SOUČASNÉ TRENDY

HLEDÁNÍ CEST K UZDRAVENÍ.

POMAZÁNÍ NEMOCNÝCH - ZMĚNA KONTEXTU, ZMĚNA PRAXE?

Diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. Pavel Ambros, Th.D.

Studijní program: Teologie

Studijní obor: Spirituální a křesťanská formace dospělých

OLMOUC 2012

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedené informační zdroje.

V Olomouci dne 10. 11. 2012

.....

Miroslava Tobia Matějková

Děkuji Prof. Pavlu Ambrosovi, Th.D. za odborné vedení práce a za poskytnutí cenných rad a připomínek při zpracovávání tématu.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD	7
1 FENOMÉN TOUHY PO UZDRAVENÍ Z NEMOCI A UMÍRÁNÍ V KULTURNĚ PODMÍNĚNÉ DISKUSI V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI	10
1.1 Uzdravení a zdraví jako interdisciplinární téma v sekularizované společnosti.....	11
1.1.1 Kulturní a světonázorová podmíněnost nemoci, umírání a smrti a rozvoj lidských snah k jejich překonání	12
1.1.2 Hlavní přístupy k nemoci, umírání a smrti v současné medicíně a ošetrovatelství.....	14
1.1.3 Vazba lidské zkušenosti s nemocí, umíráním a smrtí ze sociologických, politických a ekonomických hledisek	15
1.1.4 Zdraví jako cíl a společný úkol	16
1.2 Akcent na uzdravení a pozapomenuté zdraví v české náboženské praxi.....	17
1.2.1 Krátká charakteristika náboženské situace v České republice	18
1.2.2 Zdůvodnění a překonání nemoci, umírání a smrti v moderní religiozitě	21
1.2.3 Léčitelské směry vycházející z New Age	25
2 SPOLEČENSTVÍ CÍRKVE JAKO SUBJEKT KŘESŤANSKÉ PERSPEKTIVY NEMOCI, UMÍRÁNÍ, SMRTI A UZDRAVENÍ	29
2.1 Evangelijní svědectví o uzdravujícím působení Ježíše Krista.....	30
2.2 Stručný přehled církevní tradice péče o nemocné.....	33
2.3 Impulzy učitelského úřadu církve k otázce nemoci, umírání a smrti jako dovršení křesťanské praxe péče o nemocné	35
2.3.1 Stanovisko k nemoci a utrpení v dokumentech 2. vatikánského koncilu.....	35
2.3.2 Nemoc utrpení a smrt podle učení papežů Jana Pavla II. a Benedikta XVI.	36
2.4 Fenomén hledání uzdravující moci v církvi a modlitba za uzdravení.....	39
2.4.1 Charakteristika modlitby za uzdravení a instrukce k ní	40
2.4.2 Lidová zbožnost jako nositelka tradice modlitby za uzdravení.....	43
2.4.3 Modlitba za uzdravení charismatických hnutí v církvi	45
2.5 Uzdravení skrze svátosti.....	47

3 HISTORICKÁ PROMĚNA VNÍMÁNÍ SVÁTOSTI NEMOCNÝCH PŘED A PO 2. VATIKÁNSKÉM KONCILU	50
3.1 Svátost nemocných před 2. vatikánským koncilem.....	50
3.1.1 Vývoj pomazání nemocných v křesťanském starověku a středověku	51
3.1.2 Pomazání nemocných na Tridentském koncilu a po aplikaci jeho ustanovení.....	53
3.2 Svátost nemocných od 2. vatikánského koncilu	54
3.2.1 Druhý vatikánský koncil a svátost nemocných v konstituci o posvátné liturgii <i>Sacrosanctum concilium</i>	54
3.2.2 Přizpůsobení obřadu pomazání nemocných po 2. vatikánském koncilu	55
3.2.3 Struktura nového obřadu svátosti nemocných v českém textu <i>Obřadů pomazání nemocných a péče o nemocné</i>	57
4 NA CESTĚ KE ZNOVUOBJEVENÍ SVÁTOSTI NEMOCNÝCH.....	59
4.1 Nová kultura pastorační péče o nemocné.....	60
4.2 Podněty k novému uchopení svátosti nemocných	63
4.3 Symbolická řeč svátosti nemocných	65
4.3.1 Olej nemocných	67
4.3.2 Používání gest při udělování svátosti nemocných	71
4.4 Účinky svátosti nemocných	73
4.5 Ekleziální a eschatologický rozměr svátosti nemocných.....	75
4.6 Od přípravy k přijetí svátosti nemocných k životu ze svátosti nemocných.....	77
ZÁVĚR	79
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	81
Prameny	81
Literatura.....	85
SEZNAM JINÝCH POUŽITÝCH ZDROJŮ	93
Elektronické zdroje.....	93
Časopisy, vnitřní normy, přednášky	96

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	97
Zkratky biblických knih.....	97
Zkratky dokumentů 2. vatikánského koncilu.....	97
Zkratky církevních dokumentů.....	97
Zkratky papežských dokumentů.....	97
Ostatní zkratky	97
SEZNAM PŘÍLOH	99
PŘÍLOHY	100

ÚVOD

Při své práci v nemocnici, kde jsem zaměstnaná jako všeobecná sestra a také v klinické pastorační péči, mám možnost pozorovat, jak lidé prožívají svoji nemoc, bolest, utrpení i umírání a jak silná je v nich touha po uzdravení. Během své praxe jsem se mnohokrát mohla přesvědčit, jak živá je dnes otázka hledání cest k uzdravení zejména v různých léčitelských směrech hnutí New Age a jak často i katoličtí křesťané volí alternativní cestu, než aby se rozhodli pro přijetí svátostí, které jim nabízí církve. Velmi silně rozšířený mýtus o tom, že kněz, přinášející svátost nemocných, je poslem smrti, se jen těžko vyvrací a svátost nemocných je odmítána.

V situaci, kde se silně propagují trendy hledání cest k uzdravení, považuji diskusi o svátosti nemocných za velmi potřebnou. Uvědomuji si velkou nutnost věnovat se katechezi nemocných i edukaci zdravotníků v otázce svátosti nemocných a to právě v širokém kontextu současných trendů hledání cest k uzdravení. Tomuto tématu chci věnovat svoji diplomovou práci. Mým záměrem je rovněž upozornit na prostředky, které mohou pomoci ke znovuobjevení svátosti nemocných.

Rozhodla jsem se postupovat induktivní metodou (vidět-porozumět-jednat). Nejdříve tedy chci na základě pozorování a zkušenosti s nemocnými vymezit, čím se vyznačuje fenomén touhy po uzdravení v naší české společnosti, potom chci upozornit na křesťanskou, přesněji řečeno katolickou perspektivu uzdravení z nemoci, umírání, a smrti a zaměřit se přitom na uzdravující svátost nemocných. Za nutný předpoklad pro bližší porozumění a znovuobjevení svátosti považuji znalost historického vývoje svátosti nemocných. Z tohoto teoretického a kulturního přehledu chci nakonec odvodit podněty pro současné duchovní prožívání a nové uchopení svátosti nemocných.

České perspektivě je podřízen výběr literatury. Protože se zaměřuji na české prostředí, rozhodla jsem se používat pramenů a literatury, která je dostupná v češtině, ta totiž odráží zájem a směřování českého čtenáře. Svátosti nemocných není věnováno příliš mnoho literatury. Kromě oficiálních liturgických textů najdeme několik diplomových prací, které se orientují na svátost nemocných z liturgického

nebo pastoračního pohledu.¹ Existuje jedna monografie o svátosti nemocných v edici spirituality.² Svátosti nemocných se věnují rovněž příspěvky v teologických časopisech.³ Řada křesťanských knih o uzdravení v sobě obsahuje kapitoly o svátosti nemocných, o pomazání nemocných také pojednávají některé tituly z liturgiky, nebo texty, které se věnují pastorační péči o nemocné, ale tím je výčet literatury dostupné v češtině asi vyčerpán.⁴ Tato diplomová práce má řadu poněkud rozšířit.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol.

Protože pochopení svátosti nemocných vyrůstá velmi silně z kulturou podmíněného pochopení nemoci a smrti, je první kapitola zaměřena k tomu, abychom blíže specifikovali postoj současné české sekulární společnosti k problematice nemoci, umírání a smrti. Upozorníme v ní na vazbu lidské zkušenosti s nemocí v politických, ekonomických, sociologických a zdravotních systémech a poukážeme na to, že v těchto oblastech je velmi silně kladen důraz na prevenci nemocí a na zdraví jako cíl.

Dále chce první kapitola popsat způsoby, jakými na zápas s nemocí a utrpením reaguje náboženský člověk. Má v úmyslu podtrhnout, že moderní religiozita v českých zemích poskytuje velmi široké pole působnosti různým alternativním spirituálním směrům, ve kterých se důraz na zdraví již silně propojuje s akcentem na uzdravení, tedy znovunabytí zdraví po jeho ztrátě. Považujeme za nutné zmínit a popsat alternativní proudy s jejich metodami, které se pokouší přispět ke zdraví i k uzdravení. Zde totiž hledá řešení svých potíží s nemocí a také uzdravení nezanedbatelná část české společnosti a rovněž ti, kteří se považují za katolíky, tedy potencionální příjemci svátosti nemocných.

Do druhé kapitoly zařazujeme krátký přehled způsobů, kterými v průběhu dějin na nemoc, umírání, smrt a lidskou touhu po uzdravení odpovídala církev ve své nauce i praxi (budeme-li hovořit o církvi, máme na mysli církev římskokatolickou, pokud není uvedeno jinak). Vycházíme z biblického základu, jehož dovršením je evangelijní

¹ Srov. TICHÁ, D. *Slavení svátosti pomazání nemocných jako účinná posila pro člověka v mimořádně těžké zdravotní situaci*. Diplomová práce. Olomouc: UP, CMFT, 2009; srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání Rituale Romanum 1957 s Ordo Unctionis infirmorum 1972*. Diplomová práce. Olomouc: UP, CMFT, 2008; srov. TOMICZEK, V. *Nemoc a bolest podle magisteria církve po II. vatikánském koncilu*. Licenciátní práce. Olomouc: UP, CMFT, 2010.

² Srov. GRÜN, A. *Svátost nemocných*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

³ Srov. *Communio. Mezinárodní katolická revue. Svátost pomazání nemocných*. Svitavy: Trinitas, 2008, roč. 12, č. 1. (Dále jen *Communio*.)

⁴ Srov. pozn. 170; srov. OPATRŇY, M. *Svátostná pastorace. Studijní materiály k svátostem křtu, břmování, eucharistie, manželství a nemocných*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2008; srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*. 2. upravené vyd. Praha: Zvon, 1990 a další.

svědectví o uzdravujícím působení Ježíše Krista. Dále pokračujeme shrnutím praktických projevů křesťanské lásky k nemocným v průběhu dějin. Impulzy učitelského úřadu církve k otázce nemoci, umírání a smrti jako dovršení křesťanské praxe péče o nemocné tvoří další část kapitoly. Následně se dostaneme k popisu současného mohutného fenoménu hledání uzdravující moci v církvi. Charakterizujeme modlitbu za uzdravení, která je legitimním prostředkem užívaným v církvi, a uplatňuje se v lidové zbožnosti, v charismatických hnutích a rovněž ve svátostech uzdravení. Uzdravující svátosti prezentujeme jako vrcholnou odpověď církve na lidskou touhu po uzdravení a nadále preferujeme samotnou svátost nemocných.

Tímto logickým sledem obsahu prvních dvou kapitol je připravena půda pro stručnou charakteristiku proměny vnímání svátosti nemocných v průběhu dějin církve, která je umístěna ve třetí kapitole. Má se tak ozřejmit vývoj svátosti nemocných a zdůraznit, co nového v otázce svátosti nemocných přinesl druhý vatikánský koncil.

V běžném styku s lidmi se převážně ukazuje, že v jejich povědomí stále přetrvává předkoncilní chápání pomazání nemocných jako posledního pomazání před smrtí. Čtvrtá kapitola nabízí spirituální podněty k obnovenému pokoncilnímu nahlížení svátosti nemocných. Chce být podnětem pro hlubší pochopení svátosti nemocných v kontextu velmi silného proudu hledání uzdravující moci v dnešní církvi, a rovněž chce navrhnout pastorační možnosti, které by umožnily překonat dlouhá staletí zažitý mýtus o svátosti nemocných jako o posledním činu člověka na této zemi. Ve čtvrté kapitole navazujeme na podněty k novému pochopení svátosti nemocných, které nabízí současní spirituální a pastorační teologové. Za vhodný prostředek pro pastorační nemocných považujeme katechezi o symbolice a účincích svátosti nemocných, a motivaci k rozvinutí ekleziálního a eschatologického charakteru svátosti nemocných.

Charakter práce je i edukační, chce zdravotníkům, pastoračním pracovníkům i nemocným nabídnout pohled na svátost nemocných v obnovené podobě po druhém vatikánském koncilu a to v kontextu současných přístupů k problematice uzdravení. Pro samotné nemocné považujeme za vhodné připravit malou brožurku, která obsahuje základní informace o svátosti nemocných a je přílohou tohoto textu.

1 FENOMÉN TOUHY PO UZDRAVENÍ Z NEMOCI A UMÍRÁNÍ V KULTURNĚ PODMÍNĚNÉ DISKUSI V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Naše hledání cest ke znovuobjevení svátosti nemocných chceme začít pohledem na současného člověka. Žije v kulturní podmíněnosti, jíž je určováno jeho vnímání nemoci, umírání a smrti, ale také jeho snahy vymanit se z těchto skutečností. Je tedy úkolem první kapitoly, aby se pokusila charakterizovat, jak touha po uzdravení vedla k úsilí o překonání nemoci v průběhu staletí, a jaké přístupy preferujeme dnes. Nejprve načrtneme, jaký význam při pohledu na nemoc, umírání a smrt má kultura a poté se dotkneme současných vlivů a přístupů k problematice nemoci, smrti, umírání i uzdravení z pohledu medicíny, ošetřovatelství, sociologie, politiky a ekonomiky. Na základě těchto postupů chceme dospět k pochopení současného kulturního klimatu, ve kterém je cesta ke zdraví nebo uzdravení jedním z prioritních cílů.

Lidská zkušenost s nemocí, umíráním a smrtí nezůstává ohraničena a dostatečně objasněna či vyřešena jen specializovanými obory, ale velmi výrazně hledá objasnění také ve spiritualitě a religiozitě, a také jejich moderních a populárních formách. Proto zmíníme nejrozšířenější religiózní proudy nabízející řešení vážných životních situací souvisejících s nemocí a jejími následky, umíráním a smrtí, přičemž se omezíme především na prostředí České republiky. Na základě zkušenosti s mnohými křesťany, kteří v nemoci hledají útěchu a pomoc v těchto alternativách, považujeme za nutné pojmenovat směry, které se rozcházejí s učením a praxí církve.

1.1 Uzdravení a zdraví jako interdisciplinární téma v sekularizované společnosti

Současná evropská společnost je považována za vyspělou, když dokáže eliminovat lidskou bolest a utrpení, zejména fyzického charakteru na nutné minimum. Člověk vynakládá velké úsilí, aby jakoukoli formu utrpení ze života odstranil. Při hlubším zamyšlení se však nabízí myšlenka, že „mezi pozemským životem a utrpením není radikální rozpor, ale utrpení je konstitutivním prvkem naší existence. Přijmout život znamená také uvědomit si skutečnost utrpení a smrti. Problémem není, jak netrpět, ale jak se k utrpení postavit a jak zmenšit příčiny, které ho ztěžují.“⁵

Soudobí Evropané k problému nemoci, utrpení i smrti zaujali sekularizovaný a nenáboženský postoj. Začali pěstovat systematickou racionálnost, a pokusili se zpřetrhat jakékoli formy pronikání posvátného a profánního.⁶

Podle průzkumů *Evropské studie hodnot* z let 1981, 1990 a 1999 je za znaky sekularizované společnosti pokládána víra bez příslušnosti, větší důraz na pocity, zkušenosti a mystičtější stránky náboženské víry, dále pak úpadek náboženské pravověrnosti, účasti na rituálech a oddanosti instituci. S úbytkem institucionálních forem víry, se podoby víry stávají zvláště mezi mladými lidmi osobněji, osobitější a různorodější. V Evropě pozorujeme velký rozmach nových náboženských hnutí.⁷

Od 19. století patřili mezi proponenty sekularizace často lékaři. Jejich schopnost pomoci člověku v utrpení účinněji než duchovní útěcha, spory mezi náboženským vysvětlením nemoci a verzí medicínskou, lékařské návrhy léčby jako předmět církevních námitek a další příčiny vedly k tomu, že lidé se často přikláněli k této téměř nejmocnější elitě, která se dostávala do sporů s duchovenstvem. Lékaři spolu s učiteli často představovali opozici vůči církvi.⁸

⁵ GOFFI, T.; FIORES, S. *Slovník spirituality*, s. 1029.

⁶ Srov. RUPNIK, M. I. Spirituální četba skutečnosti. In ŠPIDLÍK, T.; RUPNIK, M. I.; A KOL. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*, s. 125.

⁷ Srov. DAVIEOVÁ, G. *Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě*, s. 17-18; 20-23.

⁸ Srov. NEŠPOR, Z. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 41.

Nemoc i uzdravení z nemoci bylo po dlouhá tisíciletí chápáno pod vlivem náboženských představ. Teprve nastupující sekularizace začala zdraví a nemoc člověka vidět odděleně: nemoci tělesné a duševní začala léčit medicína, náboženství se orientovalo na duchovní zdraví. Odlišný přístup zůstává nadále zřetelný.

1.1.1 Kulturní a světonázorová podmíněnost nemoci, umírání a smrti a rozvoj lidských snah k jejich překonání

Nemoc byla již od pravěku přisuzována nepříznivému působení nadpřirozených sil. Zdraví si člověk mohl zajistit tehdy, pokud si získal přízeň božstva, a léčebné postupy tak byly směřovány s magií. Komunikace s *mytologickými bohy lékařství Imhotepem, Serapidem, Asklépiem* apod. byla vyhrazena kněžím a šamanům, k nimž mohl nemocný nebo zraněný přijít žádat o uzdravení. V primitivních kulturách je dodnes nemoc vnímána jako ztráta moci a vzdálení se od božstva.⁹

Postupně se člověk snažil z tohoto podřízení bohům vymanit a tak v 5. stol. př. Kr. se s rozvojem filosofie především v *Řecku* rozvíjí také lékařství (Hippokrates). Za přirozené je považováno zdraví, nemoc za něco mimo-přirozeného, vedle-přirozeného, ale podléhající naléhavější nutnosti, než je věc přirozená. S nadpřirozeným světem nemá nemoc nic společného, snad jen to, že ji může odvrátit pouze ten, kdo stanovil řád přirozenosti. Nemoc je v antice ztotožňována s démonem a lékařství je téměř sounáležitelné s démonologií.¹⁰

Zatímco v antickém *Římě* bylo lékařství oborem otroků a otců rodin, v *Římě* císařském už se vyvíjí organizovaný systém lékařské vědy. Ve 2. stol. po Kr. zde existuje společenská třída lékařů a ošetřovatelů, jejichž představitelem je Galén a lidé se svými neduhy přicházejí do ošetřoven (*iatrieia*) v domech lékařů, nebo do větších zařízení zvaných *valetudinaria*, která jsou určena pro ošetřování

⁹ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby. Kniha (nejen) pro ty, kdo se věnují křesťanské charitě a diakonii*, s. 69-78. (Dále jen *Teologie služby*.); srov. GUILLÉN, D. G. Ohledně dějin nemoci. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 94; srov. SCHOTT, H. *Kronika medicíny*, s. 16-17.

¹⁰ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 69-78; srov. GUILLÉN, D. G. Ohledně dějin nemoci. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 95-96.

zemědělců, případně otroků a vojáků. I tato péče je ovšem poskytována za úplaty a milosrdenství považováno za slabost.¹¹

Významná světová náboženství, která stojí v pozadí utváření dalších velkých kultur, se k nemoci, vztahu k nemocným a k uzdravení staví na základě svých filosofii a světových názorů.

V *Judaismu*, je nemoc vnímána jako trest za hříchy a jako taková také způsobuje sociální izolaci. Služba nemocnému a trpícímu je úkonem spravedlnosti odpovídající Zákonu. Návštěva nemocného označovaná jako *bikur cholim* je základním příkázáním (*micva*), odvozeným z Lv 19,18.¹² Proti nemoci může Žid bojovat hygienickými pravidly, rostlinnými léčebnými prostředky, zvláště vínem a olejem, ale skutečným lékařem je Jahve a hlavním prostředkem k uzdravení modlitba. Obvyklým židovským rituálem je měnit jméno u těžce nemocného nebo umírajícího v naději, že nové jméno oklame anděla smrti a bude začátkem uzdravení a nového života.¹³

Arabská kultura čerpající z antického dědictví (Avicenna, 980-1037) a její podstatná složka, *Islám* (Muhammad, 7. stol.) definuje po vzoru řeckých lékařů nemoc jako nerovnováhu mezi součástmi organismu.¹⁴ Postoj k utrpení zdůvodňuje fatalismem a determinismem, které se s projevy solidarity s nemocným a trpícím člověkem neslučují. Almužna pro chudé a nemocné se sice považuje za jeden ze základních příkazů, ale mnohem lepší je ekonomická solidarita a sounáležitost k jednomu národu ve formě příspěvků na *džihád*.¹⁵

V *hinduismu* převládá víra v cyklický koloběh reinkarnací, jehož ideálním vyústěním je nirvána. Soucit s trpícím zde není opodstatněný, protože každý sám je zodpovědný za vlastní utrpení i za vysvobození z něj, může být přijat jako jedna

¹¹ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 69-78; srov. BARTOŠ, H. Antická medicína: *Medicina secunda philosophia*. In FIALOVÁ, L.; KOUBA, P.; ŠPAČEK, M., (ED.). *Medicína v kontextu západního myšlení*, s. 17-29; srov. SCHOTT, H. *Kronika medicíny*, s. 34-35; 43.

¹² Srov. NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus od A do Z*, s. 23.

¹³ Srov. FISHBANE, M. A. *Judaismus. Zjevení a tradice*, s. 134; srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 78-79; srov. KITTEL, G. *Teologický slovník k Novej zmluve. Zväzok 2, Théta-ny*, s. 41-42.

¹⁴ Srov. RUKRIGLOVÁ, D. *Arabská a židovská medicína středověku: Filosofie jako medicina mentis*. In FIALOVÁ, L.; KOUBA, P.; ŠPAČEK, M., (ED.). *Medicína v kontextu západního myšlení*, s. 30-37.

¹⁵ Srov. KÜNG, H.; ESS, J. VAN. *Křesťanství a islám. Na cestě k dialogu*, s. 76; 133-136; srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 79-83; srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*, s. 301-312. (Dále jen *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR.*)

z cest vlastní sebezáchranu.¹⁶ V *buddhismu* vše směřuje k odpoutání se od světa a tím k odstranění všeho utrpení. Jedním z praktických způsobů uskutečnění je činit dobro druhému, tedy i nemocnému, a tak v důsledku činit dobro sobě k vlastní záchraně.¹⁷

Také mnohé další filosofické nenáboženské proudy ovlivnily lidský postoj k nemoci, umírání a ke smrti a potažmo i k uzdravení. Zmíníme pouze *humanismus*, který se v minulosti pokusil distancovat od náboženství a odvrátit pozornost od nebeských věcí k hodnotám pozemského života, preferuje uznání hodnoty každého člověka a vybízí k solidaritě všech lidí. Vyvíjí se nenáboženským nebo i protináboženským směrem a jako takový upřednostňuje a podporuje pokrok věd, mezi nimi také medicíny jako nástroje boje proti nemocem, a zdravotního systému, který obstarává péči o nemocné.

1.1.2 Hlavní přístupy k nemoci, umírání a smrti v současné medicíně a ošetřovatelství

Od 17. století začala být nemoc naturalisticky považována za stejně přirozenou jako zdraví. Lékařství mělo tuto přirozenost zdokonalovat až do té míry, že jednou bude schopné zajistit zdraví a nesmrtelnost. Ve 20. století člověk věří ve zdraví, o zdraví se obává a zdravím je bezbřeze posedlý.¹⁸

Podle dnešního zdravotnického stanoviska je nemocí jakákoli odchylka od zdraví, které je definováno *Světovou zdravotnickou organizací* z roku 1946 jako stav kompletní fyzické, duševní a sociální pohody, ne jen nepřítomnost nemoci nebo vady.¹⁹ Z obráceného pohledu je tedy nemoc patologickým stavem těla nebo mysli, jenž je projevem změny funkce buněk, dané většinou jejich morfoloogickým poškozením. Umírání a smrt je přirozeným projevem stárnutí. Umíráním a smrtí se v lékařství zabývá zejména paliativní medicína eventuelně lékařská etika.²⁰

¹⁶ Srov. KÜNG, H.; STIETENCORN, H. VON. *Křesťanství a hinduismus. Na cestě k dialogu*, s. 119-128.

¹⁷ Srov. LESNÝ, V. *Buddhismus*, s. 71-72; 89-101; 260-263; srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 84-87.

¹⁸ Srov. GUILLÉN, D. G. Ohledně dějin nemoci. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 97-99.

¹⁹ Srov. WORLD HEALTH ORGANIZATION. Definition of health [online], in *World Health Organization* [cit. 2012-01-03]. Dostupné z URL: <http://www.who.int/suggestions/faq/en/index.html>.

²⁰ Srov. FIALOVÁ, L. Život, bolest, utrpení a smrt: medicína jako zastírání pravdy. In FIALOVÁ, L.; KOUBA, P.; ŠPAČEK, M., (ED.). *Medicína v kontextu západního myšlení*, s. 139-144.

Protože biologické jevy probíhají v závislosti na jevech psychických a opačně, v úzkém sepětí s medicínou působí psychologické, psychiatrické a psychoterapeutické obory. Definice zdraví *Světové zdravotnické organizace* je platná pro fyzickou i psychickou stránku člověka.

Filosofickým základem moderního ošetřovatelství je *holismus*, který pojímá člověka v jeho celistvosti. Podle něj charakteristiku zdravého člověka určuje rovnováha bio-psycho-sociálně-spirituální jednoty člověka. Narušení v jedné oblasti se projeví na jiné části nebo na komplexním celku, což se potom manifestuje jako problém, který má konkrétní ošetřovatelskou diagnózu. Ošetřovatelství s cílem dosáhnout zdraví má proto uchopit celou tuto jednotu, a nevyčleňovat žádnou její složku: biologicko-fyziologické faktory, psychicko-duchovní faktory, sociálně-kulturní a ekologicko-ekonomické faktory.²¹

1.1.3 Vazba lidské zkušenosti s nemocí, umíráním a smrtí ze sociologických, politických a ekonomických hledisek

Prožívaná nemoc, umírání a smrt je lidskou zkušeností jednotlivce a jeho blízkých osob. Niterný zápas člověka s tvrdou realitou těchto skutečností je mnohdy opomíjen společností, ve které se tento zápas odehrává a nemocný, nebo umírající člověk se v procesech politického a ekonomického světa jako jedinec ztrácí. Zde má pomoci sociální věda. Zatímco například v biomedicínském modelu zdraví a nemoci hrají zásadní roli příznaky nemoci, sociální model zdraví je širší a jako takový usiluje o sebezpečí a důstojnost člověka.

Obecně úsilí zdravotní politiky směřuje k cíli chránit, navracet a rozvíjet zdraví lidí; přičemž důraz se klade na prevenci, snížení plýtvání ve zdravotnictví, zvýšení účinnosti, efektivity a kvality péče a tak sociální, politické a ekonomické prostředí do velké míry ovlivňuje, kterým směrem se péče o zdraví lidí bude ubírat. Zesiluje trend přesvědčit lidi pro zdravější životní styl. Odhady dokazují, že na zdraví člověka má vliv v 10 % biologicko-genetický základ, v 15 % zdravotnictví, v 35 % životní

²¹ Srov. TRACHTOVÁ, E. *Potřeby nemocného v ošetřovatelském procesu*, s. 9.

prostředí a 40 % podílu se připisuje právě životnímu stylu.²² V souvislosti se současným životním stylem člověka se hodně hovoří o stresu, o chudobě, sociální izolaci, nezaměstnanosti, spotřebě alkoholu, cigaret a drog, nezdravých potravinách, nedostatku pohybové aktivity. Těžiště výskytu nemocí se za poslední století přesunulo od infekčních k chronickým onemocněním. V České republice se nejvíce umírá na kardiovaskulární onemocnění (48%) a na nádory (27%), dále na nemoci dýchací soustavy (6%), trávicí soustavy (5%) a vnější nebo jiné příčiny (14%).²³

Stále větším problémem, který se musí řešit globálně, je stárnoucí populace. V roce 2000 u nás obyvatelstvo nad 65 let věku překročilo hranici 14% a občané ve věku nad 60 let spotřebují 60% nákladů na zdravotní péči, nejvyšší náklady na léčbu v nemocnicích jsou vynakládány na poslední 3 měsíce života, přičemž výdaje na 1 obyvatele za rok 2010 činily 27 613 Kč.²⁴

Ve spleti statistik, finančních problémů, právnických ustanovení, dokumentací a auditů, se vytrácí důraz na dodržování zásad spravedlnosti, humánnosti a etiky; a nemocný se ztrácí opět, tentokrát v administrativě. Nemocný ohrožený umíráním a smrtí se odsouvá často do nemocnic a sociálních ústavů, kde je, jako ve většině společnosti, otázka umírání a smrti tabuizovaným tématem.

1.1.4 Zdraví jako cíl a společný úkol

Za jednu z privilegovaných kvalit v hodnotových žebříčcích jednotlivců i společností je považováno zdraví a k ideálu zdraví směřují všechny dříve zmíněné obory a kultury. K rozvoji a podpoře zdraví a snížení výskytu nemocí směřují mnohé aktivity a mezinárodní projekty, mezi nimi nejznámější projekt Světové zdravotnické organizace *Zdraví pro všechny ve 21. století*,²⁵ na úrovni Evropy můžeme zmínit

²² Srov. HOLČÍK, J. *Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost*, s. 58.

²³ Srov. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY. Struktura standardizované úmrtnosti [online], in *Úzis ČR* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.uzis.cz/cr-kraje>.

²⁴ Srov. KUBEŠOVÁ, H. *Vnitřní lékařství III pro bakalářské studium ošetrovatelství*, s. 101; srov. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY. *Zdravotnická ročenka České republiky 2010*, s. 203. [online], in *Úzis ČR* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.uzis.cz/system/files/zdrroccz2010.pdf>.

²⁵ Srov. SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE. Zdraví 21 [online], in *World Health Organization. Kancelář WHO v České republice* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.who.cz/PDF/Zdravi21.pdf>.

*Zdraví v EU.*²⁶ Mluví se o zdravém začátku života, o zdravém mládí, o zdraví dospělých nebo o zdravém stárnutí, o zlepšení psychického zdraví, o snížení škod způsobených alkoholem, drogami a tabákem, o multisektoriální odpovědnosti za zdraví, o kvalitní integrované zdravotní péči, o strategiích apod.²⁷

Snížení nemocnosti a posílení zdraví je dnes velmi diskutovaným problémem, směřuje k němu mnoho výzkumných aktivit a úsilí jednotlivců i skupin. Ideálem není být nemocný, ošklivý a chudý, ale zdravý (nebo mocný), krásný a bohatý. Zdraví je ideálem pro zdravé a cílem pro nemocné.

Mnoho oborů nabízí prostředky k uzdravení, a přesto dosažení pozbytého zdraví a uzdravení není zcela v moci lékařů, psychologů, politiků ani boháčů. Nemocný, zejména pokud jde o nemoc těžko léčitelnou nebo dokonce nevléčitelnou, rozpomíná se na transcendentní rozměr života a obrací svou pozornost k náboženství.

1.2 Akcent na uzdravení a pozapomenuté zdraví v české náboženské praxi

Zatímco v sekulární společnosti velký důraz spočívá na zdraví, náboženská praxe se soustředí spíše na uzdravení. Zdraví v současných spiritualitách začíná nacházet své místo jen pomalu, v křesťanství spirituální podtext zdraví chybí téměř úplně a preferuje se akcent na uzdravení. Touha po uzdravení často odráží touhu člověka po duchovní skutečnosti a nemocní proto opakovaně hledají uzdravení ve víře.

Současná česká náboženská scéna s nabídkou mnoha typů moderní religiozity je bohatou živnou půdou, z níž vyrůstají různá zdůvodnění nemocí, umírání a smrti a rovněž velmi rozšířená praxe hledání uzdravení z nemoci v alternativních léčitelských směrech. Proto nyní chceme tuto náboženskou situaci v České republice

²⁶ Srov. EVROPSKÁ KOMISE. Zdraví – EU. Spolehlivé informace o veřejném zdraví [online], in *Zdraví – EU* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: http://ec.europa.eu/health-eu/index_cs.htm.

²⁷ Srov. SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE. Zdraví 21 [online], in *World Health Organization. Kancelář WHO v České republice* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.who.cz/PDF/Zdravi21.pdf>.

krátce představit, v tomto přehledu zakotvit pojetí nemoci, umírání a smrti v místní moderní religiozitě a shrnout léčitelské metody vycházející z New Age.

1.2.1 Krátká charakteristika náboženské situace v České republice

Příslušníkům všech vyznání je v české společnosti poskytnuta náboženská svoboda, přesto je česká společnost obecně považována za *ateistickou*. Vyznačuje se však spíše postkomunistickou plachou zbožností, náboženským analfabetismem nebo světonázorovou schizofrenií, než čistým ateismem.²⁸ Míra českého ateismu je však výjimečná i v rámci silně odcírkevněné západní Evropy. Ve srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi se ukazuje, že nejde jen o důsledek protináboženské a proticírkevní politiky minulého režimu. Ta sice napáchala své škody, ale mnohdy souzněla s názory podstatné části české společnosti a navazovala na mnohem starší antiklerikální tendence.²⁹ Většina naší společnosti je proticírkevní spíše ze zvyku než ateistická z přesvědčení, stejně jako většinová část příslušníků církví je jejich členy rovněž ze zvyku. Setrvačnost kulturní mentality je určujícím faktorem ateismu.³⁰

Dokladem „českého ateismu“ jsou předběžné výsledky ze sčítání lidu v roce 2011. Z celkového počtu 10 562 214 obyvatel České republiky na otázku po vyznání uvedlo 3 612 804 (34 %) obyvatel, že je bez náboženské víry, a 4 774 323 (45 %) respondentů na ni vůbec neodpovědělo. Majoritní skupiny s vyznáním tvoří na prvním místě příslušníci Římskokatolické církve

²⁸ Srov. HALÍK, T. *Vzdáleným na blízku. Vášeň a trpělivost setkání víry s nevírou*, s. 89; srov. OPATRŇÁ, M. *Etické problémy v onkologii*, s. 93-104.

²⁹ René Rémond tvrdí, že ty u nás přetrvávají od dob *husitských válek* a porážky na Bílé Hoře. Andrew Greeley zase zdůrazňuje, že Slované vždy měli velký zájem o *magické formy religiozity*, který vedl k úpadku církevních forem. Nejpravděpodobněji ovšem český ateismus souvisí se vznikem a charakterem českého *protiněmeckého nacionalismu* 19. století, který se sám identifikoval s obrodným obdobím českého národa – husitstvím. Tato identifikace byla víc politická a nacionální, než náboženská. Podle José Cassanova právě kombinace těchto tří ideologických faktorů, jež se u nás spojily jako nikde jinde v Evropě, vede k sekularizaci v takovém měřítku, ve kterém se neobjevuje jinde ve světě. Petr Fiala dokonce vidí českou společnost jako „laboratoř sekularizace“, vzorový případ odcírkevnění. Srov. NEŠPOR, Z. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 9-11; srov. NEŠPOR, Z. „Český Kendal“. Úvodem k sociologickému studiu současné religiozity/spirituality v České Lípě a v Mikulově. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině. Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, s. 8. (Dále jen *Náboženství v menšině*.)

³⁰ Srov. NEŠPOR, Z. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 10-11.

(1 083 899, tj. 10 %),³¹ na místě druhém věřící bez příslušnosti k církvi (707 649, tj. 6,7 %), dále jsou to členové církve Českobratrské evangelické (51 936, tj. 0,5 %) a Československé husitské (39 276, tj. 0,4 %). Zbývajících 292 327 obyvatel (3,4 %) uvádí jinou příslušnost.³²

Můžeme pozorovat, že od předchozího sčítání lidu v roce 2001 všech křesťanů ubylo o více než polovinu a to jak mezi katolíky, tak v protestantských církvích, oproti tomu klesl počet těch, kteří uvedli, že jsou bez vyznání.³³ Je možné usoudit, že se tedy snižuje počet věřících, kteří se hlásí k velkým náboženským společnostem, ale narůstá počet těch, kteří jsou sympatizanty u nás netradičních náboženských forem, ačkoli jde spíše o „klienty spirituálních středisek, která uspokojují poptávku po náboženských zážitcích či náboženských odpovědích“.³⁴

Česká země je považována za jednu z nejsekulárnějších zemí Evropy, pokud její náboženskost hodnotíme podle počtu obyvatel hlásících se k víře, návštěvnosti bohoslužeb, víry v Boha, počtu pokřtěných nebo těch, kdo uzavřeli sňatek v kostele. Podle průzkumů posledních let je nízký zájem o církevní religiozitu, nicméně Čechům není vzdálena víra v nadpřirozené jevy a magii a co se týče zájmu o astrologii a léčitelství, patří naopak česká společnost v euroatlantickém prostoru mezi ty nejreligióznější.³⁵

Češi příliš nevěří v existenci osobního Boha a dokonce ani velká část těch, kdo se považují za pravidelné návštěvníky bohoslužeb, nemají o Bohu křesťanskou představu. Více než čtvrtina Čechů je ochotna věřit v nadpřirozené skutečnosti a věnovat jim čas, energii a peníze a to zejména v oblasti léčitelství a alternativní medicíny. Více než pětina Čechů při zdravotních potížích léčitele navštěvuje

³¹ To je pro srovnání přibližně tolik, kolik je v ČR obyvatel s vysokoškolským diplomem.

³² Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (dále jen ČSÚ). Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online], in ČSÚ [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL:

http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00.

Srov. ČSÚ. Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online], in ČSÚ [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL:

http://www.czso.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011.

³³ Srov. ČSÚ. *Náboženské vyznání obyvatelstva* [online], in ČSÚ [cit. 2009-11-04]. Dostupné z URL:

<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem>.

³⁴ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 13.

³⁵ Srov. HAMPLOVÁ, D. Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině*, s. 20.

a čtvrtina o tom uvažuje. Podobnou popularitu mají různé východní medicíny a homeopatie. Asi dvě třetiny věří v pravdivost horoskopů, účinnost amuletů a schopnost věštců předpovídat budoucnost. Dokonce více než osmdesát procent křesťanů patří také mezi stoupence okultních věr.³⁶

Chceme-li tedy krátce shrnout charakteristiku současné české náboženské scény, můžeme říci, že dosud převládá zejména křesťanská náboženská tradice, vedle níž zde existují tradice judaistické, ezoterické, islámské, indické (zahrnující hinduismus, buddhismus, džinismus i sikhismus) a čínské. Možno doplnit, že i některé politické nebo společenské aktivity mají náboženský rozměr, ale těmi se zde zabývat nebudeme. Zůstaneme orientováni na primárně náboženské skupiny. Na rostoucí náboženský pluralismus reaguje česká společnost pocitem ohrožení, plošnou kritikou náboženství, zápasem proti klerikalismu, nebo snahou po smíření mezi náboženstvími.³⁷

Často je slyšet o tom, že již i pro českou společnost skončila éra Ryb, tedy věk křesťanství, a nastupuje věk Vodnáře, ve kterém dojde k transformaci, ke sjednocení protikladů mezi Bohem a člověkem, člověkem a přírodou, duchem a hmotou, vírou a vědou, dobrem a zlem atd. Důraz se klade na celistvost, toleranci, sjednocení, holismus, humanismus a transcendenci, očekává se zlom v evoluci planety i lidstva.³⁸

V souvislosti s těmito idejemi se profiluje náboženský synkretismus, jakési „nadanáboženství“ a vrchol „ekumenismu“. Vlna Nového věku, který je pohostinný ke všem náboženstvím a povznáší se nad všechna dogmata, autority a tradice, znamená oživení ezoterických tradic s jejich rozličnými praktikami.³⁹

Touto charakteristikou české náboženské scény chceme především statisticky doložit, že dnešní člověk žije v silně religiózním prostředí, které není většinově křesťanské. Tento fakt jistě silně ovlivňuje prožívání jeho života v běžných i hraničních situacích, jako je nemoc, umírání i smrt.

³⁶ Srov. HAMPLOVÁ, D. Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině*, s. 24-29.

³⁷ Srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 10-18.

³⁸ Srov. *tamtéž*, s. 282-285.

³⁹ Srov. DANNEELS, G. *Kristus nebo Vodnář. Pastýřský list*, s. 35.; srov. LYON, D. *Ježíš v Disneylandu. Náboženství v postmoderní době*, s. 71.

1.2.2 Zdůvodnění a překonání nemoci, umírání a smrti v moderní religiozitě

Lidé, hledající příčinu nemoci, utrpení, umírání a smrti i pomoc z těchto nepříjemných situací se utíkají k alternativním možnostem, ke spiritualitám, náboženstvím a různým projevům religiozity, jejichž současná podoba v České republice má mnoho forem. Většinou povstává z hluboké potřeby autentičnosti, niternosti, náboženské dimenze a svobody. Současný člověk se opět snaží o prohloubení duchovního rozměru.

Velký boom můžeme sledovat v zájmu o různé formy *západního ezoterismu* a s ním souvisejícím hnutím *New Age*. Jejich popularita roste velmi často ve spojitosti s oblibou *alternativní medicíny*, která nabízí lidem odůvodnění nebo diagnostiku nemoci i uzdravení buď ve spolupráci s odbornou medicínskou léčbou, nebo bez ní. Nemoc je totiž pojímána v holistickém systému, ale mnohem větší důraz se klade na ne-fyzický základ nemoci. O nemoci se hovoří jako o narušení harmonie, o vlivu negativních energií, o metodě vyššího světa, která má člověka přivést ke změně myšlení apod.:

Bůh dává nemoc, aby nás upozornil, že něco děláme špatně a že jsme nějakým způsobem vyšli z ekologické harmonie a že nedodržujeme etická pravidla. Nemocí dostáváme od Boha upozornění, abychom se v něčem změnili. A když léčitel začne léčit jen tak, aniž by vysvětlil příčinu, vypadá to, jako by shazoval boží ruku s pacientova ramena. Bůh dal nemoc tělu, aby vyléčil duši. Dostáváme se do konfliktu s Bohem. Léčíme-li tělo, znemožňujeme vyléčení duše. Proto nejvyšší podobou léčitelství je léčení duše, ne těla.⁴⁰

Postoj ke smrti a umírání je v dnešní době také komplikovaný. Přesto, že se rozvíjí hospicová hnutí, nebo paliativní medicína, tázání člověka po smrti a směřování člověka nekončí. „Co si myslíme o smrti, to zcela zásadně určuje náš život. Ale to, co si myslíme o smrti, je dáno naší odpovědí na otázky, co je smrt

⁴⁰ ANTONOV, V. Metody léčení [online], in *Božská cesta duchovního srdce* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: http://duchovnicesta.swami-center.org/page_7.shtml.

a co nás ve smrti očekává.⁴¹ Smrt je vnímána jednak jako nutný zánik, ale jako tajemnou událostí se jí zabývá také moderní religiozita. Ta hovoří o přechodu do jiného života.

Víra v posmrtný život z religionistického hlediska je odpovědí na naději lidí, kteří v ní spatřují naplnění své touhy po překonání smrti a po nesmrtelnosti. Mnozí, ve snaze vyrovnat se se smrtí, se snaží dokázat, že smrt v podstatě neexistuje, že se jedná pouze o přechody duše z jedné formy existence do jiné. Jiní se pokouší odlehčit téma umírání a smrti tím, že předloží model „krásného umírání“, nebo také „dobrého umírání“ (*euthanasie*), ve kterém jde o něco lehkého a neškodného s poukazem na možnost dalšího života.

Na popularitě nabývá myšlenka *reinkarnace*. V reinkarnaci věří minimálně každý čtvrtý Evropan a také Čech.⁴² Rostoucí fascinace a zájem o reinkarnaci a *karmu* můžeme snad spolu s *Reinhardem Hummelem* odůvodnit soubojem mezi materialistickým výkladem světa a křesťanstvím, také moderními postoji náboženské nevázanosti, ostychu před rozhodováním přijmout odpovědnost za vlastní činy, nebo argumentací, že člověk se kvůli očišťování a vyžívání osobnosti inkarnuje v posloupnosti tělesných existencí. Další důvody mohou být dány také zklamáním člověka, jehož očekávání spravedlnosti nebylo naplněno politickým způsobem, a tak své individuální naděje uspokojují vírou v reinkarnaci.⁴³

Vzhledem k tomu, že v reinkarnaci začínají hojně věřit také křesťané, považujeme za nutné téma reinkarnace v této práci rozvést, neboť předpokládáme, že bude sloužit jako edukační materiál pro ty, kteří často s touto problematikou přichází do kontaktu a existující spousta literatury na téma reinkarnace má zejména apologetický charakter. Hermeneutika používaná v této literatuře, však již předem ví, k čemu dospěje.⁴⁴

Objevují se rádoby vědecké publikace, které se snaží potvrdit, že myšlenka reinkarnace je původně křesťanská a církev nauku o *reinkarnaci* odstranila z *Bible*

⁴¹ SCHERER, G. *Smrt jako filosofický problém*, s. 9.

⁴² Srov. SCHÖNBORN, CH. *Cestou proměnění. Putování, reinkarnace, zbožštění*, s. 90; srov. HAMPLOVÁ, D. *Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století*. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině*, s. 25.

⁴³ Srov. HUMMEL, R. *Reinkarnace. Víra v převtělování a víra křesťanů*, s. 23-25; 99.

⁴⁴ Srov. *tamtéž*, s. 21.

na shromáždění Cařihradské církevní provincie r. 543 a poté na 5. ekumenickém koncilu v Konstantinopoli r. 553⁴⁵. Toto tvrzení se velmi často pojí s agresivním proticírkevním a antiklerikálním odporem odvolávaje se na biblický úryvek Jan 9,1-2nn, který údajně otcům na koncilu unikl.⁴⁶ Nicméně tato argumentace je nepodložená a mylná. Starý Zákon o reinkarnaci neuvažuje, ani v Novém Zákoně se nevyskytují termíny *metempsychosis* (tj. znovu-oduševnění) a *metemstomatosis* (tj. znovu-vtělení), které jsou v řečtině nejčastěji používány pro převtělování. Na 5. ekumenickém koncilu byla odsouzena Origenova nauka o *preexistenci duší* a *apokatastasi*, ale samotnou myšlenku reinkarnace, na kterou poukazují její zastánci, Origenés nezastával a sám se dokonce vyslovil, že nauka o opakovaném vtělování je neslučitelná s *Biblií* i učením církevních otců.⁴⁷

Diskuse o reinkarnaci se objevují i v současné teologii a hypoteticky se uvažuje o tom, zda umírněná nauka o převtělování nemůže nenalézt místo v křesťanské nauce o očištění.⁴⁸ Tuto pozici zastává i pravoslavný náboženský myslitel *Nikolaj Onufrijevič Losskij*. Je přesvědčen, že bychom k víře v převtělování neměli zachovávat opovržlivý postoj, ale naopak, více si tohoto náhledu všímat. Jde totiž o domněnku, která vypovídá o lidské touze po věčném životě.⁴⁹

Západní pojetí reinkarnace se odvolává na východní nauky hinduismu a buddhismu. Vychází se z pojmu *karma*, který znamená *čin*, nebo *dílo*, ale zahrnuje také plod nebo důsledky a následky skutků. Každý člověk během svého života hromadí tuto *karmu*, a je za dobrý život odměněn, za „páchnoucí život“ jej čeká „páchnoucí“ existence.⁵⁰ Obě zmíněná původní východní náboženství ukazují cestu, jak se z této zákonitosti a moci vymanit a najít vysvobození z koloběhu reinkarnací. Aby zabránili dalšímu narození, hinduismus hledá cestu k *osvobození (móक्षा)*,

⁴⁵ Srov. GROSSE, W. *Reinkarnace v křesťanství a její odmítnutí koncilem v roce 553*, s. 81-86.

⁴⁶ Srov. např. KALETA, J. *Astrologie, reinkarnace a křesťanství*. [online], in *Astrologie Vodnářského věku* [cit. 2011-12-07]. Dostupné z URL: http://home.tiscali.cz/aquarian_astrology/reinkarnace.htm.

⁴⁷ Srov. SCHÖNBORN, CH. *Cestou proměnění. Putování, reinkarnace, zbožštění*, s. 69-93; srov. ORIGENÉS, *Contra Celsum*. (EP 510-536) [online], in *Theofil. Revue pro život z víry* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=588>; srov. HUMMEL, R. *Reinkarnace. Víra v převtělování a víra křesťanů*, s. 18; 90-92.

⁴⁸ Srov. AMBROS, P. *Reinkarnace a eschatologie*. In LOSSKIJ, N. O. *Nauka o reinkarnaci*, s. 6-9.

⁴⁹ Srov. LOSSKIJ, N. O. *Nauka o reinkarnaci*, s. 11-12.

⁵⁰ Srov. HUMMEL, R. *Reinkarnace. Víra v převtělování a víra křesťanů*, s. 34-35.

buddhismus nachází cíl v *zaniknutí* nebo *vyhasnutí* (*nirvána*).⁵¹ Ze západního zorného úhlu vede negativní pojetí karmy k nutnosti očišťování, ale idea reinkarnace je vnímána pozitivně. Koloběh reinkarnací má funkci zdokonalování osobnosti s ideálem vlastními silami dojít dokonalosti. Tento postoj je křesťanství cizí. V křesťanství sice je možné indický výklad působení karmy přirovnat k zátěži po dědičném hříchu, spása ale nepochází primárně z vlastní cesty dokonalosti, nýbrž je darem Božím.⁵²

Horst Burkle připomíná, že očekávání opětovného návratu do života narůstá se ztrátou naděje na budoucnost, již nám přináší jistota velikonočního vzkříšení. Přímou úměrně jak ztrácíme ochotu přijímat Boží milost a vyprazdňujeme naději křesťanské víry na vzkříšení, získáváme ochotu novou, a to věřit a podřizovat se osudovým zákonitostem přírody. Vidění budoucnosti pak má nutně jiný charakter. Tam, kde se ztrácí křesťanská budoucí jistota, nabízí se sekulární napojení na předkřesťanské a mimokřesťanské myšlenky znovunarození. Odráží se v nich víra ve vývoj odpovídající přírodním zákonům, naděje na vyrovnávající spravedlnost a přání možné nápravy, zopakování životní šance. Moderní člověk se tu ale mýlí, když podle libosti hledá, co je pro něj zdánlivě příznivější, implantuje do svého života amputované části z celkového indického náboženského systému a vyměňuje „právo prvorozeného“ za „mísu čočovice“ východních a předkřesťanských pohledů na svět.⁵³

Přestože tyto nauky nemůžeme jako křesťané přijímat, existuje i mezi katolíky velké procento těch, kdo se přiklání k některým formám podobných spiritualit a religiózních směrů. Některé studie ukazují, že asi tři čtvrtiny křesťanů patří ke stoupencům okultních věd a téměř čtvrtina těch, kdo se hlásí k alternativním směrům, se řadí také ke křesťanům.⁵⁴ Za důvod považujeme jejich touhu po brzkém a jistém dosažení zdraví, vše prostupující individualismus a mýtus svobody, tendence Nového věku k náboženskému synkretismu a v neposlední řadě nedostatečné vzdělání v katolické dogmatice a malou informovanost o závadnosti těchto směrů.

⁵¹ Srov. HUMMEL, R. *Reinkarnace. Víra v převtělování a víra křesťanů*, s. 37; 47.

⁵² Srov. *tamtéž*, s. 97.

⁵³ Srov. BURKLE, H. Inkarnace a reinkarnace. Dvě podoby milosti a zákona. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 1-2, s. 102-114.

⁵⁴ Srov. HAMPLOVÁ, D. Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině*, s. 29.

Tyto postoje věřících je nutné formovat a uvádět na pravou míru. Pro správný přístup ke znovuobjevení svátosti nemocných má tato informovanost velký význam. Proto pokládáme za nutné v této práci alespoň částečně charakterizovat novodobé léčitelské proudy, které mají dalekosáhlý vliv na duchovní zkušenost zápasu s nemocí, umíráním i smrtí a potažmo s přijímáním svátosti nemocných. Ta se totiž nejeví jako příliš atraktivní, právě vzhledem k rychlým a rádoby spolehlivým účinkům, které nabízejí léčitelské směry vycházející z hnutí Nového věku.

1.2.3 Léčitelské směry vycházející z New Age

Touha lidí po brzkém a úplném dosažení zdraví a zklamání z odosobnění medicíny či nedůvěra v politické či ekonomické systémy vedou nemocné často k tomu, aby si zdraví zajistili jinými cestami, než spoléháním se na zdravotní péči a ekonomickou či politickou stabilitu. Utíkají se k praktikám alternativních léčitelských směrů.

Za základ *ezoterického léčitelství*, které je součástí alternativní medicíny, můžeme snad považovat Paracelsovo⁵⁵ léčitelské úsilí „extrahovat duchovní podstatu látky a spojit s jinou čistou látkou; toto spojení mělo za splnění příslušných podmínek, daných astrologií, naukou o živlech a jinými ezoterickými zákonitostmi, dát lék na určitou nemoc“⁵⁶ nebo univerzální lék účinný na všechny nemoci. V dnešní době můžeme ezoterické léčitelství, které vede k diagnostice nebo léčbě nemocí, rozdělit do tří základních větví.⁵⁷

První větev navazuje na představy *životní síly, energie, bioenergie, psychické energie* nebo jinak nazývané *údajné energie*. Za důkaz jejich existence je považována *aura, astrální tělo, biopole, či čakry*, které léčitel může rozpoznat a ovlivňovat. Nemocného může zbavit škodlivých energií výměnou za pozitivní, může léčit tím, že změní barvu aury, nebo si od něj můžeme energie zakoupit v lahvičkách.⁵⁸

⁵⁵ Paracelsus, vlastním jménem Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493-1541), švýcarský lékař, filosof, alchymista a astrolog se věnoval především přírodní léčbě.

⁵⁶ VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 188.

⁵⁷ Srov. *tamtéž*, s. 191-198.

⁵⁸ Srov. *tamtéž*, s. 193.

Údajného účinku těchto energií využívá *magnetoterapie, mineraloterapie, aromaterapie, Bachova květinová terapie*, také *terapie pomocí léčivých obrazů, barev nebo polarizovaného světla*; dále *celostní medicína, bioenergetika, kineziologie, indické a čínské léčitelství, příp. karmická medicína* aj.⁵⁹

Do této velké skupiny patří také *parapsychologie* a *psychotronika*, která aplikována na léčitelství, se často nazývá *biotronika*, a dnes je moderním argumentem pro užívání *amuletů* proti nemocem, a jiných *biorezonátorů* (např. odrušovače geopatogenních zón, nilské kříže, pyramidy, technologie JL, bioenergetické vložky do bot, kruhy naděje apod.).⁶⁰ Za zvláštní zmínku stojí údajná vesmírná životodárná energie a současně léčitelská metoda, která tuto energii využívá, nazývaná *reiki*. Nerovnováha energie bývá považována za příčinu onemocnění. Energie *reiki* má místa energetické nerovnováhy harmonizovat a tak navodit uzdravení.⁶¹

Za *druhou větev* je možné považovat *homeopatii*. Pacient je léčen podle příznaků nemoci látkou, která u zdravého člověka vyvolá podobné příznaky. Z této látky ovšem musí být uvolněna duchovní léčivá síla, která se získává postupným ředěním, až nakonec zmizí částičky látky a zůstane přítomna pouze duchovní síla vysokého potenciálu vázaná na nositele (voda, líh, cukr). *Angloamerická homeopatická škola* propaguje individuální přípravu homeopatik a zásadu nepožívat současně léky. Umírněnější *francouzská škola* upouští od striktně ezoterického pojetí a homeopatika vyrábí průmyslově. Můžeme zmínit ještě *kvantovou homeopatii*, ve které je léčba údajně konzultována s bytostmi z jiných dimenzi, zejména s anděly.⁶²

Příbuznými směry k homeopatii jsou též *clusterová a antropozofická medicína*. *Clusterová medicína*, označovaná též jako *SIAB, ISAB* nebo *CELLHELP*; k diagnostice i léčbě používá biologický materiál nemocného, jenž údajně nese veškeré duchovní informace o organismu a tak podněcuje sebeléčebný proces.

⁵⁹ Srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 192-196.

⁶⁰ Srov. *tamtéž*, s. 190; 267-274.

⁶¹ Srov. *tamtéž*, s. 190-201.

Srov. KŘEMEN, VÁCLAV. *Energie Reiki. Slovo úvodem* [online], in *Energie reiki* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: <http://www.energie-reiki.cz/> a podobné stránky.

⁶² Srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 189; 196-197.

Antropozofická medicína se nezabývá pouze fyzickým tělem, které považuje za pouhý instrument duše, ale vidí nemoc v souvislosti se čtyřmi složkami člověka, jež jsou vázány k přírodním elementům. Pokud mezi nimi není rovnováha, je nutno použít k úpravě stavu tu část přírody, která souvisí s nemocnou složkou člověka⁶³

Třetí větev zahrnuje *ostatní využívané ezoterické metody* jako je například *irisdiagnostika, diagnostika z ucha, jazyka, dlaně, nebo z karet, diagnostika na základě astrologie nebo numerologie, astromedicína* a další.⁶⁴

Na pomezí psychoterapie, ezoterického léčitelství a křesťanské pastorační péče stojí takzvaná *etikoterapie*, která má nejen pomoci při nalézání smyslu nemoci a posílení mravních kvalit nemocného, ale většinou se rozvíjí ezoterickým směrem, buď k víře v zatížení člověka *karmou* z předchozích životů, nebo konkrétní příčiny a dokonce diagnózy nemocí určuje podle určitých typů nemravných vztahů k sobě nebo k druhým. Jakožto léčba morálními silami a uzdravováním nezdravých vztahů má způsobit také uzdravení z diagnóz, vztahujících se ke konkrétním nemorálním skutkům.⁶⁵

Účinek žádné z těchto metod není vědecky doložitelný a většinou se proti nim staví i univerzitní medicína.⁶⁶ Přesto asi pětina Čechů své zdravotní potíže řeší alternativními metodami a další čtvrtina o tom uvažuje.⁶⁷ Ačkoli je v křesťanské respektive katolické spiritualitě mnoho prostoru pro pluralitu, žádná z těchto nauk v ní místo nemá, neboť odporují katolické dogmatice. Římskokatolická církev zaujala postoje k této problematice například v dokumentu *Ježíš Kristus, nositel živé vody; křesťanské zamyšlení nad New Age*.⁶⁸

⁶³ Srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 190; 197-198.

⁶⁴ Srov. *tamtéž*, s. 152; 198.

⁶⁵ Srov. *tamtéž*, s. 191; srov. OPATRŇÁ, M. *Etické problémy v onkologii*, s. 99-100.

⁶⁶ Srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 198.

⁶⁷ Srov. HAMPLOVÁ, D. Religiozita dospělých v České republice na počátku 21. století. In LUŽNÝ, D.; NEŠPOR, Z.; A KOL. *Náboženství v menšině*, s. 27.

⁶⁸ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU, PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁRODNÍ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody. Křesťanské zamyšlení nad New Age*. 1. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2003. 92 s.

V první kapitole jsme došli k závěru, že moderní Česká společnost se v globále zabývá problematikou nemoci a uzdravení. Zatímco v sekulárních vědních oborech převažuje důraz na zdraví a prevenci zdravým životním stylem, v prožívání náboženském spočívá akcent na uzdravení. Pro lidi toužící po zdraví a uzdravení je silně religiózní (i když ne většinově křesťanské) prostředí v České republice vhodným klimatem pro nárůst oblíbenosti léčitelství New Age. Problematika umírání a smrti otevírá otázku po smyslu smrti a životě po ní. Křesťanská eschatologie je často nahrazována vírou v reinkarnaci. Alternativní uvažování z velké části přijímají i křesťané. Pod jeho vlivem opouštějí křesťanský způsob myšlení a ztrácejí ze zřetele křesťanský postoj k nemoci, umírání a smrti. Hledají zdraví a uzdravení, ale zapomínají, že subjektem křesťanské a katolické perspektivy uzdravení je církev. Jedním z úkolů těch, kdo jsou k nemocným posláni je představit jim (svědectvím i slovem) postoj římskokatolické církve k nemoci, umírání, smrti a uzdravení.

2 SPOLEČENSTVÍ CÍRKVE JAKO SUBJEKT KŘEŠŤANSKÉ PERSPEKTIVY NEMOCI, UMÍRÁNÍ, SMRTI A UZDRAVENÍ

Oficiální řeči římskokatolické církve byla po dlouhá staletí latina. Ta ve svém výrazu *salus* zahrnuje různé odstíny významu; můžeme je přeložit jako *spása* nebo *zdraví*. Pokud Ježíš byl v hymnech oslovován *ó Salus mea*, mohl si člověk uvědomit, že Ježíš jej přišel spasit z hříchu, a uzdravit z utrpení a nemoci těla i duše.⁶⁹ Křesťanská perspektiva poznává v utrpení a nemoci Boží nabídku spásy. Bůh nechtěl pro člověka bolest a smrt, ale v důsledku viny a přerušení vztahu s Bohem, nemůže člověk žít šťastně. Toto nešťastné bytí lidské duše a ducha se projeví také na těle ve formě bolesti, nemoci, umírání a smrti.⁷⁰

Bible vidí mezi hříchem, utrpením a smrtí úzký vztah, i když ne jistě jedinou příčinu. Bůh ve své pedagogice nabízí člověku aktivní účast na svém dozrávání k nesobecké lásce a zušlechtění.⁷¹ Nechce člověka nechat v bolesti, nemoci, umírání a smrti osamocené a na lidské tázání po smyslu utrpení odpovídá svým vtělením – *inkarnací*.⁷² Ježíš Kristus se pro křesťana stává vzorem.

Na cestě následování Ježíše Krista se nabízí více možností, jak přistupovat k utrpení a bolesti (např. motiv pokání; motiv askeze; motiv trestu za hřích atd.). Jednou z nich je láskyplné jednání ve prospěch nemocných a trpících v hlubokém porozumění, žití pro druhé a vydávání svědectví o lásce Boha, jenž je v utrpení člověku velmi blízko.⁷³ Druhou variantou je identifikace s Kristem v jeho solidaritě, která jde dál než uzdravování; je to dobrovolné snášení nepochopení, nenávnosti, nespravedlnosti, slabosti, umírání i smrti. Tím vším Kristus ukazuje cestu k vítězství, a dává možnost účastnit se svou nemocí, umíráním a smrtí na jeho díle vykoupění.⁷⁴

V obojím případě se jedná o velkou výzvu, na kterou církev vždy reagovala. Uvědomění křesťanské perspektivy nemoci, umírání a smrti se utvářelo a kultivovalo

⁶⁹ Srov. Mk 2,17.

⁷⁰ Srov. GOFFI, T.; FIORES, S. *Slovník spirituality*, s. 1030; srov. *Katechismus katolické církve*, 403. (Dále jen *KKC*.)

⁷¹ Srov. GOFFI, T.; FIORES, S. *Slovník spirituality*, s. 1030.

⁷² Srov. Flp 2,6-8; Iz 53.

⁷³ Srov. Mt 25,35-36; Mk 1,41; 5,19; Lk 6,36; 9,2; 10,9; 10,25-37; Jan 3,16; 12,26 a další.

⁷⁴ Srov. 2 Kor 12,10; Kol 1,24.

ve společenství církve oproti profánnímu světu svým specifickým směrem. Řídilo se příkazem Ježíše Krista uzdravovat nemocné a hlásat jim blízkost Božího království.⁷⁵ Tak od počátku církev spojovala skutky tělesného milosrdenství vůči nemocným se skutky milosrdenství duchovního a toto propojení se odráželo i v genezi svátosti nemocných. V následujících odstavcích proto chceme sledovat nejprve příklad Ježíšova vztahu k nemocným, jak jej známe z evangelií, dále jak se postoj církve k utrpení a nemoci rozvíjel nejprve v dějinné praxi a poté v dokumentech 2. vatikánského koncilu a v učení posledních dvou papežů.

2.1 Evangelijní svědectví o uzdravujícím působení Ježíše Krista

V evangeliích najdeme asi 20 případů uzdravení a exorcismů a ještě další sumární odkazy na uzdravení, o jejichž rozsahu si nemůžeme udělat přesný obraz.⁷⁶ Příběhy o působení taumaturgů v Ježíšově době, nápadně podobné těm z evangelií, můžeme nalézt v Talmudu, ale i ve vyprávění řecko-římských historiků. Blististé uvádějí, že příklady působí typizovaně a mají podobu legendy, přesto však historicko-kritickou metodou dosvědčí, že texty nebyly do evangelií přidány dodatečně.⁷⁷

Evangelijní vyprávění o zázracích mají oproti jiným zdrojům své specifikum, jímž je *víra*.⁷⁸ *Angelo Scarano* mluví o tom, že pokud Ježíš uzdravuje, pak ty, kteří žádají s upřímným srdcem a aspoň nedokonalou vírou.⁷⁹ Samotná víra podle něj není „mocí k zázraku“, ale jeho předpokladem.⁸⁰ *Joachim Gnilka* je přesvědčen, že pro zázračné uzdravení není důležitá jen víra toho, komu je poskytnuta pomoc, ale i víra Ježíšova, interpretovaná jako jedinečná otevřenost vůči Bohu. Víra

⁷⁵ Srov. Lk 10,9.

⁷⁶ Srov. Mt 8,5-13; 9,27-31; 9,32-34; Mk 1,23-28; 1,29-31; 2,1-12; 3,1-6; 5,1-20; 5,25-34; 7,24-30; 7,31-37; 8,22-29; 9,14-29; 10,46-52; Lk 13,10-17; 14,1-6; 17,11-19; 22,51; Jan 5,1-9; 9,1-12; 11,38-44; a paralelní texty; srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 11; srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 106-107.

⁷⁷ Srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 106-107.

⁷⁸ Srov. *tamtéž*, s. 112-113.

⁷⁹ Věří buď samotný nemocný (srov. Mt 8,2; 9,27-30; 20,30-34; Mk 10,46-52; L 17,11-14; 18,35-43) nebo ještě častěji Ježíšovi učedníci a vyznavači (srov. Mt 4,24; 8,14-15; 14,35-36; 15,29-30; 17,14-18; Mk 2,3-5; 5,23; 6,55-56; 7,24-30; 7,32; 8,22; Lk 7,2-4; J 4,50); srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 20.

⁸⁰ Srov. Lk 14,4; srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 21.

v uzdravení je v tomto pohledu něčím víc, než jen pouhou důvěrou v Ježíšovu lékařskou moc; vyžaduje účast na víře Ježíšově.⁸¹

Evangelisté popisují zázraky uzdravení vždy pod zorným úhlem christologie, jakou při svém vyprávění upřednostňují. Stav nemoci a průběh uzdravení popisuje především Lukáš. Lukášova charakteristika uzdravujícího Ježíše je usměrňována pohledem na Ježíše jako na velkého dobrodince lidu a eschatologického proroka a nemoc je u Lukáše těsně spojena s působením Zlého.⁸²

Marek v evangeliu vystihuje Ježíše v celé jeho poníženosti, jakožto nepoznaného a neuznaného Božího Syna, proto uzdravování od Ježíše klidně líčí jako dvoustupňové, aniž by tím mínil nedostatek Ježíšovy zázračné moci.⁸³ Ježíšovy zázraky Marek líčí jako znamení boje proti mocnostem zla, proto se orientuje zejména na exorcistický charakter uzdravení. Uzdravení z nemoci je projevem porážení zla.⁸⁴

Podle výkladu *Joachima Gnily* synoptikové sdílejí víru v demony se širokým okolím antického světa, působení démonů ale nedávají do souvislosti s hříchem. Démoni působí škody na zdraví a duši. Evangelia ale rozlišují: terapeut má co do činění s působením démona a exorcista s démonem samotným.⁸⁵ Ježíšovi posluchači, kteří nemají mentalitu moderního člověka, Ježíše buď zatracují, když zázraky vykládají jako činnost d'ábla, nebo vidí v nevysvětlitelném uzdravení zázračné působení Boha a padají před Ježíšem na kolena.⁸⁶

Všechna evangelia vykreslují Ježíšovu praxi uzdravování v sobotu.⁸⁷ Zajímavé je, že sobotní uzdravení se odehrávala bez předchozí prosby nebo projevu víry nemocného či kohokoli jiného z iniciativy samotného Ježíše. *Ctirad Václav Pospíšil* sobotní uzdravování interpretuje jako projev Ježíšovy solidarity, se kterou na sebe vzal naše nemoci, slabosti, provinění, poranění a smrt. Protože rovněž v sobotu

⁸¹ Srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 118; 121.

⁸² Srov. Lk 1,64; 4,35; 4,38; 8,27.29.44.55; 9,39; 13,11; 13,16; 14,2; srov. Sk 10,8; srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 104; srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 15.

⁸³ Srov. Mk 8,22-26.

⁸⁴ Srov. BROWN, R. E. *Ježíš v pohledu Nového zákona. Úvod do christologie*, s. 143-146; srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 104.

⁸⁵ Srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 109-110.

⁸⁶ Srov. *tamtéž*, s. 105.

⁸⁷ Srov. Mt 12,8-14; Mk 3,1-6; Lk 6,6-10; 13,10-17; 14, 1-6; Jan 5,1-9; 9,1-7.

Ježíšovo tělo leželo v hrobě, uzdravování v sobotu naznačovalo, jaká je budoucí cena a také hodnota těchto uzdravení. Uzdravení má tedy eschatologický rozměr předzvěsti plnosti spásy a svobody člověka.⁸⁸

Angelo Scarano hodnotí uzdravování jako činnost pro Ježíše typickou; jeho péče o nemocné tvoří *kontext hlásání evangelia* a je součástí jeho programu předneseného v Nazaretě.⁸⁹ Hlásání evangelia je primární, ale obojí patří k sobě, protože obojí je projevem Božího království.⁹⁰ Zázraky mají roli znamení přicházejícího Božího království a fyzické uzdravení je počátkem celostného spasení. Plnosti se dosahuje na rovině duchovní, která uchopí smysl zázraku, skrze víru přijme vnitřní uzdravení a získává nový život.⁹¹

Když *Scarano* reflektuje Ježíšův vztah k nemocným, všímá si jeho motivů. Nikdy u něj nejde o podlehnutí pokušení moci, ale především o postoj milosrdné a horlivé lásky, lítost, pokoru a citlivost. Ty nejsou pouhou filantropií, nýbrž jsou usměrňovány základním posláním Ježíše nést lidem evangelium a plnit vůli Otcovu, službou Boží v síle a moci Božího Ducha. Ježíš se tu plně projevuje ve svém lidství, ale i se svou božskou mocí.⁹²

Ježíšův styl uzdravování je osobitý, jedinečný a nápadně jednoduchý. Výjimečně se uzdravení odehrává jako důsledek bezprostředně předcházející modlitby, ojedinele Ježíš využívá medicínské praktiky nebo prostředky, nikdy nepředkládá lacinou útěchu.⁹³ Velmi často uzdravuje pouhým rozkazem, stačí jeho uzdravující slovo.⁹⁴ *Zázrak a slovo* souvisejí, protože uzdravení má být vyhodnoceno jako výsledek vazby na poselství o Božím království. Slovo má přednost před dotekem, nebo účelovými manipulacemi a jinými gesty.⁹⁵ Přesto ani slovo není nutné vždy, neboť Ježíš je svrchovaným Pánem.

⁸⁸ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, s. 100-101.

⁸⁹ Srov. Lk 4,18-27.

⁹⁰ Srov. Lk 10,11.

⁹¹ Srov. Lk 5,12-26; 17,11-19; srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 12-13; 25-27.

⁹² Srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 16-19.

⁹³ Srov. Jan 11,41-42; Mk 8,22-23.

⁹⁴ Srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 20; srov. TRILLING, W. *Hledání historického Ježíše*, s. 103-104.

⁹⁵ Srov. GNILKA, J. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*, s. 116; 121.

V některých případech Ježíš užívá *terapeutická gesta*: dotek člověka, dotek nemocné části, vzkládání rukou, uchopení za ruku, potření očí slinou a vkládání rukou, potření očí blátem se slinou.⁹⁶ Ježíš využívá gesta i symboly, které jsou mnohdy považovány za pohanské.⁹⁷ Ukazuje, že mu záleží na tom, co je lidské, ačkoli nedokonalé, že mu nejsou lhostejná vnější gesta a lidské představy. Pro budoucí svátostnou praxi má tento Ježíšův postoj dalekosáhlý význam.

Ježíšova služba uzdravování je vzorem a měřítkem pro všechny věřící, které k ní vybízí, pro učedníky i apoštoly.⁹⁸ Skrze ně Ježíš dále pokračuje v péči o nemocné a trpící a křesťanství jakožto „náboženství uzdravení“ v ní nachází jeden ze svých největších úkolů. Péče o nemocné bude vždy v církvi podřízena základní spásonosné misii a moc uzdravovat bude učedníkům přidělena jen v kontextu širšího misijního poslání.⁹⁹

2.2 Stručný přehled církevní tradice péče o nemocné

Podle příkladu Ježíše Krista byla solidarita s trpícím člověkem vždy jedním z typických konkrétních znaků křesťanské spirituality. Služba nemocnému, trpícímu a umírajícímu člověku je od počátku jednou z důležitých pastoračních oblastí. V tomto přehledu chceme nahlédnout do tradice péče o nemocné v církvi tajemství, v církvi impéria, v církvi jako instituci a v církvi společenství, jak její charakteristiky trefně označil podle dějinných etap *Pavel Ambros*.¹⁰⁰

Církev 1. - 4. stol. po Kr. byla *církvi tajemství*, která svoji sílu přejímala z mučednictví mnohých členů a přinášela do společnosti transformaci vztahů naplňováním přikázání lásky.¹⁰¹ Křesťanství je pronásledováno, ale členové prvotní církve vnímají bolest bližního jako svou vlastní, proto i praxe péče o nemocné je rozsáhlá a patří k ní také starost o hmotné zabezpečení nemocných. Vznikají

⁹⁶ Srov. Mk 1,41; Mt 9,29; Lk 22,51; Lk 13,12; Mk 1,31; Mk 8,23; Jan 9,6.

⁹⁷ Například slina je považována za léčivý prostředek v animistických kulturách. Srov. KITTEL, G. *Teologický slovník k Novej zmluve. Zväzok 2, Théta-ný*, s. 41.

⁹⁸ Srov. Mt 10,1-11; Mt 25,31-46; Lk 10,30-37; Lk 6,19-31; Lk 9,1-6; Lk 10,1-12.

⁹⁹ Srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 14; 30.

¹⁰⁰ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 24-35.

¹⁰¹ Srov. *tamtéž*, s. 24-35.

společenství věnující se praktické lásce k nemocným, zejména jde o společenství zasvěcených žen, které choré ošetřují v domácnostech.¹⁰²

Od 5. do 12. stol. se církev jako *církev impéria* ujímá úkolu sjednotit národy a skupiny, které proti sobě bojují, přejímá politickou, vojenskou i sociální moc a roste ideál svatosti zaměřené k prospěchu společnosti.¹⁰³ Křesťanství prostupuje do celé státní struktury a péče o nemocné začíná být více organizována. Církev zakládá ústavy nebo útulky pro nemocné, pro poutníky, pro chudé, pro sirotky a odložené děti, starobince a podobně. Od 5. do 10 stol. rozkvétá zejména mnišské lékařství a klášterní medicína, od 11. stol. jsou především řeholními řády zakládány špitály pro poutníky, chudé a nemocné.¹⁰⁴

Od 13. stol až do 2. vatikánského koncilu (1962-1965) *církev* jako *instituce* odvíjí svoji sílu ze svých vnitřních zákonů, kterým se podřizuje celý svět.¹⁰⁵ Společnost je nazývána křesťanskou a kultura vyrůstá z křesťanských hodnot. Od 14. stol. jsou tak nemocnice zakládány také panovníky, státem, městy, nebo jinou právnickou či soukromou osobou. V důsledku propojení světské a církevní moci se začínají oddělovat kompetence těchto institucí a s tím i péče o nemocné tělo od péče o duši, která nadále zůstává privilegiem církve.¹⁰⁶

Od 2. vatikánského koncilu život církve začíná vidět svůj vzor v životě Nejsvětější Trojice, což z ní činí *církev společenství*, jednoty a plurality, jehož hybnou silou je láska. Tato láska má vést křesťanství k tomu, aby se v duchu „aggiornamenta“ otevřelo lidem.¹⁰⁷ Zajímá se o radosti a naděje, smutek i úzkosti lidí této doby a chce jim pomoci najít odpovědi na otázky po smyslu utrpení a bolesti.¹⁰⁸ Církev chce poskytnout trpícím podporu ve formě charitativní i duchovní pomoci. Praxi péče o nemocné v církvi dovršuje její učení o nemoci, bolesti a smrti ve světle Kristova vzkříšení.

¹⁰² Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 87-103; srov. VOJTIŠEK, Z., *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 35.

¹⁰³ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 24-35.

¹⁰⁴ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 103-138.

¹⁰⁵ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 24-35.

¹⁰⁶ Srov. POSPÍŠIL, C. V. *Teologie služby*, s. 103-138.

¹⁰⁷ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 15; 24-35.

¹⁰⁸ Srov. II. Vatikánský koncil. *Gaudium et spes. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě*, 1. (Dále jen GS.)

2.3 Impulzy učitelského úřadu církve k otázce nemoci, umírání a smrti jako dovršení křesťanské praxe péče o nemocné

Tak jako církvi leží na srdci praxe péče o ty, kteří prožívají nemoc, bolest, umírání a smrt, tak ani ve svých dokumentech tyto závažné skutečnosti neopomíjí. Stanovisek učitelského úřadu církve k otázce nemoci, umírání a smrti se dotkneme jen okrajově, neboť toto téma již podrobně zpracoval *Václav Tomiczek* v licenciátní práci a my z ní nyní budeme čerpat.¹⁰⁹

2.3.1 Stanovisko k nemoci a utrpení v dokumentech 2. vatikánského koncilu

Z dokumentů 2. vatikánského koncilu o nemoci pojednává Věřoučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, která utrpení, nemoc a smrt člověka nahlíží ve spojení s Ježíšem Kristem. Ten sám utrpení a smrt podstoupil a je každému nemocnému a umírajícímu dokonce tak blízko, že se s ním ztotožňuje, když věřícím připomíná: „Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.“¹¹⁰

Když hovoří o smrti Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, spojuje ji se strachem člověka z trvalého zániku a otevírá jej naději na věčný život ve spojení s Kristem.¹¹¹ Jen „skrze Krista a v Kristu se tedy osvětluje záhada bolesti a smrti, která nás mimo jeho evangelium drtí“.¹¹²

Konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium* se snaží předložit obnovné vnímání svátosti pomazání nemocných, jak o tom budeme mluvit později.¹¹³

Také laici by po koncilu měli být zapojeni do evangelizace a uzdravování světa, jak k tomu nabádá *Lumen gentium*¹¹⁴ a stanovisko koncilu prezentuje také dekret

¹⁰⁹ Srov. TOMICZEK, V. *Nemoc a bolest podle magisteria církve po II. vatikánském koncilu*, s. 18-37.

¹¹⁰ Mt 25,40; srov. II. Vatikánský koncil. *Lumen gentium*. Věřoučná konstituce o církvi, 8; 48. (Dále jen LG.)

¹¹¹ Srov. GS 18.

¹¹² GS 22.

¹¹³ Srov. II. Vatikánský koncil. *Sacrosanctum Concilium*. Konstituce o posvátné liturgii, 73-75. (Dále jen SC.)

¹¹⁴ Srov. LG 35; 36; 38.

o apoštolátu laiků *Apostolicam actuositatem* který je vybízí, aby podporovali charitativní díla lásky a pomoci těm, kteří se ocitají v nouzi.¹¹⁵

Katechismus katolické církve, který vzniká až po 2. vatikánském koncilu, již je aktualizací závěrů koncilu. Utrpení, bolest a smrt vidí v souvislosti s hříchem člověka, od kterého svět může osvobodit jen Ježíš.¹¹⁶ Nemoc a umírání může v člověku zviklat víru a vést k uzavření se do sebe a světa iluzí,¹¹⁷ ale také podporuje lidské tázání po důvodech opravdové naděje,¹¹⁸ lidské zrání a rozlišování podstatných hodnot života a tak může vést k obrácení, k důvěře v Boha a dokonce k díkůvzdání.¹¹⁹

Kodex kanonického práva z roku 1983 o nemoci mluví v souvislosti s udělováním svátosti nemocných, dále pak nabádá faráře, aby k nemocným a těm, kdo jsou blízko smrti, přistupovali s velkou úctou, a aby neváhali jim udělit svátost nemocných eventuelně *viaticum*.¹²⁰ Další zmínky o nemoci jsou vyhrazeny právnímu vymezení řešení problémů vzniklých z tělesné nebo duševní nemoci biskupa, faráře nebo jiného kněze, řeholníka nebo člena zasvěceného institutu, či uchazeče o svěcení, a kompetencí farářů nebo kaplanů ve věci udělování svátosti nemocných či přinášení *viatika*.¹²¹

2.3.2 Nemoc utrpení a smrt podle učení papežů Jana Pavla II. a Benedikta XVI.

Stanovisko papeže *Jana Pavla II.* k lidské bolesti, nemoci a utrpení nejlépe vystihuje Apoštolský list o křesťanském smyslu utrpení *Salvifici doloris*, napsaný ve svatém roce utrpení 1984 a po prožití atentátu z roku 1981.¹²² Utrpení, výraz, který je významově širší, než nemoc, protože postihuje celého člověka, v žádném případě není důsledkem osobního hříchu, tedy trestem, ale stejně jako utrpení

¹¹⁵ Srov. II. Vatikánský koncil. *Apostolicam actuositatem. Dekret o apoštolátu laiků*, 8.

¹¹⁶ Srov. *KKC* 400; 1007-1009; 549.

¹¹⁷ Srov. *KKC* 164-165.

¹¹⁸ Srov. 1 Petr 3,15.

¹¹⁹ Srov. *KKC* 1435; 1473; 1501; 2734; 2648.

¹²⁰ Srov. *Kodex kanonického práva. Codex iuris canonici*, can. 529/§ 1; can. 530/§ 3; can. 921-922. (Dále jen *CIC*.) *Viaticum* je svaté přijímání podávané umírajícím jako pokrm na cestu do věčného života. Srov. *KKC* 1020.

¹²¹ Srov. *CIC*, can. 281/§2; can. 401/§2; can. 539; can. 555/§3; can. 566/§1-2; can. 619; can. 665; can. 689; can. 911; can. 919/§3; can. 922; can. 930/§1; can. 1041; can. 1044; can. 1558; can. 1741/§2; can. 1747.

¹²² Srov. TOMICZEK, V. *Nemoc a bolest podle magisteria církve po II. vatikánském koncilu*, s. 26.

Ježíšovo, má charakter výkupný. Ve spojení s Kristem je završeno slávou, protože je účastí na plnosti Kristových útrap.¹²³ Tím, že roku 1992 ustanovil Jan Pavel II. *Světový den nemocných*¹²⁴ a k tomuto dni pak každoročně posílal *Dopis nemocným*, dal najevo, jak důležité místo nemocní v církvi zaujímají. Papež v těchto dopisech dále rozvíjí svůj postoj k problematice utrpení a bolesti.¹²⁵

Také nástupce Jana Pavla II., papež *Benedikt XVI.* pokračuje v této linii *Dopisů nemocným*.¹²⁶ V posledním *poselství ke Světovému dni nemocných 2012* papež nemocným přibližuje svátosti uzdravení.¹²⁷ Ve svých encyklikách teologicky propracovává témata, která souvisí s reakcemi člověka na bolest a smrt.

Podle *Deus Caritas est* je častým důvodem nejhlubšího utrpení nepřítomnost Boha, Lásky.¹²⁸ Protože sám Ježíš se ztotožňuje s nemocnými, prokazovat lásku nemocným patří k podstatě církve stejně jako služba svátostí a hlásání Božího slova.¹²⁹ Papež ale jasně dává najevo, že ten, kdo pečuje o takto trpící, nikdy se nesmí pokoušet vnucovat mu víru církve: „Ví, že nejlepším svěděctvím pro Boha, v něhož věříme a která nás pobádá k lásce, je čistá a nezištná láska. Křesťan ví, kdy je čas mluvit o Bohu a kdy je správné o něm mlčet a nechat, aby hovořila sama láska.“¹³⁰

Spe Salvi má vymezit křesťanské pojetí naděje, která překračuje i lidské utrpení a smrt. Utrpení a kořeny zla není možno trvale odstranit, ale naději potřebujeme, abychom byli schopni stát vždy na straně dobra. Papež vyzdvihuje význam sebedarujícího utrpení pro druhého, pro pravdu a z lásky.¹³¹

¹²³ Srov. JAN PAVEL II. *Salvifici doloris. Apoštolský list Jana Pavla II. o křesťanském smyslu lidského utrpení*, 5; 11; 16; 19; 22; 24; 26.

¹²⁴ Vždy 11. února o svátku Panny Marie Lurdké, která je uctívána jako patronka uzdravení nemocných.

¹²⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Poselství papeže Jana Pavla II. ke dnům nemocných*, 1993–2005.

¹²⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Poselství papeže Benedikta XVI. ke dnům nemocných*, 2006–2012.

¹²⁷ Srov. BENEDIKT XVI. *Poselství papeže Benedikta XVI. u příležitosti 20. Světového dne nemocných* (Řím, 11. února 2012). (Dále jen *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. Světového dne nemocných*.)

¹²⁸ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est. Encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI. Biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské lásce*, 31.

¹²⁹ Srov. *tamtéž*, 15; 22.

¹³⁰ *Tamtéž*, 31.

¹³¹ Srov. BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi papeže Benedikta XVI. Biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské naději*, 2; 7; 10; 17; 35–36; 38.

Caritas in veritate spatřuje původ bolesti a smrti v terorismu s fundamentalistickým pozadím a v migračních problémech naší doby.¹³² Nemocným se stává ten, kdo je vzdálen od Boha,¹³³ trpícím v psychologické a duchovní rovině ten, kdo je nezaměstnaný, závislý, nebo ohrožený v rodinných a sociálních vztazích.¹³⁴ „Utrpení je způsobováno prázdnotou, v níž se duše cítí opuštěna i přes všechny tělesné a psychické terapie.“¹³⁵ Papež varuje před „kulturou smrti“ a hledá z ní východiska.¹³⁶

Z těchto dokumentů je zřejmé, že nemoc, utrpení a smrt lidí zůstává velkým tajemstvím, které v církvi nestojí na okraji. Magisterum církve se zabývá praktickými otázkami nemocných, jak utrpení, nemoc a smrt prožívat ve spojení s Kristem a v souladu s církví. Dvacetiletá tradice papežských dopisů nemocným ukazuje na to, že nemocní jsou vnímáni jako nepostradatelná součást života církve. Benedikt XVI. považuje za potřebné ve svých encyklikách upozorňovat na to, že původ opravdového utrpení spočívá ve vzdálenosti od Boha. Proto připomíná věřícím význam křesťanské naděje a předkládá jim obraz Boha lásky. Varuje, abychom nepodlehli kultuře smrti a nezaměřili se pouze na tělesné a psychické terapie, které nabízejí pomoc v překonání utrpení. V roce 2012 pak zvláště nabádá, abychom se vrátili k víře a prohloubili ji. Nemocné pobízí, aby v utrpení a nemoci přijímali svátosti uzdravení, protože pravé uzdravení nabízí Bůh.

Ukazují se tendence k tomu, aby lidské utrpení, nemoc i smrt znovu bylo začleněno do života v křesťanské víře a uzdravení aby bylo více hledáno v církvi než mimo ni. Církev totiž žije s trpícími, promýšlí tematiku uzdravení a zprostředkovává různé způsoby, jak k uzdravení dojít.

¹³² Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lásky v pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*, 29; 62. (Dále jen CIV.)

¹³³ Srov. CIV 76.

¹³⁴ Srov. CIV 25.

¹³⁵ CIV 76.

¹³⁶ Srov. CIV 75.

2.4 Fenomén hledání uzdravující moci v církvi

a modlitba za uzdravení

Soucit Krista s nemocnými a jeho mnohá uzdravení nemocných se staly znamením, že „Bůh navštívil svůj lid“ a že se přiblížilo Boží království.¹³⁷ Když Ježíš vysílá učedníky vkládat ruce na nemocné a uzdravovat je,¹³⁸ předává jim také úkol, aby skrze svou službu nemocným byli znamením Boží blízkosti. Církev se snaží uskutečňovat toto poslání jak péčí o nemocné, tak přímluvnou modlitbou, kterou ji doprovází. Je přesvědčena, že Kristus, lékař duší i těl je stále přítomen a jeho přítomnost působí nadále mnohá uzdravení.¹³⁹ Toto smýšlení sdílejí s věřícími někdy i ti, kteří se nepovažují za příslušníky církvi a hledají v církvi uzdravující moc, ať už věří v sílu modlitby, v zázraky, nebo v magický vliv různých žehnacích modliteb, nebo medailek, které považují za amulety a podobně.

Abychom se vyvarovali nesprávnému pojetí modlitby za uzdravení, chtěli bychom zde zmínit, že katolická církev chápe víru v uzdravení v jiném smyslu než *teologie uzdravení v hnutích víry*. Podle teologie uzdravení přijetí spásy zakládá nárok na dokonalé zdraví, a ten kdo při modlitbě za uzdravení zůstává nemocen, může si za to sám, protože buď není spasen, nebo skrývá tajné hříchy, je pod vlivem démonických sil nebo nemá víru v Boží moc. Katolická nauka se s touto teorií neztotožňuje a ví také o výchovném působení různých strádání. Přístup hnutí víry totiž v důsledku působí mnohem hlubší utrpení, než je nemoc sama; nemocný je tak vystaven ještě větší izolaci od bližních, jimiž je takto posuzován a „náboženství lásky a soucitu“ se stává velmi krutým.¹⁴⁰

Různé *psychologické výklady*, proč hledají lidé uzdravení ve víře, rovněž nejsou zcela křesťanské. Mezi psychologii a teologií často vzniká těžko odstranitelné napětí, jak poznamenává *Pavel Říčan*, protože psychologie si stejně jako náboženství často

¹³⁷ Srov. Lk 7,16.

¹³⁸ Srov. Mk 16,17-18.

¹³⁹ Srov. KKC 1503-1510.

¹⁴⁰ Srov. HOŠEK, P. Uzdravení vírou. *Dingir. Religionistický časopis o současné náboženské scéně*, 2008, roč. XI, č. 2, s. 54-55; srov. BUBLAN, M. Kenyových pět T. *Dingir. Religionistický časopis o současné náboženské scéně*, 2008, roč. XI, č. 2, s. 51-53.

dělá nárok na lidskou duši.¹⁴¹ Nesouhlasíme například s *C. G. Jungem*, který si vysvětloval sílu víry v uzdravení takto: pokud nemocný poslouchá příběh o božském a zázračném uzdravení, přijme jej a uvěří mu, je natolik vtažen do božského příběhu, že to ovlivní jeho nervové procesy natolik, až se zablokuje například i působení jedu. Na tomto principu podle něj účinkuje i uzdravení vkládáním rukou, provozované v křesťanských církvích. Více dáme Jungovi za pravdu v tvrzení, že náboženství nabízí princip otevřené budoucnosti a tím se nábožensky založený člověk stává šťastnějším a zdravějším. Navíc institucionalizované náboženství s jeho dogmaty, rituály a hierarchií chrání jedince před destruktivní bezprostřední náboženskou zkušeností a katolická církev s jejím systémem zpovědi je terapeutickou institucí.¹⁴²

Aby se církev vyhnula chybným přístupům jak dosáhnout uzdravení, má v ní praxe uzdravování a modlitba za uzdravení přesně popsany charakter, který zde chceme ozřejmit.

2.4.1 Charakteristika modlitby za uzdravení a instrukce k ní

Modlitba za uzdravení má v církvi několik rovin: *svátostnou, svátostinovou a charismatickou*.¹⁴³ Někteří autoři oproti tomu uvádějí, že se v církvi nejčastěji uplatňují dva způsoby modlitby za uzdravení: prvním typem je *modlitba svátostná* (pomazání nemocných)¹⁴⁴ a druhým typem je *modlitba charismatická* (chvála Boha za danou osobu, vzývání Boží moci, díkůvzdání a zajištění růstu ve společenství církve).¹⁴⁵ Uzdravení je možné dosáhnout propojením přirozeného řádu s nadpřirozeným působením milosti; ta působí ve všech zmíněných rovinách praxe uzdravování v církvi.¹⁴⁶

¹⁴¹ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*, s. 204.

¹⁴² Srov. *tamtéž*, s. 207-208; 299.

¹⁴³ Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE (dále jen ČBK). *Doktrinální instrukce francouzské biskupské konference. O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii*, s. 26. (Dále jen *O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii*.)

¹⁴⁴ Srov. Jak 5,14-16.

¹⁴⁵ Srov. KOHUT, P. V. *Úvod do spirituální teologie. Skriptum pro studenty katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze*. 26 s. [online], in *Katolická teologická fakulta* [cit. 2011-03-20]. Dostupné z URL: ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema13.doc.

¹⁴⁶ srov. 1 Kor 12,28.

Církev věří v možnost *uzdravení těla*, ale mnohem více připomíná radikálnější typ uzdravení: vítězství nad hříchem a smrtí.¹⁴⁷ Smíme tedy hovořit o uzdravení těla a uzdravení duchovním, které spolu mnohdy souvisí. Pokud chceme definovat *duchovní neboli vnitřní uzdravení*, můžeme si pomoci slovy *Raniera Cantalamessy*:

Pojmem duchovní neboli vnitřní uzdravení se označuje zpravidla uzdravení něčeho, co samo o sobě sice není hříchem, ale co přesto s hříchem souvisí, buďto jako důsledek nebo jako příčina hříchu nebo jako popud k hříchu. Vnitřní uzdravení může také znamenat uzdravení ze stavu nebo situace, která s hříchem nesouvisí, ale jejíž vinou se nemůže plně rozvinout život milosti.¹⁴⁸

Česká biskupská konference upozorňuje na *nebezpečí*, které spočívá v nesprávném chápání modlitby za uzdravení nebo v neodborném přístupu k uzdravování z vnitřního utrpení. Rizika se týkají zejména osob, které trpí skutečnou nemocí a vyhledávají účast na různých uzdravovacích setkáních v očekávání, že jejich problém se upraví bez odborné pomoci. ČBK varuje před zjednodušeným nebo povrchním viděním nemocí nebo symptomů hlavně propagátory modliteb za uzdravení, jimiž mohou být lidé dobré vůle, řeholníci, kněží, nebo laici, kteří povzbuzují v lidech nadpřirozené naděje, a přitom opomíjí vědecky podložené metody vedoucí k uzdravení. Při nedostatečném racionálním základu uzdravování bývá prostředkovatel uzdravení často postaven do pozice velké moci a nemocný bývá v postojí fascinovaného a podřízeného.¹⁴⁹

Na otázku, jak se správně modlit za uzdravení nalezneme odpověď v *Instrukci ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*.¹⁵⁰ „Pokud je přijímána Boží vůle, pak je touha nemocného po znovunabytí zdraví čímsi dobrým a hluboce lidským, zejména

¹⁴⁷ Srov. *KKC* 1503-1510.

¹⁴⁸ CANTALAMESSA, RANIERO. Duchovní uzdravení I. Uzdravení z čeho? [online], in *Katolická charismatická obnova* [cit. 2012-01-20]. Dostupné z URL: <http://www.cho.cz/clanky/Duchovni-uzdraveni-I-Uzdraveni-z-ceho.html>.

¹⁴⁹ Srov. ČBK. *O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii*, s. 21-24.

¹⁵⁰ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*. (Řím, 14. září 2000). Přel. C. V. Pospíšil [online], in *Institut františkánských studií* [cit. 2011-11-28]. Dostupné z URL: <http://www.frantiskanstvi.cz/instr.htm>.

když se tato touha proměňuje v důvěryplnou modlitbu, která je adresována Bohu.¹⁵¹ Za chvályhodnou se považuje modlitba jednotlivce za uzdravení vlastní nebo někoho jiného, ale také liturgická modlitba za uzdravení nemocných.¹⁵²

Co se týče *liturgické formy modlitby za uzdravení*, pak za legitimní, dovolené a vhodné jsou považovány rity vedené podle liturgických knih při respektování liturgických norem (např. mše svatá za nemocné - *pro infirmis*). Dále se doporučuje zejména svátost nemocných, protože „svátost je závdavkem a příslibem budoucího Království“¹⁵³

Neliturgické modlitby za uzdravení se může modlit každý věřící. Je vhodné, aby je vedl vysvěcený služebník, pokud se konají v kostele nebo na jiném posvátném místě. Mají probíhat jako modlitební setkání nebo četba Božího slova, nemají se směřovat s modlitbami liturgickými a vkládat se do slavení eucharistie, svátostí a do liturgie hodin, s výjimkou zařazení do obecných přímluv. Je vhodné, aby se modlitby konaly v klidné zbožnosti, vyvarovat projevům hysterie, vyumělkovanosti, teatrálnosti nebo senzacechtivosti.¹⁵⁴

Mimo tyto formy modliteb za uzdravení *Instrukce* zmiňuje, že Duch Svatý někomu může darovat *charisma uzdravování*. To není vyhrazeno výhradně nějaké vymezené třídě věřících, ani není možné je nějak získat nebo si zasloužit, neboť Duch je uděluje, komu chce.¹⁵⁵ Charisma se vždy váže ke konkrétnímu nositeli a je darováno pro dobro druhých. I zde ale platí, že ani ty nejintenzivnější modlitby nedosáhnou uzdravení všech nemocí, neboť Boží síla se zřejměji projevuje ve slabosti a nemocnému je nabídnuta možnost mít podíl na plné míře Kristových útrap.¹⁵⁶

Při modlitebních shromážděních zaměřených na obdržení zázračných uzdravení, při modlitbě za uzdravení po skončení svatého přijímání, nebo na místech spjatých s modlitbou (poutní místa, místa uložení ostatků mučedníků a svatých), také dochází k *zázračným uzdravením*, tzv. *taumaturgickým jevům*, které ale ještě

¹⁵¹ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 2.

¹⁵² *Tamtéž*, I, 2.

¹⁵³ Srov. *tamtéž*, I, 5; I, 2.

¹⁵⁴ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, II, čl. 1; čl. 5, §1-3; čl. 7, §1-2; čl. 9.

¹⁵⁵ Srov. 1 Kor 12,11.

¹⁵⁶ Srov. 2 Kor 12,9; Kol 1,24; srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 5.

nejsou samy o sobě projevem charismatu uzdravování.¹⁵⁷ *Instrukce* ještě připomíná, že pokud mezi přítomnými k uzdravením dojde, je třeba k nim přistupovat v nezbytné opatrnosti, přičemž je vhodné prostě ale přesně předložit událost kompetentní církevní autoritě.¹⁵⁸

Než v naší práci přistoupíme k samotným svátostem uzdravení, chceme ještě ukázat na další dvě významné formy modlitby za uzdravení: v lidové zbožnosti a v charismatickém hnutí.

2.4.2 Lidová zbožnost jako nositelka tradice modlitby za uzdravení

Duchovní život věřících v sobě zahrnuje také udělování svátostí, různé pobožnosti a poutě. Tyto kultické projevy lidové zbožnosti vhodně doplňují zbožnost liturgického charakteru a společně jsou legitimními projevy křesťanského kultu.¹⁵⁹ Dá se říci, že lidová zbožnost souvisí s tradiční rurální kulturou, což lze všeobecně vztáhnout na kulturu českou.¹⁶⁰ Lidová zbožnost je i v české kultuře souhrnem hodnot, který odpovídá na velké existenční otázky, a jako taková v sobě zahrnuje také rozměr modlitby za uzdravení.¹⁶¹

Mezi projevy lidové zbožnosti představují zvláštní význam především poutě na určitá mezinárodní, národní nebo lokální *poutní místa*, k jejichž popularizaci přispěla často právě průkazná uzdravení jako důkaz vyslyšení modliteb. K tomuto jevu na světové úrovni dochází také dnes a jako příklad můžeme uvést *Lurdy*.¹⁶² Nejedná se sice o české poutní místo, ale úcta k Panně Marii Lurdské je u nás velmi rozšířena a na mnoha českých poutních místech či klášterních zahradách se nachází replika lurdské sochy nebo jeskyně.

Možnost uzdravení v Lurdech nebyla zpočátku významnou motivací poutnického hnutí, ale to se změnilo, když se zprávy o zázračných uzdraveních roznesly do celého světa. K uzdravením docházelo při procesích s Nejsvětější

¹⁵⁷ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 5.

¹⁵⁸ Srov. *tamtéž*, II, čl. 9.

¹⁵⁹ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*, čl. 44-45; 58. (Dále jen *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*.)

¹⁶⁰ Srov. ŠPIDLÍK, T. *Cesty české teologie*. In ALTRICHTER, M.; A KOL. *Otázky české spirituality*, s. 10.

¹⁶¹ Srov. *KKC* 1676.

¹⁶² Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 5.

svátostí, při koupelích ve vodě ze zázračného pramene, ale také u těch, kteří místo nenavštívili osobně, nýbrž jim byla voda přinesena domů, nebo pokud se v úctě modlili k Panně Marii Lurdské, často i před replikou lurdské sochy nebo jeskyně, kterou jsme již zmínili jako významný prvek ovlivňující také českou zbožnost.

V případech lurdských uzdravení dokonce nejen místo, ale ani víra jednotlivce není mnohdy nezbytným předpokladem pro uzdravení, uzdraven může být prakticky kdokoli. Potvrzuje se tu zkušenost, kterou máme s uzdravením ochrnutého, jenž byl uzdraven na základě víry těch, kteří jej přinesli k Ježíšovi, tedy těch, kteří se ve víře a pokání na poutním místě shromažďují.¹⁶³

Lurdská uzdravení, stejně jako jiná uzdravení na základě modlitby, mají vždy charakter nezaslouženého Božího daru. Bůh při nich sice překračuje přírodní zákony, ale uzdravení většinou nechává proběhnout v rámci možností lidského organismu. *Vratislav Ječmínek* zdůrazňuje, že se tu ještě neudálo uzdravení z genetické abnormality, nebo nikomu znovu nenarostla amputovaná končetina, ani nebyly napraveny buněčné změny způsobené stárnutím těla. Tělesná uzdravení se v Lurdech odehrávají, ale mnohem častěji dochází k uzdravením duchovním.¹⁶⁴

Na mnoha dalších poutních místech se často konají různé druhy společných modliteb, které samy o sobě nejsou zaměřeny k vyprošování milosti uzdravení, ale tento úmysl se často nachází v touze poutníků nebo organizátorů poutí. Není ale správné klást na první místo touhu po uzdravení nemocných a opomíjet tak samotnou povahu svátostí nebo svátostné přítomnosti Krista, který jediný je lékařem duše i těla.¹⁶⁵

Z dalších projevů lidové zbožnosti vztahujících se k modlitbě za uzdravení bychom ještě mohli připomenout známé *Svatoblažské požehnání*, nebo *nošení zázračných medailek* apod., musíme mít ale na paměti, že nikdy nesmíme zaměnit prostředek za cíl, a vyvarovat se sklonům k propagaci nebo uctívání magických a parapsychických padělků, jak poznamenává *Phillippe Madre*.¹⁶⁶

¹⁶³ Srov. Mk 2,3-12; srov. FICOCELLIOVÁ, E. *Lurdy. Pramen milosti*, s. 68-84.

¹⁶⁴ Srov. JEČMÍNEK, V. *Lurdy očima lékaře*, s. 113.

¹⁶⁵ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 5.

¹⁶⁶ Srov. MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 126-128.

2.4.3 Modlitba za uzdravení charismatických hnutí v církvi

Na přelomu 20 a 21. století v římskokatolické církvi České republiky velmi zesílilo hnutí prosazující charismatickou modlitbu za uzdravení. Tato praxe se ve světě rozvíjela nejprve v protestantském prostředí, stejně jako celé charismatické hnutí. V České republice jsme mohli sledovat nárůst s určitým zpožděním, odůvodněným totalitním režimem. Po revoluci 1989 se charismatické hnutí mohlo rozvíjet a organizovat a získalo mnoho příznivců. Stejně jako na ostatní dary Ducha Svatého, je kladen důraz také na *charisma uzdravování a modlitbu za uzdravení*.

Mezi nejznámější a nejsilnější charismatická hnutí, věnující se modlitbám za uzdravení, patří *Katolická charismatická obnova*,¹⁶⁷ pořádající *Charismatické konference*, a v rámci římskokatolické církve také další menší samostatná hnutí jako je *Koinonia Jan Křtitel*, se svou aktivitou *Ježíš uzdravuje*,¹⁶⁸ nebo *Společenství mládeže*, tzv. *Hnutí otce Billa* začleněné do *Fatimského Apoštolátu ČR*, pořádající exercicie za uzdravení,¹⁶⁹ dále například *Komunita Blahoslavenství* v Dolanech, nebo modlitební skupiny, *tvůřící se v blízkosti exorcistů* (u nás Vojtěch Kodet, Pavel Havlát).

Velkému zájmu o tento námět na podkladě charismatických hnutí nasvědčuje také literatura; publikací vydaných u nás na toto téma již bylo vydáno několik desítek titulů. Týkají se nejčastěji *osobního vnitřního uzdravení, osvobození od zla, nebo uzdravení „rodových“ kořenů*.¹⁷⁰

Jejich autoři se shodují na tom, že součást vnitřního uzdravení tvoří uzdravení oblastí paměti a psychoafektivní uzdravení, a na tom, že uzdravení je proces. Upozorňují také na určité podmínky modlitby za uzdravení, jako je důvěra v Boha,

¹⁶⁷ Katolickou charismatickou konferencí v roce 2012 navštívilo asi 6000 lidí. Srov. KATOLICKÁ CHARISMATICKÁ KONFERENCE. Ohlédnutí za konferencí [online], in *Katolická charismatická konference* [cit. 2012-09-10]. Dostupné z URL: <http://konference.cho.cz/ohljedniti-za-konferenci-2012.aspx>; srov. FILKA, J. *Vznik katolické charismatické obnovy v Brně a cesta některých jejích společenství k založení provincie komunity Emmanuel na Moravě*, s. 5-7.

¹⁶⁸ Srov. *Ježíš uzdravuje* [online], in *Koinonia Jan Křtitel* [cit. 2012-02-06]. Dostupné z URL: <http://www.koinonia.cz/aktivity/jezis-uzdravuje/>.

¹⁶⁹ Srov. *Společenství otce Josepha Billa. Fatimský apoštolát. Exercicie za uzdravení* [online], in *Společenství mládeže fatimského apoštolátu* [cit. 2011-10-12]. Dostupné z URL: <http://www.organizace.xf.cz/bill1.htm>; srov. <http://www.frbill.info/>.

¹⁷⁰ Nejznámějšími autory jsou např.: ELIAS VELLA, PHILLIPE MADRE, KENNETH MCALL, ANSELM GRÜN, FRANCIS MACNUTT, JÓZEF AUGUSTIN, RANIERO CANTALAMESSA a další.

účast na Kristově moci, jednání v Ježíšově jménu a ve shodě s vůlí Boží, zůstávání v Bohu, ale také odpuštění hříchů.¹⁷¹

Velká vlna zájmu o vnitřní uzdravení, uzdravení „rodových“ kořenů, nebo o modlitbu za osvobození je patrná také na českých katolických webových portálech.¹⁷² Na některých z nich nalezneme také nabídku několika vhodných modliteb za osvobození a uzdravení.¹⁷³

Na tuto zvýšenou poptávku věřících a ve starostlivosti, aby se praxe modliteb za uzdravení nestala nebezpečnou či nelegitimní, reaguje již zmíněná *Kongregace pro nauku víry Instrukcí ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*¹⁷⁴, na místní úrovni rovněž *Komise pro nauku víry České biskupské konference* sdělením, v němž se vyjadřuje zejména k praxi exorcismu a uzdravování „rodových“ kořenů.¹⁷⁵ Můžeme ještě zmínit *Českou biskupskou konferenci* doporučenou *Doktrínální instrukcí francouzské biskupské konference O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii*.¹⁷⁶

Hierarchická složka církve, ale také katoličtí autoři publikací a článků, kteří se zaměřují na námět vnitřního uzdravení, podporují věřící, aby neopomíjeli přijímání uzdravujících svátostí. Ani rozkvět charismat totiž nesmí překrýt skutečnost mnohem podstatnější, kterou jsou právě svátosti.¹⁷⁷ Ostatně ukazatelem autenticity modlitby za uzdravení je poslušnost osoby, modlící se za uzdravení, k církevní

¹⁷¹ Srov. MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 129-155; srov. VELLA, E. *Ježíš, lékař duše i těla*, s. 44; 46-49; 212-225; srov. MACNUTT, F. *Služba uzdravování*, s. 107-203; srov. MCALL, K. *Uzdravení rodových kořenů*, s. 31-40.

¹⁷² Srov. Duchovní vnitřní uzdravení [online], in *Víra.cz. Víra na internetu* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Duchovni-vnitri-uzdraveni.html>; srov. Uzdravení rodových kořenů [online], in *Víra.cz. Víra na internetu* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Uzdraveni-rodovych-korenu.html>; srov. Uzdravení rodových kořenů [online], in *Fatym Vranov nad Dyjí* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.fatym.com/view.php?cislocclanku=2011020056>; srov. KODET, V. Co je na uzdravení rodových kořenů tak objeveného? [online], in *Pastorace.cz. Podklady pro pastorační a duchovní život* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: http://www.pastorace.cz/index.php?typ=clanky&sel_id=1423; srov. Uzdravení [online], in *Katolická charismatická obnova* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.cho.cz/clanky/Uzdraveni>.

¹⁷³ Srov. KODET, V. Výběr vhodných modliteb za osvobození a uzdravení [online], in *Vojtěch Kodet* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vojtechkodet.cz/modlitby/za-osvobozeni-a-uzdraveni/>.

¹⁷⁴ Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*.

¹⁷⁵ ČBK. *Acta ČBK*, roč. 2010, č. 5, s. 195-197.

¹⁷⁶ Srov. ČBK. *O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii*.

¹⁷⁷ Srov. MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 161-179; srov. VELLA, E. *Ježíš, lékař duše i těla*, s. 132-139; 307-325; srov. MACNUTT, F. *Služba uzdravování*, s. 271-294.

autoritě a její jednotě s církví a to i v postoji ke svátostem uzdravení.¹⁷⁸ Jejich charakter bude nyní předmětem našeho zájmu.

2.5 Uzdravení skrze svátosti

Z četby evangelií jasně vyplývá, že Ježíš věnoval nemocným svoji mimořádnou pozornost. Jeho poslání k nemocným v sobě nese lidský i božský rozměr, a proto v církvi vedle „lidské“ charitativní péče o nemocné stojí rovněž „božská“ moc svátostí.¹⁷⁹ Svátosti působí jako ruce Krista v těle Církve: odpouštějí, těší, živí a uzdravují. Člověk je jimi spasen a uváděn do tajemství Boha, je jimi proměňován do podoby Krista, což je jejich posledním účinkem.¹⁸⁰

Katechismus zná dvě svátosti uzdravení: *svátost smíření* a *svátost nemocných*.¹⁸¹ Někde se můžeme setkat s názorem, že do uzdravujících svátostí můžeme zařadit také *eucharistii* a že v podstatě každá svátost v sobě nese uzdravující moc.¹⁸²

Svátost smíření nebo také *pokání*, *obrácení* či *odpuštění*, je spojena s uzdravením tak, jako je hřích spojen s nemocí, utrpením a smrtí. I Ježíšovo uzdravení je v evangeliích často vázáno k požadavku osobního obrácení: „Jdi a už nehřeš“ (Jan 8,11). Jelikož neexistuje větší zlo než hřích, nic nemá zhoubnější účinky na člověka, církev a celý svět, než ten.¹⁸³

V tomto kontextu tedy nemoc, bolest, utrpení a zkoušky, které na křesťana i po odpuštění hříchů doléhají, nejsou zdaleka vnímány jako neúčinné a marné; křesťan je může trpělivě snášet jako milost, která mu může pomoci postavit se jednou tváří v tvář smrti. Také praxe milosrdenství a lásky, modlitba a kající skutky působí v tomto procesu uzdravení (*salus*) duše.¹⁸⁴ Mimo to účinek svátosti smíření na psychiku je nezanedbatelný a nepopíratelný a jako takový může být pomocným

¹⁷⁸ Srov. VELLA, E. *Ježíš, lékař duše i těla*, s. 323.

¹⁷⁹ Srov. SCARANO, A. Ježíšův vztah k nemocným. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 29.

¹⁸⁰ Srov. BUX, N. Trinitární působení ve svátostech. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 172-174.

¹⁸¹ Srov. KKC 1421.

¹⁸² Srov. MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 161.

¹⁸³ Srov. KKC 1488.

¹⁸⁴ Srov. KKC 1473.

přirozeným základem k nadpřirozenému působení uzdravující Boží moci.¹⁸⁵ Opuštění při svátosti smíření vrací hříšníka také do společenství církve a tím uzdravuje sociální rovinu vztahů a vyvádí z utrpení izolace v sobě samém.

Svátost smíření je v dnešní době široce diskutovaná, hovoří se o její krizi a o cestách z této krize, současně je považována za svátost, která volá po obnově. Církev v ní prostřednictvím svých služebníků vykonává funkci lékaře, a nabízí uzdravení duchovních nemocí.¹⁸⁶ Svátost smíření má zjevně uzdravující účinky. Zdá se, že deficit v praktikování svátosti smíření se v současné době projevuje vysokou návštěvností psychologů, psychiatrů a psychoterapeutů.¹⁸⁷ Kajícník je léčen lékem určeným k uzdravení právě jeho nemocí a léčivé účinky jsou rozmanité, když se projeví v životě jednotlivců i společenství.¹⁸⁸ Protože svátost smíření je samostatným tématem, které v této práci zmiňujeme jen okrajově, připomeneme již jenom to, že pomazání nemocných, které je předmětem našeho zájmu, se uděluje běžně teprve po předchozí prosbě o odpuštění.

Svátost nemocných je stále ještě i v dnešní době opředena mýtem, že se uděluje tomu, který již leží na smrtelné posteli, a mnozí nemocní ji téměř z pověrečného strachu odsouvají do pozadí. Příčinu této skutečnosti si vysvětlíme později. Teď bychom chtěli poukázat na fakt, že svátost nemocných je určena nemocným a pro umírající je vyhrazeno přinášení eucharistie jako *viatika*.

Pomazání není svátostí uzdravení pouze v duchovním smyslu, jako by dokonávala milost odpuštění hříchů, ale ani jen v tělesném smyslu, že by uzdravovala z nemoci jako jakýsi projev svátostné alternativní medicíny. Kristus neuzdravuje proto, abychom byli v dobrém zdravotním stavu, ale svátost nemocných je tu proto, abychom pochopili, že i tak jako je nemoc začleněna do lidského života, tak je zahrnuta také do Božího plánu spásy, do Boží starostlivosti,

¹⁸⁵ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*, s. 299-307.

¹⁸⁶ Srov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. Smíření a pokání. In *Dokumenty MTK věnované eklesiologii a svátostem do roku 1995 a dokumenty PBK Jednota a rozličnost v církvi*, s. 85; 102-103.

¹⁸⁷ Srov. ŘÍČAN, P. *Psychologie náboženství*, s. 299-305.

¹⁸⁸ Srov. *Obřady pokání*, úvod; čl. 7; čl. 64.

se kterou nemocného udělením svátosti posiluje a dává mu milost nahlížet na nemoc jinak, než na ni nahlíží dnešní svět.¹⁸⁹

Pokud hovoříme o svátostech, máme na mysli specificky římskokatolickou praxi. V církvích východního obřadu se rovněž pomazání nemocných uděluje. Olej se svěťí přímo na místě bezprostředně před udělením svátosti, mísí s vínem a vodou a pomazání má vykonat sedm kněží.¹⁹⁰ Pravoslavní udělují pomazání olejem nemocných nejen nemocným, ale i zdravým lidem v době Velkého postu. Mnohem více než na Západě pak chápou toto pomazání jako prostředek k uzdravení, než poslední pomazání před smrtí.¹⁹¹

V byzantském ritu se při udělování pomazání nemocného vyslovuje modlitba: „Svatý Otče, lékáři duší a těl, který jsi poslal svého jednorozeného Syna Ježíše Krista, aby léčil každou nemoc a aby nás vysvobodil ze smrti, uzdrav také tohoto svého služebníka z nemoci těla i ducha, která jej sužuje, a to skrze milost tvého Krista.“ V koptském ritu je vzýván Pán, aby požehnal olej, aby tak všichni, kdo budou tímto olejem pomazáni, obdrželi zdraví ducha i těla. Posléze, při udělování pomazání kněží zmiňují Ježíše Krista, který byl poslán na svět, „aby uzdravoval lidi od každé nemoci a osvobozoval je ze smrti“, a dále kněží prosí Boha, „aby nemocného uzdravil na těle a uvedl ho na pravou cestu.“¹⁹²

V protestantských církvích znají vzkládání rukou na nemocné a jejich pomazání olejem, o svátosti tu ale nehovoříme. Důraz je kladen na víru. Obojí gesto může pro nemocného znamenat styčný bod pro dotek víry, ale teprve tato víra může uzdravení zprostředkovat. Působení *ex opere operato* je protestantismem odmítnuto.¹⁹³

V ostatních náboženstvích se s obdobným obřadem nesetkáme.

¹⁸⁹ Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 48-49.

¹⁹⁰ Srov. FILIPI, P. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 38; srov. SALES, M. Pomazání nemocných – svátost odevzdaného života. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 32-33.

¹⁹¹ Srov. SVATOŠOVÁ, M. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*, s. 83.

¹⁹² KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení*, I, 4.

¹⁹³ Srov. FILIPI, P. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*, s. 121; srov. KORČÁK, T. *Studnice uzdravení. Jak čerpat z Božích zdrojů a sloužit uzdravením*, s. 104-107. K pojmu *ex opere operato* srov. pozn. 314.

3 HISTORICKÁ PROMĚNA VNÍMÁNÍ SVÁTOSTI NEMOCNÝCH PŘED A PO 2. VATIKÁNSKÉM KONCILU

V naší práci sledujeme, jak se v současném kontextu jeví pojetí nemoci a uzdravení jak v profánním, tak v náboženském nebo křesťanském prožívání. Do tohoto kontextu chceme zasadit impulzy ke znovuobjevení svátosti nemocných, proto nyní popíšeme její historický vývoj, neboť jeho znalost považujeme za nutný předpoklad pro obnovení vztahů k této svátosti. V této kapitole se chceme zastavit u hledání rozdílů, které do praxe svátosti nemocných přinesl 2. vatikánský koncil. Nejprve proto popíšeme vyvíjení svátosti nemocných od počátku křesťanství do let 1962-1965, kdy koncil probíhal, a poté se zastavíme u nového obřadu, který vznikl na základě snah 2. vatikánského koncilu přiblížit se lidem dnešní doby. Přitom se budeme snažit objasnit rozdílné přístupy a chápání svátosti nemocných. Za hlavní zdroj použijeme diplomovou práci *Radoslava Skupníka*, protože dobrou teoretickou znalost dějin svátosti nemocných považujeme za důležitý předpoklad pro její nové objevení.¹⁹⁴

3.1 Svátost nemocných před 2. vatikánským koncilem

Ježíš sám se často setkával s nemocnými a uzdravoval je z nemocí těla, duše i z hříchu. Také své učedníky posílal uzdravovat nemocné a odpouštět hříchy,¹⁹⁵ uzdravení se ale nikdy nemělo obejít bez předávání poselství naděje na příchod Božího království.¹⁹⁶ Církev tedy podle Ježíšova vzoru od svého počátku hledala způsob, jak právě nemocným zprostředkovat účinnou pomoc v jejich těžkém údělu.

¹⁹⁴ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání Rituale Romanum 1957 s Ordo Unctionis infirmorum 1972*, s. 8-76. (Dále jen *Obřad pomazání nemocných. Srovnání.*)

¹⁹⁵ Srov. Mt 10,8; Jan 20,23.

¹⁹⁶ Srov. Lk 10,9.

3.1.1 Vývoj pomazání nemocných v křesťanském starověku a středověku

Kromě charitativní péče o nemocné se rozvíjela také nadpřirozená rovina pomoci a to jak formou charismatického uzdravování,¹⁹⁷ tak formou svátostného pomazání.¹⁹⁸ Zatímco charisma působilo lidem uzdravení, svátostné pomazání bylo považováno za spásonosný lék, který uděluje duši milosti, posiluje na duchu, případně může také způsobit uzdravení. O hierarchických představitelích církve, nikoli o nositelích charismatu uzdravování, nám podává svědectví krátký text v *Listu Jakubově*, který je považován za první svědectví o praxi svátosti nemocných již v apoštolské době.¹⁹⁹

Z dalších raných starokřesťanských spisů se dovídáme, že mazání olejem, jež posvětil biskup, často před závěrem eucharistické modlitby, mohli provádět i laici – blízcí nemocného nebo i nemocný sám. V tomto případě zřejmě nešlo o svátostné pomazání, ale ve stejných textech se již vyskytuje vyjádření autority papeže ve věci svátostnosti pomazání.²⁰⁰

V dalších textech křesťanského starověku nacházíme potvrzení o použití oleje k posílení, k obnově zdraví těla, duše i ducha, k odstranění bolestí, nemocí, tělesné slabosti, chorob těla i mysli, jako léku k ochraně před nečistotou, ďáblem a vším zlem, ke spáse a také jako prosby o navrácení křesťana do středu církve.²⁰¹

V 6. a 7. století je již zaveden zvyk svěcení oleje biskupem na Zelený čtvrtek. Je již známý dvojitý účinek pomazání nemocných a to tělesné uzdravení a odpuštění hříchů. Dalším důležitým prvkem, který pomazání provází, je modlitba; teprve společně vedou k uzdravení.²⁰²

V 8. století se zvláště v kláštorech rozvíjí obřady pomazání nemocných, objevují se vlastní řády pomazání nemocných, do kterých je zahrnuto svěcení vody,

¹⁹⁷ Srov. 1 Kor 12,9.28.30.

¹⁹⁸ Srov. Mk 6,13; Jak 5,14.

¹⁹⁹ Srov. Jak 5,14-15; srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 10-13.

²⁰⁰ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 17-19; srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátosti a času*, s. 55; srov. SALES, M. Pomazání nemocných – svátost odevzdaného života. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 32.

²⁰¹ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 14-17.

²⁰² Srov. *tamtéž*, s. 20.

kající obřady, svaté přijímání, modlitby za nemocného, případně umírajícího a takové návštěvy u nemocných trvaly i několik hodin.²⁰³

Karolínské reformy v 8. století již nedovolovaly laikům pomazávat olejem nemocné a obřad pomazání nemocných získává svoji rituální podobu: příchod kněze, kropení svčenu vodou, zpověď, pomazání a závěrečné modlitby.²⁰⁴ Olej se mazal na místa, která ještě nebyla přesně specifikována, privilegium mělo místo nejvíce postižené bolesti. Teprve od 10. století, zejména v rámci Clunyjských reforem, snaha o zjednodušení dlouhotrvajícího obřadu stanovuje, že se má pomazávat pět smyslů, třebaže tato praxe je již doložena i ze století dřívějších.²⁰⁵

Vzhledem k tehdejší obtížné a často na závěr života odkládané praxi pokání (*poenitentia ad mortem*), se i svátost nemocných úže spojuje s vyznáním a odpuštěním hříchů a tak se klade větší důraz na duchovní účinky, teprve z nich může pramenit i tělesné uzdravení, ale v praxi je spíše úzce spojena se smrtí. Hraje tu pravděpodobně roli i představa, že tímto pomazáním, které se ze všech pomazání uděluje poslední, je člověk plně zasvěcen Bohu a po uzdravení by měl žít v andělské čistotě, proto se svátost odsouvá až k bezprostřednímu okamžiku smrti.²⁰⁶ Odtud také vyplývá velký důraz na kající charakter svátosti. Poté, co se nemocný vyzpovídal, bylo mu uděleno pomazání a pak svaté přijímání.²⁰⁷

Od 11. století se svátost nemocných počítá mezi 7 svátostí.²⁰⁸ Od 12. století se již ustálily žehnací modlitby oleje a je jim předsunut exorcismus.²⁰⁹ Scholastika již běžně *pomazání nemocných* nazývá *posledním pomazáním* (*extrema unctio*) a důraz se přenáší téměř výhradně na odpuštění hříchů a jejich následků v situaci umírání a smrti a na přípravu přechodu duše do nebeské slávy.²¹⁰ Florentský koncil (1439-1445) šel dokonce tak daleko, že pomazání nemocných, jako jednu ze sedmi

²⁰³ Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 55.

²⁰⁴ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 21; srov. BRADÁČ, J. *Věda o liturgii 4: liturgie svátostí podle rituálů*, s. 49.

²⁰⁵ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 21-22; srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 55-56.

²⁰⁶ Srov. KOPEČEK, P. *Liturgika pro 4. ročník dálkového studia*, s. 48.

²⁰⁷ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 22-23.

²⁰⁸ Srov. RAHNER, K. *O svátostech v církvi. Meditace*, s. 104.

²⁰⁹ Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 55.

²¹⁰ Uzdravení v tomto případě s sebou přinášelo povinnost vstupu do stavu kajících. Srov. SKOWRONEK, A. *Dějiny pokání – klíč k pochopení svátosti smíření*, in AUGUSTYN, J.; OPATRŇNÝ, A., (ED.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*, s. 69-70.

svátostí, nesměl přijmout ten, kdo nebyl v nebezpečí smrti.²¹¹ Do 16. století je svátost nemocných chápána jako *sacramentum exeuncium, ultimum remedium, immediate disponens ad gloriam* (svátost dokonávajících, poslední lék bezprostředně disponující ke slávě) a jako *consummativum totius spiritualis curationis* (dovršení celé duchovní léčby), přičemž jako léčba je míněno pokání. Tento stále se zužující význam svátosti nemocných se pokusí poněkud rozšířit Tridentský koncil, který jako účinek svátosti nabídne také možnost fyzického uzdravení.²¹²

3.1.2 Pomazání nemocných na Tridentuském koncilu

a po aplikaci jeho ustanovení

Tridentuský sněm (1545-1563) svátost nemocných definoval při svém XIV zasedání 25. listopadu 1551 a nazýval ji přitom *posledním pomazáním (extrema unctio)* nebo také *pomazáním nemocných (unctio infirmorum)*.²¹³ Pomazáním se žehnají oči, uši, ústa, nos, ruce, nohy a bedra, uděluje ji kněz a to v okamžiku umírání, je možné ji opakovat, důraz se klade na duchovní účinky svátosti; stejně jak tomu bylo na Florentském koncilu. Oproti tomu Trident již připouští udělení svátosti vážně nemocným, byť stále zejména těm, kteří se octli v ohrožení života.²¹⁴ Tělesného uzdravení se dosahuje tehdy, když to vyžaduje spása duše.²¹⁵ Posledním pomazáním je svátost nazývána proto, že má být udělována jako poslední ze svátostných pomazání, kterými jsou pomazání při křtu, biřmování či kněžském nebo ještě i biskupském svěcení.

Po Tridentu vydaný *Catechismus Romanus* (1566) a *Rituale Romanum* (1614) odrážejí nauku *tridentina*, s tím rozdílem, že příliš nepreferují opakování svátosti nemocných.²¹⁶ Po svátosti smíření nemocný obdrží svaté přijímání a nakonec svátostné pomazání. Charakter svátosti se po staletí nemění. Výjimku zavádí papež Benedikt IV. (+ 1758) svým rozhodnutím udělovat nemocným apoštolské požehnání

²¹¹ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 23-25.

²¹² Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 42.

²¹³ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 23-25.

²¹⁴ Srov. *tamtéž*, s. 23-25.

²¹⁵ Srov. RAHNER, K. *O svátostech v církvi. Meditace*, s. 105.

²¹⁶ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 26.

spojené s plnomocnými odpustky v případě smrti. Teprve *Kodex kanonického práva* z roku 1917 odstraňuje pomazání beder a nohy se mažou jen tehdy, pokud to okolnosti dovolují. Po vydání rituálu v roce 1925 kněz vztahuje nad nemocného pravou ruku a pronáší exorcismus ve jménu Nejsvětější Trojice.²¹⁷

V 19. a 20. století se teologické diskuse o svátosti nemocných ubírají dvěma směry: německá škola propracovává teologii pomazání jako přípravy na smrt a francouzská škola propaguje předkarolínskou perspektivu.²¹⁸

3.2 Svátost nemocných od 2. vatikánského koncilu

Druhý vatikánský koncil (1962-1965) se v duchu *aggiornamenta* zabýval otázkou lidské nemoci a bolesti, jak jsme již zmínili dříve. Svátostné pomazání již není rozpracováváno teologicky, protože dogmaticky již byla svátost nemocných vymezena v tridentském koncilu, ale z pastoračního hlediska. Způsob přizpůsobení svátosti nemocných potřebám současných lidí byl nadále hledán po 2. vatikánském koncilu, kdy se začalo pracovat na reformě obřadu.

3.2.1 Druhý vatikánský koncil a svátost nemocných

v konstituci o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*

Konstituce o posvátné liturgii byla prvním dokumentem 2. vatikánského koncilu, který sněm schválil. Tato konstituce *Sacrosanctum concilium* potvrzuje, že udílení svátosti *pomazání nemocných*, jak je zde nazývána oproti tridentskému *poslednímu pomazání*, se má také nést ve znamení otevřenosti k božimu lidu a potřebám naší doby, a proto již není určena jen umírajícím, ale všem, kdo se octli v nebezpečí smrti pro nemoc nebo stáří. Konstituce doporučuje, aby obřad pomazání nemocných byl zařazen za svátost smíření a před přijetím *viatika*. Současně vybízí k úpravě obřadů pomazání nemocných tak, aby odpovídaly situacím nemocných,

²¹⁷ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 26.

²¹⁸ Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 42.

kteří svátost přijímají, a také počet pomazaných míst má být přizpůsoben okolnostem.²¹⁹

3.2.2 Přizpůsobení obřadu pomazání nemocných po 2. vatikánském koncilu

Na základě výzvy 2. vatikánského koncilu byla zahájena reforma obřadu svátosti nemocných. Ještě v roce 1965 na této obnově začal pečlivě pracovat *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia* a po důkladném prostudování Kongregacemi pro svátosti, pro nauku víry, pro klérus a propagandu víry byl v listopadu 1972 dokončen a předán papeži Pavlu VI. text *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*. V apoštolské konstituci *Sacram Unctionem infirmorum*, následně vydané, Pavel VI. vyhláší úpravu obřadu pomazání nemocných, výslovně dovoluje mazání i jiným olejem než olivovým, a to na čelo a ruce.²²⁰

V návaznosti na tyto události ještě v roce 1972 vychází *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae*, tj. editio typica Římského rituálu pro pomazání nemocných. Tento nový rituál nabízí mnoho možností slavení svátosti. Svátost nemocných tu má charakter pneumatologický (epikletické a pneumatologické prvky jsou žádostí o milost Ducha Svatého), christologický (Duch vzkřísil z mrtvých Krista a ten je dárce života lidem) a ekleziální (důraz na slavení svátosti ve společenství církve).²²¹ Ačkoli se nový obřad liší od obřadu tridentského, nauka 2. vatikánského koncilu neruší teologické pojetí svátosti nemocných, jak se vyvíjelo a bylo definováno na Tridentu, ale spíše nauku obohacuje o některé nové prvky.

Oproti středověkému rituálu se v novém obřadu objevuje několik zásadních změn, a to zejména nová formule při udílení svátosti a začlenění pomazání do celkového slavení liturgie s úkonem kajícího, čtením Božího slova, modlitbou

²¹⁹ Srov. SC 73-75.

²²⁰ Srov. PAVEL VI. *Apoštolská konstituce Pavla VI. Sacram Unctionem infirmorum o svátosti pomazání nemocných* (Řím, 30. listopadu 1972) [online], in *Vatican. Sancta Sedes* [cit. 2011-11-28]. Dostupné z URL: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19721130_sacram-unctionem_lt.html.

Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 28.

²²¹ Srov. KOPEČEK, P. *Liturgika pro 4. ročník dálkového studia*, s. 48; srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 28.

Otčenáš a požehnáním. Je dokonce možné udělit pomazání při mši svaté. Tím se nabízí možnost učinit ze svátosti nemocných slavnost, již slaví celé společenství a jeho členům se poskytne příležitost posvětit svůj stav, sjednotit se s Kristem a přijmout potřebnou milost pro nemoc i stáří. Tak nový obřad překonává staré pojetí svátosti udělované soukromě a ve spěchu těm, kdo jsou blízcí smrti.²²²

Katechismus katolické církve shrnuje pokoncilní nauku o svátosti nemocných v člancích 1499-1532. Popisuje co je to svátost nemocných, kdo ji přijímá a uděluje, jak se svátost slaví, jaké jsou její účinky, a vysvětluje pojem *viaticum*.²²³

Kodex kanonického práva z roku 1983 právně vymezuje normy pro udělování a přijímání svátosti nemocných v člancích 998-1007. Svátost nemocných podle *CIC* může a má udělovat pouze kněz a to přesně podle předpisů liturgických knih.²²⁴ Má ji udělovat ve vhodnou dobu, tak aby vedla k posílení nemocného, i více nemocným současně.²²⁵ Uděluje se věřícímu, který již dosáhl užívání rozumu a je v nebezpečí smrti. Pokud existuje pochybnost, zda nemocný užívá rozumu, zda je nebezpečně nemocen, nebo jestli již není mrtvý, má se svátost nemocných udělit. Rovněž se udělí i těm, jejichž stav se znovu zhoršil a svátost nemocných již předtím přijali, nebo těm, kdo nejsou při vědomí, ale žádali o ni dříve alespoň nepřímou. Naopak, neposkytuje se těm, kdo jsou zatvrzelí ve zjevném těžkém hříchu.²²⁶

Svátost nemocných může v případě nutnosti nemocný přijmout od nekatolického služebníka církve, ve které je svátost platná, také katolický kněz ji může udělit členům východních církví a ve velmi nutné situaci i těm, kteří nejsou v plném společenství s katolickou církví.²²⁷

Olej nemocných smí kromě biskupa posvětit pouze osoby, které právem stojí na rovině diecézního biskupa, ale v případě nutnosti při samotném udělení svátosti kterýkoli kněz. Kněžím je dovoleno posvěcený olej nosit u sebe.²²⁸

²²² Srov. SALES, M. Pomazání nemocných – svátost odevzdaného života. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 34.

²²³ Srov. *KKC* 1499-1532.

²²⁴ Srov. *CIC*, can. 1000; can. 1003.

²²⁵ Srov. *CIC*, can. 1001-1002.

²²⁶ Srov. *CIC*, can. 1004-1007.

²²⁷ Srov. *CIC*, can. 884.

²²⁸ Srov. *CIC*, can. 999; can. 1003/§3.

Kodex kanonického práva východních církví z 18. října 1990 o svátosti pomazání nemocných pojednává v kánonech 737-742.²²⁹ Normy nejsou v rozporu s *CIC*, kde jsou ale kánony podrobněji propracované. Specifikem *CCEO* je kánon 737, který připomíná, že v církvích, kde je obyčejem udělovat pomazání více kněžími, je třeba jej pokud možno zachovat. Další zvláštnost *CCEO* oproti *CIC* tkví v tom, že olej užívaný pro udělování pomazání světí kněz, který svátost uděluje, pokud partikulární právo církve vlastního obřadu nestanovuje jinak.²³⁰

3.2.3 Struktura nového obřadu svátosti nemocných v českém textu

Obřadů pomazání nemocných a péče o nemocné

Podle editio typica *Ordo Unctionis infirmorum eorumque pastoralis curae* byly *Obřady pomazání nemocných* několikrát vydány v češtině; poprvé v roce 1974 a poté ještě několikrát po dvou úpravách provedených v textu editio typica. Tyto změny ale nebyly natolik zásadní, že by změnilly strukturu obřadu. Poslední české vydání je z roku 2002.²³¹

Na prvních stránkách obsahuje český text apoštolské konstituce Pavla VI. *Sacram Unctionem infirmorum*. Poté úvod obřadů vysvětluje význam nemoci a v tajemství spásy, obecné instrukce k udělování svátosti nemocných, povinnosti, které kněží vůči nemocným mají, některé úpravy, které přísluší kompetenci biskupské konference a přísluhovatele a dodatek pro křest v nebezpečí smrti.

První kapitola nás obeznámí se zásadami návštěv nemocných a podávání svatého přijímání nemocným, druhá kapitola je věnována svátosti pomazání nemocných, třetí *viatiku*, čtvrtá udílení svátosti nemocnému v nebezpečí smrti, pátá je o udílení biřmování v nebezpečí smrti, šestá o doporučení umírajícího Bohu, a v dodatku najdeme texty z Písma svatého pro čtení při bohoslužbách za nemocné a při podávání *viatika*.

Samotná druhá kapitola o svátosti nemocných bude pro nás stěžejní. Nabízí nám různé možnosti slavení a to jak pro obvyklý obřad udílení svátosti

²²⁹ Srov. *Kódex kánonov východných církví: promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. Codex canonum ecclesiarum orientalium*, can. 737-742. (Dále jen *CCEO*.)

²³⁰ Srov. *CCEO*, can. 741.

²³¹ Srov. ČBK. *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné*, s. 5-6.

jednomu nebo více nemocným, tak pro obřad pomazání ve mši nebo pro obřad pomazání ve velkém shromáždění ve mši nebo beze mše.²³² Naším úkolem není podrobně se zabývat jednotlivými úkony, rubrikami a modlitbami, pro naši potřebu stačí pouze připomenout základní strukturu obřadu.

Vstupní obřady a úkon kajičnosti zahrnují pozdrav, kropení svěcenou vodou jako připomínky křtu a úkon kajičnosti, pokud se nemocný před obřadem nezpovídal (zpověď má být ovšem, pokud je to možné vykonána před svátostí nemocných). Následuje *biblické čtení*, může být i *homilie* a poté *přímluvy*.

Vlastní udělování svátostného pomazání začíná vkládáním rukou. Není doprovázeno žádnou modlitbou, nýbrž se koná v tichosti. Pronáší se *eulogie nad olejem nemocných*, nebo pokud *oleum infirmorum* není dostupné, žehná se jakýkoli rostlinný olej. Jím se *maže čelo a ruce* eventuálně jiné části těla a toto pomazání je doprovázené jednou *svátostnou formulí*:

Skrze toto svaté pomazání ať vám (ti) Pán pro své milosrdenství pomůže milostí Ducha Svátého. *Odpověď*: Amen.

Ať vás (tě) vysvobodí z hříchů, ať vás (tě) zachrání a posilní. *Odpověď*: Amen.²³³

Po pomazání se dle situace nemocného vybere některá z modliteb za ovoce svátosti. Na *zakoňčení* obřadu se všichni přítomní pomodlí *modlitbu Páně* a kněz udělí *závěrečné požehnání*.

²³² Srov. ČBK. *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné*, s. 33-50.

²³³ *Tamtéž*, s. 43.

4 NA CESTĚ KE ZNOVUOBJEVENÍ SVÁTOSTI NEMOCNÝCH

V první a druhé kapitole jsme upozornili na touhy lidí v dnešní společnosti po udržení nebo dosažení zdraví. Lidé své zdraví budují na zdravém životním stylu, nebo je hledají jak v moderních interdisciplinárních oborech, tak v současných náboženských alternativních směrech. Zdá se, že v akcentu na zdraví a potažmo i na nabídku cest k uzdravení se církve jeví zaostale. Zdeněk Vojtíšek tvrdí, že pokud situace rozšíření obzorů není dostatečně reflektována v majoritních církvích, často dochází k obrození hermetických a východních tradic.²³⁴

Seriozní odhady hovoří o tom, že jádro hnutí Nového věku [...] tvoří u nás v ČR asi 1 milion lidí [...]. Příznivců hnutí, kteří nemají konzistentní obraz, jejichž spiritualita je fragmentární [...], ale jsou náhodnými konzumenty (sem tam dojdou na věštbu, sem tam si nechají poslat energii, sem tam si dojdou pro energii *reiki*, koupí si nějaký léčivý kámen nebo nějaký amulet) [...], je asi milion a půl. To znamená, každý čtvrtý Čech má osobní zkušenost s hnutím Nového věku.²³⁵

Zjednodušeně můžeme říci, že do značné míry má kultura zdraví a uzdravení v celostním pojetí přívržence a zastánce zvláště mezi konzumenty hnutí New Age a stoupenci indických a čínských duchovních tradic. V této situaci se křesťanství musí osvědčit jako konkurenceschopné a důkazem může být právě nabídka uzdravení.²³⁶ Již nepostačí nabídka svátosti nemocných vnímaná jako předzvěst smrti, protože pak budou nutně nemocní hledat uzdravení mimo svátostný rámec v jiných alternativách. Církev, která reaguje na potřeby doby, se musí snažit nabídnout nové pojetí pastorační péče o nemocné a nabídnout nové spirituální impulzy k prožívání svátosti nemocných. Můžeme stavět na katechezi o svátosti nemocných, na výkladu její symboliky a na vysvětlení účinků. Přispěním katecheze a nových pastoračních přístupů věřící snadněji pochopí, že „znovuzískané zdraví je znamením něčeho

²³⁴ Srov. VOJTÍŠEK, Z. Současná alternativní spiritualita. Přednáška pro posluchače SKFD. Olomouc: UP, CMTF, 10. 2. 2012. Audionahrávka in archiv autora.

²³⁵ *Tamtéž.*

²³⁶ Srov. VOJTÍŠEK, Z. Předmluva. In HEJZLAR, P. *Dva přístupy k Božímu uzdravení*, s. xii.

cennějšího, než je obyčejné fyzické uzdravení; je znamením spásy, kterou nám Bůh dává skrze Krista.²³⁷

Svoji katechezi je nutno předně podpořit svědectvím života z víry a osobní touhou po spáse (*salus*). Musíme předávat v první řadě ty spirituální podněty, které se nás osobně dotýkají. Předat je jsme schopni jen osobní vírou oživenou vztahem s Kristem a studiem Písma a pravd víry. Rovněž papeži Benediktu XVI. leží na srdci, aby církev zvonu získala, oživila a očistila povědomí o víře, a tak došla o obnově.²³⁸ Z osobní a společné víry církve, z empatie s nemocnými a z naší povinnosti hlásat evangelium vyrůstá naše úsilí o pastorační péči nemocných.

4.1 Nová kultura pastorační péče o nemocné

Pastorační péče je v praxi církve chápána různými způsoby.²³⁹ Také mezi teology není jednotný názor. Někteří pastorační péči definují v širším smyslu a rozumí tím „takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace, včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry“.²⁴⁰ Tento dosti všeobecný pojem *pastorační péče* v sobě zahrnuje veškerou pastorační činnost církve o ty, ke kterým je poslána.

Jiní velmi citlivě rozlišují mezi *pastorační péčí* a *pastoračním poradenstvím*.²⁴¹ *Pastorační péče* je pojímána jako péče o katolické křesťany a jejím bezprostředním cílem je spása duše a věčný život. Na potíže a problémy, které člověk prožívá zde na zemi, je zaměřeno *pastorační poradenství*. K jejich řešení čerpá poradenství

²³⁷ BENEDIKT XVI. *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných*, čl. 1.

²³⁸ Srov. BENEDIKT XVI. *Apoštolský list papeže Benedikta XVI. Porta fidei daný „motu proprio“ k vyhlášení roku víry* (Řím, 11. října 2011), čl. 5.

²³⁹ Někteří míní, že pastorační péče v sobě zahrnuje udělování svátostí, nebo katecheze, jiní, že pastorační činnost zahrnuje rovněž opravu kostelů apod.

²⁴⁰ OPATRŇY, A. *Malá příručka pastorační péče o nemocné*, s. 5.

²⁴¹ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 112-127; srov. VOJTIŠEK, Z. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, s. 7-10.

z profánních věd (zdravotnických, psychologických apod.), pomáhá lidem pochopit a reflektovat sebe sama a zohledňuje přitom pozici víry.²⁴²

Pastorační péče o nemocné je něčím jiným než péče zdravotnická a psychologická. Nemocný má po pastorační intervenci nejen cítit úlevu v nemoci, ale především začít vnímat obraz Boha (i sebe sama), má nově pohledem víry objevit nebo zakusit hloubku života v jeho každodennosti i zlomových fázích.²⁴³ Pokud přicházíme k nemocným a nepřicházíme je evangelizovat, měli bychom spíše než o pastorační péči hovořit o preevangelizaci (nebo pastoračním poradenství), která počítá s nějakou úrovní víry. Těžkosti definovat pojetí pastorační péče o nemocné se, podle *Pavla Ambrose*, odráží také v pojetí *klinické pastorační péče*, která se začíná prosazovat v mnoha zařízeních zdravotních a sociálních služeb. Tak, jak je zde klinická pastorační péče definovaná, spadá v pojetí církve spíše do oblasti pastoračního poradenství.²⁴⁴

Klinická pastorační péče ve zdravotních zařízeních bývá charakterizována jako péče o existenciální, duchovní a náboženské potřeby nemocných i těch, kdo se o ně starají (zdravotníci, rodinní příslušníci, přátelé), spočívá v duchovní a náboženské pomoci. Vždy plně respektuje autonomii nemocného a jeho osobní hodnoty vycházející z jeho přesvědčení a z jím preferované kultury. V konceptu přístupu k celkovému utrpení snižuje existenciální úzkost, a tím přispívá ke zlepšení či udržení kvality života pacienta a jeho blízkých. Je poskytována všem pacientům, členům registrovaných církví a náboženských společností v České republice, ale i lidem bez vyznání a příslušnosti k některé z církví a náboženských společností, kteří o tuto službu projeví zájem. Spočívá v individuálním přístupu k pacientům, zahrnuje především naslouchání, rozhovory, četbu Bible a vysluhování svátosti, dále zprostředkování návštěvy duchovního jakékoliv registrované církve

²⁴² Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 123; srov. VOJTÍŠEK, Z. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, s. 7-10.

²⁴³ Srov. AMBROS, P. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*, s. 118; 127.

²⁴⁴ Srov. *tamtéž*, s. 112-127; srov. AMBROS, P. *Spiritualita a sociální práce – možná komplementarita?* In AMBROS, P. (ED.); A KOL. *Metodologické přístupy zkoumání lidského vědomí. Specifika nebo komplementarita?*, s. 18-21.

a náboženské společnosti v České republice, rozhovory s příbuznými pacientů a doprovázení pozůstalých.²⁴⁵

Nemocniční kaplani tedy v nemocnicích navštěvují nemocné, kteří jsou katolíky, ale také nemocné jiných vyznání nebo lidi nepříslušící k církvím i nevěřící v Boha a poskytují jim výše definovanou klinickou pastorační péči. Přesto, že je do takto pojímané pastorační péče o nemocné zahrnut široký okruh lidí, nesmí jít o žádné synkretické metody, ve kterých bychom každého podporovali v jeho světových názorech, ale přistupujeme k nim z pozice své víry. Katolickým křesťanům zprostředkujeme svátostnou pastorační péči. Ve vztahu k nemoci je velmi vhodné přiblížit jim svátost nemocných a tím přispět k jejímu novému objevení mezi nemocnými. Je totiž stále ještě velmi široce rozšířená představa, že pomazání je činem vykonávaným před smrtí. Pokud nemocný hledá uzdravení a není pevně zakotven v katolické víře, snadno k ní přidává synkretickým způsobem dříve zmíněné prvky New Age, neboť je často nevnímá jako náboženský projev, který by odporoval jeho katolické víře.

Papež Benedikt XVI. si je vědom důležitosti pravověrné katolické víry, a tak v roce 2012 rok před vyhlášením *Roku víry*, povzbuzuje nemocné, aby nacházeli pevnou kotvu ve víře posilované nasloucháním Božímu slovu, modlitbou a svátostmi.²⁴⁶ Ve svém poselství u příležitosti 20. světového dne nemocných pro rok 2012 chce věřícím připomenout význam *svátostí uzdravení*, totiž svátostí pokání a svátostí nemocných, jejichž završením je přijímání eucharistie.²⁴⁷ Vidí v nich cenné prostředky Boží milosti, které pomáhají nemocnému stále víc se přizpůsobovat tajemství Kristovy smrti a zmrtnýchvstání.²⁴⁸ Ujišťuje nemocné, že pokud v nemoci a utrpení vzývají Pána, nikdy je neopustí Boží láska, a nebude jim chybět ani láska církve.²⁴⁹ Ty pak, kteří se věnují teologické reflexi a pastorační práci s nemocnými,

²⁴⁵ Srov. OPATRŇÁ, M. *Etické problémy v onkologii*, s. 85-92; srov. FAKULTNÍ NEMOCNICE OLMOUC. Metodický pokyn č. MP-L004-02. Zajištění klinické pastorační péče ve FNOL, s. 1-4.

²⁴⁶ Srov. BENEDIKT XVI. *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných*, čl. 5.

²⁴⁷ Srov. *tamtéž*, čl. 1.

²⁴⁸ Srov. *tamtéž*, čl. 4.

²⁴⁹ Srov. *tamtéž*, čl. 1.

nabádá, aby věnovali svátosti nemocných větší pozornost, a pastýře aby byli disponibilnější k vysluhování svátostí nemocným.²⁵⁰

Proto i v našem pojednání o svátosti nemocných chceme poté, co jsme pojednali o historických proměnách svátosti nemocných, nabídnout vhodný námět k prohloubení vnímání a znovuobjevení svátosti nemocných jako svátosti, která vede k uzdravení.

4.2 Podněty k novému uchopení svátosti nemocných

Církev XXI. století se chce stát schopnější hlásat evangelium lidem XXI. století.²⁵¹ Mnoho katolických autorů se zamýšlí nad způsobem, jak těmto lidem přiblížit svátost nemocných.

Michelina Tenace považuje za jádro současné krize v církvi napětí mezi modernismem a tradicionalismem. Výzvou pro dnešní katolickou církev je proto podle ní obnovení vycházející z hlubšího zakořenění ve víře a správného převzetí tradice, které v církvi udržuje nevyčerpatelný plamen božského života po mnohá staletí. Krizi pochopení a prožívání svátosti nemocných tedy můžeme překonávat zakořeněním ve víře a v tradici.²⁵²

Aleš Opatrný upozorňuje na praktické překonání dvou pastoračních přístupů ke svátosti nemocných. Za prvé aby svátost nebyla chápána jako předzvěst smrti, udílená nemocnému proti jeho vůli v agonii a jako náhrada víry, která svojí magickou silou působí jako pojistka šťastného osudu duše člověka po smrti. V druhém případě aby svátost nebyla přijímána automaticky jako poslední ze svátostí, která člověku ještě chybí ve výbavě.²⁵³

Pavel Vojtěch Kohut vybízí k návratu k chápání prvotní církve, která ve svátosti spojovala prosbu za uzdravení s modlitbou za duchovní užitek z nemoci. V kontextu

²⁵⁰ Srov. BENEDIKT XVI. *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných*, čl. 3; 5.

²⁵¹ Srov. PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia* (Řím, 8. prosince 1975), čl. 2.

²⁵² Srov. TENACE, M. I. *Tradice, paměť a „laboratoř vzkříšení“*. In ŠPIDLÍK, T.; RUPNIK, M. I.; A KOL. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*, s. 446-448.

²⁵³ Srov. OPATRNÝ, A. *Pomazání nemocných – pastorační pohled*. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 59-60.

dnešního moderního lékařství a pojetí nemoci považuje za nutné neomezit se výhradně na aspekt plodného snášení utrpení a bolesti, ale rovněž udělovat a přijímat pomazání jako svátostné přispění církve k legitimnímu a možnému uzdravení nemocného. Navrhuje vést věřící k celistvému vnímání svátosti pomazání jako svátosti nemocných i umírajících, a jako pokračování procesu připodobnění se Kristu v jeho smrti i vzkříšení, které bylo započato křtem a zpečetěno biřmováním. Za neodmyslitelně důležitý prvek považuje obnovu církevně-komunitního rázu svátosti nemocných.²⁵⁴

Stefaan van Calster navrhuje vést sekularizací poznamenané a sezónní křesťany, žijící uprostřed ideologického pluralismu, k přímé motivaci, ke vzbuzení zájmu rozhodovat se přímo pro věc samu, protože sekundární motivace nemají velkou sílu.²⁵⁵

Při svátosti pomazání nemocných je možné poukázat na skutečnost, že se křesťan musí jednou rozloučit s životem, a že toto rozloučení může být projevem vděčnosti, se kterou křesťan vrací svůj život Stvořiteli a jde s vírou vstříc svému věčnému cíli, v domě svého Otce. To je něco úplně jiného než nechat prostě rozplynout svůj život a ztratit se v nicotě.²⁵⁶

Michal Opatrný doporučuje, aby součástí katecheze nemocných bylo především vysvětlení, že nemoc není Božím trestem, a dále že Kristovo vtělení, život, utrpení, smrt i vzkříšení jsou výrazem solidarity Boha s trpícími lidmi. Poučení o svátosti nemocných má obsahovat výklad o tom, že se nejedná o „poslední pomazání“, ale také o obsahu a účincích svátosti. Rovněž se nemá zapomínat o svátosti nemocných hovořit také v širším kontextu, aby věřící věděli, v jakém případě mají o ni sami požádat. Neodmyslitelně by měli být o svátosti informováni i ti, kdo o nemocné pečují.²⁵⁷

²⁵⁴ Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 51-55.

²⁵⁵ Srov. CALSTER, S. VAN. Svátosti v životě křesťana. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 217.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 225.

²⁵⁷ OPATRŇY, M. *Svátostná pastorace. Studijní materiály k svátostem křtu, biřmování, eucharistie, manželství a nemocných*, s. 27.

Michael Marsch nás upozorňuje na naše omezující představy a očekávání, která poznamenávají náš pohled na uzdravující moc svátosti nemocných. Příliš nám jde o uzdravení orgánu, ne o člověka a jeho spásu, zapomínáme na to, že zdraví a uzdravení je Boží dar a ne naše právo či výsledek smlouvy. Za nejdůležitější považujeme to, aby se nám dobře dařilo, a aby vše fungovalo tak, jak prezentují media, ale nejde nám o Boží vůli. V důsledku tohoto myšlení pak uzdravení hodnotíme a chceme pochopit rozumem, ne v něm poznat Boží všemohoucnost a slitovnost; naším kritériem je rozum a ne milost.²⁵⁸

4.3 Symbolická řeč svátosti nemocných

Tomáš Halík upozorňuje na to, že svátost nemocných byla po dlouhá staletí symbolem a znamením: nikoli však symbolem uzdravení, ale přicházející smrti. Pastorační důvody pak vedly příbuzné nemocného k tomu, aby udělování svátosti odkládali, a tak nemocného tímto znamením a symbolem nevydělili.²⁵⁹ Na naší cestě ke znovuobjevení svátosti nemocných chceme řeč symbolu při udílení svátosti nemocných uchopit v pozitivním smyslu.

Symbol jakožto univerzální řeč lidstva vyjadřuje touhu člověka po sjednocení, je rozpoznávacím znamením vyznání víry, zpřítomňuje Boží čin. Reálný symbol nepůsobí magicky, nemá nic společného s pověrou nebo přehnanou okázalostí a důležitostí, ale pomáhá k tomu, aby se navenek projevilo to, co je uvnitř. Čím víc je použitá symbolika blízká běžnému užívání, tím méně potřebné je vysvětlení slovem.²⁶⁰

Svátost využitím řeči symbolu naznačuje propojení mezi dvěma zcela odlišnými světy, je výrazem tělesnosti víry, která zahrnuje duši i tělo člověka, je chápána jako jednota, identifikující partnery v jejich vztahu.²⁶¹ *Nicola Bux* výstižně

²⁵⁸ Srov. MARSCH, M. *Uzdravení skrze Bibli*, s. 87.

²⁵⁹ Srov. HALÍK, T. Poslední věci v křesťanské tradici, in KRÁSA, O., (ED.). *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*, s. 76-77.

²⁶⁰ Srov. KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 124-132; srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*, čl. 65; srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 52.

²⁶¹ Srov. LUBAC, H. DE. Svátosti Ježíše Krista. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 179; srov. BENEDIKT XVI. *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných*, čl. 1;

poznává, že při použití prostých symbolů je svátost pokorným gestem podobným kenozi Kristova vtělení, je viditelným znakem bez okázalosti a krásy.²⁶²

Díky symbolům a gestům se svátost stává hmatatelnějším a zřetelnějším slovem milosti, jak tvrdí *Karel Rahner*. Svátost nemocných považuje za jedno ze sedmi slov milosti, která nám nabízí církev. Nemoc, v níž je člověk postaven před sebe ve své celistvosti, je situací spásy a přijetí milosti. Cílem je spása, záchrana, napřímení, které může hmatatelně spočívat v uzdravení těla.²⁶³

Ať žijeme nebo umíráme, patříme Pánu: kdo smýšlí tak, že může být v životě i smrti Pána, miluje tento pozemský život a je připraven i k smrti. Obojí. Protože obojí může být chráněno a vykoupeno Boží milostí! Kdo si to uvědomí, má k nemoci správný vztah. Nepřeslechne otázku, kterou mu nemoc klade. A dá ve vážné nemoci ze své strany, s jasným a statečným vědomím prostor odpovědi na tuto otázku také ve svátosti pomazání nemocných.²⁶⁴

Katechismus učí, že obřady a gesta „zařazená do světa víry a uchopená mocí Ducha svatého, se stávají nositeli spásy a posvěcení, jež vykonal Kristus“.²⁶⁵ Symbolická řeč používaná v udělování pomazání nemocných, chce ukázat propojení viditelného s neviditelným. Svátost nemocných není udělována primárně proto, aby viditelně uzdravila tělo.²⁶⁶ Dává především neviditelnou blízkost Pána, který jako jediný může uzdravit, posílit víru a naději, dát sílu ke snášení obtíží, chrání před malomyslností a zoufalstvím, napomáhá k odevzdání se Otci a udílí vnitřní mír. Uzdravení duše může zapříčinit také uzdravení těla.²⁶⁷

Symbol tedy znamená vidět „jednotu různých příznaků jediné skutečnosti“, jak tvrdí *Michael Marsch*. Nejde jen o uzdravení příznaků nemoci, ale celého

srov. BUX, N. Trinitární působení ve svátostech. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 174-175;

srov. KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 137.

²⁶² Srov. BUX, N. Trinitární působení ve svátostech. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 176.

²⁶³ Srov. RAHNER, K. *O svátostech v církvi. Meditace*, s. 98-109.

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 111.

²⁶⁵ *KKC* 1189.

²⁶⁶ Srov. HONORÉ, J. *Průvodce Katechismem katolické církve*, s. 110-111.

²⁶⁷ Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 54-55.

člověka. Uzdravovány jsou neviditelné skutečnosti, které jsou pomazány viditelným znamením.²⁶⁸

František Kunetka si všímá, že nemocní bývají ve své životní situaci mnohem vnímavější pro řeč symbolů. Slavení svátostí by proto zvláště u nemocných mělo být lidštvější, gesto a slovo by mělo vyniknout tak, že člověka osloví v dané významné a závažné situaci. Obřad pro ně nesmí být zraňující tím, že je proveden rutinně a mechanicky. Nesmí se zapomínat na základní atmosférou slavení svátostí, a tou je rozměr naděje, plynoucí z Kristova velikonočního tajemství.²⁶⁹

V dnešním světě postiženém materialismem dochází ke ztrátě citlivosti pro symbol. Naším úkolem je přiblížit nemocným význam nejdůležitějších symbolů a gest užívaných při udělování svátostí nemocných.

4.3.1 Olej nemocných

Církev užívá při udělování svátostí trojího oleje: *olej křtěnců* (catechumenorum – C) *olej biřmovanců, křížmo* (chrisma – CH; jedná se o olej smíchaný s vonnými látkami) a *olej nemocných* (infirmorum – I). Židé a křesťané volili olej olivový pro jeho běžnou dostupnost, ale velký význam měla vždy i jeho symbolika. Oleje se používalo k pomazání posvátných předmětů, ale i lidí např. před uvedením do úřadu kněží, proroků a králů a tedy jako známka vyvolení a povolání.²⁷⁰ Olej z oliv hořel ve věčném světle (kahan v chrámu).²⁷¹ Byl považován za léčivý prostředek k uzdravení i ke kráse,²⁷² za prostředek boje proti nepříteli a exorcismu,²⁷³ za znamení Boží dobroty a přízně, za symbol vůně, lahodnosti a znamením života.²⁷⁴

Olej se lisuje z plodů olivovníku, který byl pro své stále zelené listy a možné stáří i tisíc let, odedávna symbolem stromu života, zasazeného uprostřed zahrady

²⁶⁸ Srov. MARSCH, M. *Uzdravení skrze svátosti*, s. 17.

²⁶⁹ Srov. KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*, s. 38-39.

²⁷⁰ Srov. Ex 40, 9-11.13-15; Lv 8,12; 1 Král 19,16; 1 Sam 16,1.13.

²⁷¹ Srov. Ex 27,20.

²⁷² Srov. Iz 1,6; Lk 10,34.

²⁷³ Srov. Mk 6,13.

²⁷⁴ Srov. Žl 104,15; Žl 133,2.

v Edenu. Stejně i olivová ratolest se stala symbolem záchrany.²⁷⁵ Olivový olej se tak stává eschatologickým symbolem života a spásy.

Maria Campatelli upozorňuje na mnoho dalších symbolických významů olivového oleje. Pro příbuznost hebrejských slov *olej* (hebr. *mešhâ*) a *Kristus* (Mesiáš, hebr. *Mešhîhâ*) může být vnímán jako symbol Krista. Campatelli interpretuje Efréma Syrského, podle něž se olej používá v malířství, aby v člověku upravil obraz poškozený hříchem,²⁷⁶ zachraňuje před odsouzením do otroctví kvůli dluhům,²⁷⁷ protože plave po vodní hladině, nedovolí nám utonout ve smrtících hlubinách. Pomazání má člověka poznamenat do hloubky tak, jako se olej vpíjí do všeho, co se jím namaže, až je těžké se ho zbavit. Pomazání olejem dává vzejít víře, získaná královská hodnota je symbolem schopnosti ovládat vášně atd.²⁷⁸

Pomazání olejem *před smrtí* nebo *ke smrti* se uskutečnilo v Betanii na samotném Ježíšovi.²⁷⁹ Odehrává se v mlčení, protože olej mluví za vše: „zasvěcuje krále, proroka, kněze, oltář a oběť“.²⁸⁰ Silná vůně oleje poznamenávající Kristovo tělo i celý dům, předjímá budoucí vzkříšení. Jiných vonných masť používaných k balzamování mrtvého těla již nebude zapotřebí.²⁸¹

Víme, že v počátcích křesťanství neměl olej sloužit jen pro pomazání před smrtí, ale také k obraně před každou nemocí a vysílením, k milosti a odpuštění hříchů, k ochraně pro duši i tělo, k odstranění bolestí, nemocí a těžkostí. Je tedy nanejvýš vhodné využívat symboliky oleje při udílení svátosti nemocných.²⁸²

Také v dnešní době se lidstvo navrácí k užívání oleje z oliv, který je i v českých podmínkách dobře dostupný. Je známý svými detoxikačními účinky, již hrají velkou roli v boji proti stárnutí, civilizačním a srdečním chorobám. Olivový olej obsahující mono-nenasycené mastné kyseliny a vitamin E lze užívat zevně i vnitřně a velmi přispívá v léčbě mnohých kožních onemocnění. Olivy a jejich olej zlepšují trávení a chuť k jídlu, pomáhají zvýšit hladinu žaludečních šťáv a tak urychlit trávení.

²⁷⁵ Srov. Gn 8,11.

²⁷⁶ Srov. Gn 8,11.

²⁷⁷ Srov. 2 Král 4,1-7.

²⁷⁸ Srov. CAMPATELLI, M. *Křest. Každý den u pramenů nového života*, s. 65-66; 75; 116; 129.

²⁷⁹ Srov. Mk 14,1-11.

²⁸⁰ FAUSTI, S. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*, s. 367.

²⁸¹ Srov. SPEYR, A. VON. Pomazání do smrti. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 69-70.

²⁸² Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 53.

Konzumace olivového oleje snižuje hladinu cholesterolu v krvi a posiluje imunitní systém. Navzdory plynutí času zůstává symbolika olivového oleje srozumitelným znamením toho, co působí svátost nemocných.

Profánní předmět s dobrým vlivem na zdraví se stává vhodnou posvátnou materií k udílení svátosti nemocných při obřadu žehnání oleje. Olej nemocných smí posvětit pouze biskup nebo osoby, které právem stojí na rovině diecézního biskupa, ale v případě naléhavé nutnosti při samotném slavení svátosti nemocných kterýkoli kněz.²⁸³ Biskup žehná všechny tři posvátné oleje (katechumenů, nemocných a křížmo) na Zelený čtvrtek dopoledne ve mši zvané „Mše při svěcení olejů“ (*Missa chrismatis*), kterou slouží společně s kněžími své diecéze. Tato mše je symbolem sepětí církve a vyjádřením blízkého společenství věřících.²⁸⁴

Olej nemocných se podle zvyku latinské liturgie žehná před zakončením eucharistické modlitby, nebo z pastoračních důvodů se může požehnat společně s ostatními oleji po bohoslužbě slova.²⁸⁵ K žehnání oleje nemocných se jak při *Missa chrismatis*, tak i při nutném žehnání oleje knězem před udílením svátosti, používá tato žehnací modlitba:

Bože, Otče veškeré útěchy, v tobě nacházejí nemocní útěchu a zdraví skrze tvého Syna. Shlédni na naši víru a vyslyš naše prosby: Sešli nám z nebe Utěšitele, svého Svatého Ducha, a požehnej † tento olej pro naše nemocné. Kéž podle tvé vůle užíváme tohoto oleje k mazání nemocných, abys jim dal zdraví těla i duše, abys utišil jejich bolest, v slabosti je posilnil, vyléčil jejich nemoc. Ať je pro nás tvůj svatý olej, Bože, znamením tvé milosti a tvého požehnání ve jménu našeho Pána, Ježíše Krista. (Neboť on s tebou žije a kraluje na věky věků. *Odpověď*: Amen.)²⁸⁶

²⁸³ Srov. *CIC*, can. 999; can. 1003/§3.

²⁸⁴ Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 58.

²⁸⁵ Srov. ČBK. *Římský pontifikál*, s. 645.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 649.

Bezprostředně před udílením pomazání se pronáší nad olejem ještě eulogická modlitba (dobrořečení):

Požehnaný jsi, Bože, všemohoucí Otče; tys poslal na svět svého Syna pro nás a pro naši spásu. *Odpověď*: Požehnaný jsi, Bože navěky.

Požehnaný jsi, Bože, jednorozený Synu; ty ses stal člověkem, abys léčil naše slabosti.

Odpověď: Požehnaný jsi, Bože, navěky.

Požehnaný jsi, Bože, Duchu svatý, Utěšiteli; ty nám dáváš sílu, abychom snášeli utrpení.

Odpověď: Požehnaný jsi, Bože, navěky.²⁸⁷

Eulogie může být zakončena dvěma způsoby. V prvním případě, kdy kněz při pomazání nemocných olej sám žehná, užije tuto formulaci:

Skloň se k nám, Bože, a svým požehnáním posvěť tento olej, aby modlitba, spojená s vírou zachránila nemocné, kteří budou tímto olejem pomazáni ve jménu Krista, našeho Pána. *Odpověď*: Amen.²⁸⁸

Pokud se užívá olej požehnaný při *Missa chrismatis*, následuje tato modlitba:

Bože, tvůj služebník (tvá služebnice) přijme s vírou svátost nemocných; prosíme tě: ať ho (ji) pomazání tímto olejem posilní a uleví mu (jí) v bolestech. Skrze Krista, našeho Pána. *Odpověď*: Amen.²⁸⁹

Kněžím je dovoleno posvěcený olej nemocných nosit u sebe.²⁹⁰ Mohou tak, podle slov papeže *Benedikta XVI.*, kdykoli v případě nutnosti věřícím nabídnout Boží medicínu, která posiluje, utěšuje, bez ohledu na fakt nemoci odkazuje na definitivní uzdravení a poskytuje jistotu o Boží dobrotě. Svátostný olej církve trpícímu

²⁸⁷ ČBK. *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné*, s. 41-42.

²⁸⁸ *Tamtéž*, s. 42.

²⁸⁹ *Tamtéž*, s. 42.

²⁹⁰ Srov. *CIC*, can. 999; can. 1003/§3.

nemocnému zpřítomní dvojí tajemství Olivové hory: že Kristus zde vzal na sebe utrpení světa a nese ji k okamžiku vykoupení a že odtud byl Kristus vzat k Otci.²⁹¹

4.3.2 Používání gest při udělování svátosti nemocných

Použití posvátné materie je v liturgii kromě slov doprovázeno rovněž gesty. Ježíš při uzdravování gesta používal (bral si nemocné stranou, dotýkal se jich, vkládal na ně ruce, vložil prst do uší, dotkl se slinou jazyka nebo očí nemocného apod.). Církev některá z Ježíšových gest od něj přejímá, když chce symbolicky vyjádřit podstatu obřadu. Neuzdravuje gesto či olej, ale jméno a slovo Pána, pronesené nad nemocným, který věří v Boží slovo.

Obřad udílení svátosti nemocných začíná výmluvným a významným *tichým gestem vložení rukou na hlavu nemocného*. Připomíná Ježíšův *tichý dotek*, jenž předpokládá blízkost a lásku, označuje společenství, účast, symbolizuje předání života a síly. Z evangelíí víme, že Ježíše se dotýkali nemocní a hříšní, nebo on se dotýkal jich; skrze dotek se nemoc a hřích dostává do kontaktu s Ježíšem.²⁹² *Vzatažená ruka* symbolizuje ruku Boží, plnou moci lásky a života. Je atributem Boha, který vykonal mocné činy při exodu.²⁹³ V prvotní církvi bylo vkládání rukou gestem pro předávání Ducha, vyvolení jáhnů, uzdravení nemocných nebo odpuštění hříchů.²⁹⁴

Gesto *vkládání rukou* symbolizuje předání ducha síly, moci, milosti, pomoci, odpuštění, záchrany a zmocnění k úkolu. Připomíná nemocnému Pána, který jej bere pod svou ochranu a ujímá se ho jako nemocných a hříšníků v evangeliu a tím u nemocného vzbuzuje důvěru.²⁹⁵

Vkládání rukou na hlavu nemocného nebo nad olej je výrazem *epiklese*. *Epiklese* je prosbou k Otci, aby seslal Ducha do materie zvolené Synem za prostředek spásy člověka. Duch je darován proto, aby se Slovo stalo tělem v jednotlivých lidech. Vkládání rukou zviditelní vylití Ducha, který je neviditelný, utváří se jím nový

²⁹¹ Srov. BENEDIKT XVI. *Poselství Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných*, čl. 3.

²⁹² Srov. FAUSTI, S. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 48; 60.

²⁹³ Srov. Ex 4,4; 7,19; 8,1; 8,22; 14,16; 21,26; srov. FAUSTI, S. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 59; 145.

²⁹⁴ Srov. Sk 6,6; 8,17-19; 9,12.17; 13,3; 19,6; 28,8.

²⁹⁵ Srov. POKORNÝ, L. *Světlo svátostí a času*, s. 58.

člověk. Ježíš vkládal na lidi své ruce, aby utěšil, potěšil, uzdravil nebo vzkřísil člověka z mrtvých tím, že mu udělí životodárnou sílu Ducha.²⁹⁶

Kropení svěcenou vodou a vkládání rukou na hlavu nemocného má ve starém obřadu také spíše charakter exorcismu, v novém obřadu se klade důraz na křest a milost Ducha Svatého.²⁹⁷ V žádném případě vkládání rukou není chápáno magicky, jak se s ním setkáváme v některých ezoterických praktikách.²⁹⁸

Posvátným olejem se mažou *jednotlivé části těla*. V předkoncilním obřadu bylo mazáno olejem sedm jednotlivých částí lidského těla; pět z nich se potíralo olejem katechumenů při křtu.²⁹⁹ Smysly byly při křtu mazány olejem, protože jimi se uskutečňuje komunikace se světem a jimi přichází do srdce ohrožení. Při pomazání nemocných byly olejem označovány oči, uši, nos, ústa, ruce, nohy a bedra. Prosilo se za odpuštění hříchů, které byly jednotlivými smysly spáchány: skrze toto svaté pomazání a pro své dobrotivé milosrdenství kéž ti Pán odpustí, cokoli jsi zavinil svým pohledem, slyšením, čichem, chutí a mluvením, doteky, kroky a rozkoší.³⁰⁰ Vidíme, jak v době, kdy se svátost udělovala výhradně před smrtí, byl kladen důraz na odpuštění hříchů.

Nový rituál již tolik neupřednostňuje kající charakter, ani tak často neprosí za ochranu před působením Zlého ducha, ale spíše se zaměřuje na tělesnou oblast člověka.³⁰¹ Je tedy pomazáno *čelo a ruce*, které symbolizují celého člověka, neboť ten je bytostí myslící a konající a větší důraz se klade na posilu v nemoci, než dříve, i když nijak neopomíjí ani dřívější důraz na přechod z pozemského do věčného života.³⁰²

²⁹⁶ Srov. BUX, N. Trinitární působení ve svátostech. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 173.

²⁹⁷ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 32-33; 37-38; 43-44; 54.

²⁹⁸ Např. vkládání rukou nad postižená místa nebo předměty při léčení živočišným magnetismem, předávání energie *reiki* osobami patřičným způsobem zasvěcenými nebo například parapsychologické praktiky založené na konceptech *prány*, *čchi* a podobně; srov. VOJTÍŠEK, Z. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v ČR*, s. 189; 200; 270.

²⁹⁹ Srov. CAMPATELLI, M. *Křest. Každý den u pramenů nového života*, s. 118-119.

³⁰⁰ Srov. *Agenda provinciae ecclesiae Moraviae*, s. 140-141.

³⁰¹ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 63.

³⁰² Srov. GIGLIONI, P. *Svátosti Krista a církve*, s. 135.

4.4 Účinky svátosti nemocných

Symbol oleje a gesta užívaná při udílení svátosti nemocných naznačují, co svátost působí. Účinky svátosti nemocných se pokusíme shrnout v této kapitole.

Vrátíme se krátce do doby po Tridentském koncili. *Tridentský katechismus* vypočítával především tyto účinky posledního pomazání: odpuštění hříchů, odstranění *reliquiae peccati*,³⁰³ posílení v nemoci a v boji proti ďábelským útokům, a probuzení důvěry v Boží dobrotu. Tělesné uzdravení pomazání působí, prospívá-li to spáse duše, avšak vždy přináší uzdravení duchovní.³⁰⁴ *Opatrný* tedy rozlišuje tři uzdravující účinky tridentského posledního pomazání: uzdravení od hříchů a jejich následků, ochrana před malomyslností, eventuálně uzdravení z nemoci.³⁰⁵

Pomazání nemocných „maže provinění, pokud se ještě nějaká provinění mazat musejí, odnímá zbytky hříchu, napřimuje duši a posiluje ji tím, že vzbuzuje v nemocném velikou důvěru v Boží milosrdenství, takže nemocný lépe snáší břímě a bolesti nemoci a brání se pokušení satana, který drtí patu (Gn 3,15), a mnohdy, když je to prospěšné ke spáse jeho duše, nabývá i tělesného uzdravení.“³⁰⁶

Nový *Katechismus katolické církve* podtrhuje především tyto účinky: udělení daru Ducha Svatého, účast na Kristově díle spásy a příprava na přechod z tohoto života k Bohu. Duch Svatý uděluje nemocnému útěchu, pokoj, odvahu nést utrpení a sílu k boji proti pokušení, malomyslnosti a strachu ze smrti, chrání nemocného, aby se ve své bolesti a úzkosti neuchýlil k zoufalství, a pomáhá mu zaměřit se na to, co je důležité. Je-li to dobré pro spáse duše, navrátí Bůh rovněž tělesné zdraví. Svátost působí spojení bolesti nemocného s utrpením Krista a tak velmi přispívá k dobru celé církve. Svátost nemocných je nakonec také dovršením všech svátostných

³⁰³ Pojem *reliquiae peccati* tridentský *Katechismus* vysvětluje jako skleslost a duchovní ochablost v důsledku spáchaného hříchu. Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 68.

³⁰⁴ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 68.

³⁰⁵ Srov. OPATRNÝ, A. Pomazání nemocných – pastorační pohled. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 61.

³⁰⁶ TRIDENTSKÝ KONCIL, Sess. XIV, *De extrema unctione*, kap. II (DzH 1696). Citováno z: SALES, M. Pomazání nemocných – svátost odevzdaného života. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 33.

pomazání, která začal věřící přijímat při křtu.³⁰⁷ Při křtu zahájil křesťan svoji cestu připodobňování se Kristu a posledním účinkem svátosti nemocných je dokončení této proměny „v Krista“.³⁰⁸

Tato svátost uděluje zvláštní milost, která nemocného mnohem důvěrněji spojuje s Kristovým utrpením, k jeho vlastnímu prospěchu a prospěchu celé církve, dává mu posilu, pokoj a odvahu a jestliže se nemocný nemohl vyzpovídat, působí také odpuštění hříchů. Je-li to Boží vůle, nejednou vede i k tělesnému uzdravení. V každém případě připravuje nemocného na přechod do Otcova domu.³⁰⁹

Působení svátosti nemocných tedy oba Katechismy shrnují obdobně. Odlišení nebo doplnění spočívá ve spojení nemocného s trpícím Kristem. Účinkem tohoto sjednocení je příspěvek ke spáse vlastní i celého světa.³¹⁰

O aspektu připodobnění se trpícímu Kristu uvažuje *Michael Sales*. Každá nemoc podle něj vymezuje prostor pro duchovní i tělesný boj. V nemoci se prověřuje pravost víry, která zápasí s pokušením oslabena zraněnou svobodou člověka po hříchu. Nemoc je prubířským kamenem, podle něž je možné rozlišit, jestli člověk nepodlehne vzpouře proti Kristu, zoufalství a ztrátě smyslu. Protože tu křesťan bojuje proti přesile smrti, je jedinou jeho zbraní následování Života v Bohem darované síle milosti. Ulehčení, uzdravení a sílu připodobnit se trpícímu Kristu získává křesťan působením svátosti pomazání nemocných.³¹¹

Tak jako boj proti nemoci neprobíhá jen na duchovní nebo tělesné rovině, tak ani milost pomazání se nevztahuje jen na ducha, nebo zase jen na tělo eventuelně na duši, ale je pomocí poskytnutou celé osobě. Prvním účinkem svátosti nemocných je duchovní posila a útěcha v nemoci nebo slabosti, ze které mohou vyrůst další plody spásy, jako je uzdravení a odpuštění hříchů.³¹²

³⁰⁷ Srov. *KKC* 1501; 1520-1523; 1532.

³⁰⁸ Srov. BUX, N. Trinitární působení ve svátostech. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 174.

³⁰⁹ *Kompendium Katechismu katolické církve*, čl. 319; srov. *KKC* 1532.

³¹⁰ Srov. Kol 1,24.

³¹¹ Srov. SALES, M. Pomazání nemocných – svátost odevzdaného života. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 35-36.

³¹² Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy?. Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 47-48.

Tělesné uzdravení nikdy nebylo považováno za nejdůležitější účinek svátosti, účinek duchovní byl vždy mnohem podstatnější: „Není přece nic velikého, když nakrátko unikne smrti někdo, kdo musí stejně o málo později zemřít. Je však veliké uniknout smrti docela, jak se to děje nám, za něž byl obětován velikonoční beránek Kristus.“³¹³ Svátost nemocných vždy působí integrální záchranu člověka: v uzdravení, odpuštění hříchů a získání věčného života.

Svátost nemocných působí *ex opere operato* to, co naznačuje, a její užitek může být *ex opere operantis* ovlivněn příjemcem.³¹⁴ Účinnost nespočívá v přesném dodržení rituálu, ale v milosti, darované Kristem, která je obřadem zprostředkována.

4.5 Ekleziální a eschatologický rozměr svátosti nemocných

Nemoc často izoluje nemocného od okolí. Nemáme na mysli pouze sociální izolaci v prostředí zařízení zdravotnických a sociálních služeb, ale rovněž osamocení, v němž se nemocný ocitá při prožívání zcela odlišných skutečností, než jaké působí na jeho zdravé nejbližší. Svátost nemocných v tomto kontextu nemůže být nadále chápána jako záležitost, kterou je třeba odbýt rychle a ve skrytosti. Zatímco slavení a chápání svátosti nemocných se v dějinách stále více zaměřovalo na duchovní, individuální a předsmrtné pojetí, druhý vatikánský koncil chtěl reformou znovu vrátit svátosti nemocných její původní charakter modlitby za uzdravení i duchovní užitek z nemoci, její určení nemocným i umírajícím a její individuální slavení rozšířit na společenství blízkých, ale i celé církve.

Komunitní a ekleziální rozměr svátosti nemocných je její významnou charakteristikou. Pomazání olejem implikuje pomazání láskou, jehož součástí je každý skutek lásky projevený ke službě nemocnému a vkládání rukou je výrazem podpory ze strany společenství.³¹⁵ Nemocný má zakoušet konkrétní lásku církve

³¹³ Ze starobylé velikonoční homilie. PG 59, 723-724. Citováno z: *Denní modlitba církve. Lekcionář pro modlitbu se čtením 2. Doba postní a velikonoční*, s. 195.

³¹⁴ Účinnost svátostí je objektivní, milost působí Kristus vykonáním svátostného úkonu, tj. *ex opere operato*. *Ex opere operantis* znamená subjektivní účinek pocházející z díla konajícího, ale současně závislý na adresátu svátosti.

³¹⁵ Srov. VELLA, E. *Ježíš, lékař duše i těla*, s. 315.

a být posilován slovy víry a společnou modlitbou.³¹⁶ Vztahy mezi nemocným a věřícími a mezi nemocnými navzájem vedou navíc k odtabuizování smrti a utrpení a k rozvinutí solidarity.³¹⁷ Rovněž uzdravení i snášení nemoci probíhá mnohem snadněji tam, kde se nemocný cítí přijatý svou nejbližší komunitou. Toto propojení je zcela zřejmé v řečtině, kterou užívá Nový zákon, kde sloveso „uzdravit“ znamená též respektovat, ctít a vážit si.³¹⁸ Potřeba zakoušet setkání s druhými se dnes ukazuje velmi naléhavou.

Svátost nemocných má být hluboce osobní, ale nemocný v ní nesmí zůstat osamocen. Obřad udílení svátosti nemocných je proto koncipován tak, aby více byli zapojeni i ti, kteří jsou jejím slavení přítomni.

Samotný nemocný je rovněž prospěšný Božímu lidu.³¹⁹ Tím, že se připojuje ke Kristově oběti, uplatňuje své všeobecné kněžství a koná pravou bohoslužbu.³²⁰ Pomazáním a vkládáním rukou je nemocný člověk „zasvěcen“, aby předával svědectví o Boží milosti a skutcích.³²¹

Můžeme krátce zmínit ještě jeden aspekt spojení s církví ve slavení svátosti a tím je upevnění vztahu nemocného s církevním představeným.³²²

Zaměříme-li se na svátost nemocných udělovanou umírajícímu, musíme také vložit větší důraz do eschatologického zdůvodnění svátosti nemocných, jak na to upozorňuje *Adrienne von Speyr*. Protože umírající prožívá zápas o to, aby byl ochoten opustit svoje blízké nebo své dílo, aby se vyrovnal s pocitem nenahraditelnosti, směřuje jeho pozornost k naději na život věčný. Umírajícího povzbuzuje, že pomazání jej poznamenává smrtí, která je mu darovaná, ale zároveň odňatá. Hříšníkovi staví před oči smrt jako cestu ke svatosti, pozemšťana láká k životu nebešťana. Odkazuje na zmrtvýchvstalého Krista, který svou smrtí otevírá vítězný

³¹⁶ Srov. ČBK. *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné*, 34.

³¹⁷ Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 57.

³¹⁸ Srov. FAUSTI, S. *Nad evangeliem podle Marka*, s. 52.

³¹⁹ Srov. LG 11.

³²⁰ Srov. LG 10.

³²¹ Srov. MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 174.

³²² Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy? Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 56.

blažený život i umírajícímu. Co se děje po smrti, již pro umírajícího nemusí být neznámým a obávaným *šeolem*.³²³

Eschatologická naděje je podstatnou součástí života křesťana a o to víc musí být živena v zápase smrti, který probíhá v okamžiku přechodu z života časného do věčného. Svátost nemocných spolu s podáním eucharistie jako *viatika*, „pokrmu na cestu“, se stává posilou pro poslední nejdůležitější okamžiky lidského života.

4.6 Od přípravy k přijetí svátosti nemocných

k životu ze svátosti nemocných

Zkušenost mnoha nemocničních kaplanů dokazuje, jak dlouhá je někdy cesta nemocného od nezájmu nebo odmítnutí svátosti nemocných k jejímu udělení a přijetí do života. Chceme nemocným pomoci, aby znovu našli smysl a význam svátosti, podpořit jejich informovanost o svátosti nemocných a vést k vnitřní motivaci.³²⁴ V pastoraaci nemocných by se měla propojit katecheze o svátosti s životní situací, s jejím vhodným slavením a s uvedením do života z milosti svátosti. V životě nemocného by tak mělo dojít ke spojení nauky s praxí a informace se zkušeností.³²⁵

Katecheze předcházející přijetí svátosti může nemocnému pomoci vymanit se z dědictví 16. a 17. století, kdy byl v oblibě sapiencilání pohled na smrt jakožto učitelku života, přísnou vychovatelku nebo výstrahu před neřestmi. Pomůže nemocnému překlenout pesimistickou nebo apatickou zálibu v umrlčí náladě a otevřít se nové naději.³²⁶

Nechceme, aby křesťan ztrácel svou identitu v náboženském pluralismu dnešní doby, pokoušíme se jej proto vést, aby přijetí svátosti nemocných bylo jeho jedinečnou osobní volbou a ne nutností, která předchází smrti.³²⁷ Katecheze má vyústit do vztahu, v němž nemocný zaslechne Ježíšovu otázku: „Co chceš, abych pro tebe udělal?“ (Mk 10,51).

³²³ Srov. SPEYR, A, VON. Pomazání do smrti. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 68-75.

³²⁴ Srov. CALSTER, S. VAN. Svátosti v životě křesťana. *Communio*, 2003, roč. VII, č. 3, s. 220-226.

³²⁵ Srov. OPATRŇY, M. *Svátostná pastoraace. Studijní materiály k svátostem křtu, biřmování, eucharistie, manželství a nemocných*, s. 4-5.

³²⁶ Srov. CANTALAMESSA, R. *Sestra smrt*, s. 15.

³²⁷ DAVIEOVÁ, G. *Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě*, s. 28.

Touha po přijetí uzdravující svátosti nemocných má být naplněna jejím důstojným slavením a přijetím svátostné milosti. Ani zde ovšem naše péče o nemocného nesmí končit. Nadále jej musíme začleňovat do svého společenství, aby mohl život, který ze svátosti přijal, předávat dál ve formě svědectví o uzdravující a odpouštějící Boží lásce. Svátostná milost uzdravení často nemocnému umožňuje, aby na své trápení pohlížel jinak, a může se tak sám stát ostatním svědkem a pomocníkem na cestě víry.³²⁸

Životu ze svátosti nemocných tedy nutně předchází katecheze. Ve světě, který je poznamenán touhou po uzdravení, můžeme nabídnout pravdu o uzdravující svátosti. Nedovolíme tak, aby nevědomí křesťané hledali posilu a uzdravení tam, kde se neprávem užívá jména Ježíše Krista, role Ducha Svatého a gest vkládání rukou. Nechceme nechat křesťany, aby se z nevědomosti a ze strachu před smrtí uchýlovali k magii. Zatímco pak podléhají iluzi, že se jejich tělo uzdravuje, duše podléhá zkáze.³²⁹

Právě kvůli mimořádné citlivosti ke zdraví, blahobytu, mírnění bolestí a utrpení je vhodný okamžik pro otevření horizontů ke zkušenostnímu zvěstování spásy v integrálním smyslu. Není naopak již čas k tomu, abychom přeslechli to, co má kulturně vliv na spásu. Nemůžeme představit Kristovu spásu jako nadstavbu k tomuto psychickému a materiálnímu blahobytu nebo jako partikulární součást světa, který lpí na starých hodnotách.³³⁰

Leží nám tedy na srdci, aby nemocní, ale rovněž jejich blízcí i ti, kteří se o ně starají, byli správně poučeni o svátosti nemocných. Neexistuje totiž mnoho jiných duchovních prostředků, které by nám lépe než svátost nemocných mohly pomoci překonat nejtěžší a hraniční situace našeho života nebo přechodu do domu Otcova.³³¹

³²⁸ MADRE, P. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování*, s. 174.

³²⁹ Srov. SKUPNÍK, R. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání*, s. 19.

³³⁰ RUPNIK, M. I. Spirituální četba skutečnosti. In ŠPIDLÍK, T.; RUPNIK, M. I.; A KOL. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*, s. 189.

³³¹ Srov. KOHUT, P. V. Svátost uzdravení nebo svátost spásy?. Pokoncilní hledání teologické a duchovní identity svátosti pomazání. *Communio*, 2008, roč. XII, č. 1, s. 54.

ZÁVĚR

Výchozím motivem této diplomové práce bylo pochopit mentalitu nemocných, kteří hledají uzdravení, jak se s ní setkáváme v praxi. Šlo nám o to prozkoumat, v jakém kulturním milieu se dnešní český nemocný nachází, jak je vnímána nemoc, umírání a smrt a jaké cesty k uzdravení se v postmoderní době nabízí. Další náš zájem spočíval v tom, abychom objasnili, jak se k nemoci, smrti a uzdravení staví církve. Leželo nám na srdci, abychom nemocným pomohli vnímat uzdravující svátost nemocných jako posilu v nemoci a ne jako důvod ke strachu ze smrti. Chtěli jsme najít, kde spočívají historické kořeny vnímání svátosti nemocných jako posledního pomazání a zmapovat, jakými podněty můžeme v dnešní době po 2. vatikánském koncilu pomoci lidem svátost nemocných vnímat obnoveným způsobem.

V první kapitole jsme dospěli k závěru, že ze zdravotnického, sociologického, politického a ekonomického hlediska se v České republice stále více oproti uzdravení upřednostňuje cíl zdraví a preventivní programy vedoucí ke zdraví. V náboženské praxi se na zdraví pozapomíná a akcentuje se uzdravení. Uzdravení se hledá v mnoha možnostech moderní religiozity a převládá zájem o různé léčitelské směry. Zatímco v sekulární společnosti převažoval důraz na zdraví, v náboženské praxi se vyskytuje jistá nerovnováha. Touha po uzdravení zjevně odráží touhu po duchovní skutečnosti.

Druhá kapitola dokládá, že křesťanská spiritualita zdraví zatím není nijak rozpracovaná a učitelský úřad církve spíše promýšlí otázky nemoci, umírání a smrti. Ve vztahu k nemoci, bolesti a umírání převládá dvojitý typ spirituality: křesťan může podle Kristova vzoru jednat ve prospěch nemocných a trpících, nebo se svou nemocí dobrovolně účastnit Kristova díla vykoupení (zahrnuje též motivy pokání, askeze nebo trestu za hřích a další). Z příkladu a pověření Ježíše Krista vyrůstá v církvi společně tradice péče o nemocné (která spojuje skutky tělesného a duchovního milosrdenství, když přichází uzdravovat nemocné a hlásá jim přítomnost Božího království), modlitba za uzdravení a udělování uzdravujících svátostí. Modlitba za uzdravení je provozována především v charismatických hnutích a je součástí lidové zbožnosti. Za vrcholnou formu prosby za uzdravení církve považuje modlitbu svátostnou,

kteřá se uskutečňuje zejména ve dvou svátostech: svátosti smíření a pomazání nemocných. Někdy se připojuje ještě svátost eucharistie.

Studiem rozdílů v pojetí svátosti nemocných před a po druhém vatikánském koncilu jsme si ve třetí kapitole uvědomili, že nový přístup ke svátosti nemocných, jak jej představuje 2. vatikánský koncil, spočívá především v pastoračním pojetí. Svátost již není určena jen umírajícím, ale všem, kdo se octli v nebezpečí smrti pro nemoc nebo stáří. K tomuto účelu jsou upravené také obřady pomazání nemocných. Pomazání se uděluje na čelo a ruce, důraz je kladen na pneumatologický, christologický a ekleziální charakter svátosti. Nový rituál nabízí nové možnosti slavení svátosti, mění se formule udílení svátosti, dochází k začlenění pomazání do celkového slavení liturgie s úkonem kajícího, čtením Božího slova, modlitbou Otčenáš a požehnáním. Svátost se může udělovat při mši svaté nebo více nemocným současně. Mění se tedy struktura obřadu a vymezují se nově právní normy pro udělování a přijímání svátosti.

Ve čtvrté kapitole jsme na základě četby impulzů k prožívání svátosti nemocných u současných v češtině dostupných autorů dospěli k následujícímu: preferuje se zejména katecheze o svátosti nemocných, výklad její symboliky (především oleje nemocných a posvátných gest) a vysvětlení účinků svátosti. Akcent se klade také na ekleziální a eschatologický charakter svátosti nemocných. Katechezi se má prohloubit znalost a vzbudit touha po přijetí svátosti. Vlivem katecheze má být svátost nemocných chápána a přijímána jako Boží pomoc člověku, který touží po integrálním uzdravení.

Diplomová práce měla přispět k ucelenějšímu pohledu na člověka, který svoji nemoc, utrpení nebo umírání prožívá uprostřed kulturního milieu touhy po uzdravení. Na základě tohoto poznání může znovu objevit svátost nemocných jako výzvu a adekvátně na ni odpovědět přijetím svátosti, která nabízí milost Boží útechy, a z níž mohou vyrůst další plody spásy, jako je odpuštění hříchů a uzdravení celého člověka.

Diplomová práce byla zpracována také jako pomůcka pro ty, kdo se starají o nemocné. K tomuto účelu i pro samotné nemocné byla vytvořena brožurka o svátosti nemocných, která je připojena v příloze.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Agenda provinciae ecclesiasticae Moraviae. Complectens scitu necessaria animarum curam gerentibus in administratione sacramentorum, in benedictionibus, processionibus, aliisque sacris functionibus, approbata a reverendissimo et celsissimo principe-archiepiscopo Olomucensi, domino, domino Friderico e landgraviis de Fürstenberg. Cremsirii: sumptibus H. Gusek, 1873. 641 s.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1995. ISBN 80-85810-08-5.

BENEDIKT XVI. *Apoštolský list papeže Benedikta XVI. Porta fidei daný „motu proprio“ k vyhlášení roku víry* (Řím, 11. října 2011). 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. 31 s. ISBN: 978-80-7195-636-5

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate. Lásky v pravdě. Encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě* (Řím, 29. června 2009). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. 109 s. ISBN 978-80-7195-414-9.

BENEDIKT XVI. *Deus caritas est. Encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI. Biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské lásce* (Řím, 25. prosince 2005). 1. vyd. Praha: Paulínky, 2006. 63 s. ISBN 80-86949-03-6

BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi papeže Benedikta XVI. Biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské naději* (Řím, 30. listopadu 2007). 1. vyd. Praha: Paulínky, 2008. 63 s. ISBN 978-80-86949-41-3.

BENEDIKT XVI. *Poselství papeže Benedikta XVI. ke dnům nemocných*. Praha: ČBK, 2006 – 2012.

zvl. BENEDIKT XVI. *Poselství papeže Benedikta XVI. u příležitosti 20. světového dne nemocných* (Řím, 11. února 2012). Praha: ČBK, 2012.

Kódex kánonov východných cirkví: promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. Codex canonum ecclesiarum orientalium: auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (Řím, 18. října 1990). 1. vyd. Lublin: Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Doktrinní instrukce francouzské biskupské konference. O uzdravování rodových kořenů skrze eucharistii* (19. ledna 2007). Přel. neuvedeno. Praha: ČBK, 2010. 32 s. Přel. z: Sur la guérison des racines familiales par l'Eucharistie. Bez ISBN.

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 162 s. ISBN 80-7192-585-3.

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Římský pontifikál. Nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s komisí ČBK pro liturgii, 2008. 695 s. ISBN 978-80-7195-274-9.

Denní modlitba církve. Lekcionář pro modlitbu se čtením 2. Doba postní, velikonoční triduum a doba velikonoční. 1. vyd. Praha: Česká liturgická komise, 1988. 341 s.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Přel. Oto Mádr a spol. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 603 s. Přel. z: Sacrosanctum Oecumenicum Concilium Vaticanum II: Constitutiones, Decreta, Declarationes. (Romae 1966.) ISBN 80-7113-089-3.

zvl. *Apostolicam actuositatem. Dekret o apoštolátu laiků* (Řím, 18. listopadu 1962). In: op. cit. s. 379-414.

zvl. *Gaudium et spes. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě* (Řím, 7. prosince 1965). In: op. cit. s. 173-266.

zvl. *Lumen gentium. Věřoučná konstituce o církvi* (Řím, 21. listopadu 1961). In: op. cit. s. 29-100.

zvl. *Sacrosanctum Concilium. Konstituce o posvátné liturgii* (Řím, 4. prosince 1963). In: op. cit. s. 125-172.

JAN PAVEL II. *Poselství papeže Jana Pavla II. ke dnům nemocných*. Praha: ČBK, 1993-2005.

JAN PAVEL II. *Salvifici doloris. Apoštolský list Jana Pavla II. o křesťanském smyslu lidského utrpení* (Řím, 11. února 1984). 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 49 s. ISBN 80-7113-151-2.

Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané jeruzalémskou biblickou školou. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-289-3.

Katechismus katolické církve. Přel. Josef Koláček. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. 793 s. Přel. z: Catéchisme de l'Église catholique. ISBN 80-7113-132-6.

Kodex kanonického práva. Codex iuris canonici. Úřední znění textu. Latinsko - české vyd. s věcným rejstříkem (Řím, 25. ledna 1983). Přel. Miroslav Zedníček. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 812 s. Přel. z: Codex iuris canonici: auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. ISBN 80-7113-082-6.

Kompendium Katechismu katolické církve. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 209 s. ISBN 80-7195-094-7.

- KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii. Směrnice a zásady*. Přel. překladatelská skupina ČBK pod vedením Jana Kotase. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 31 s. Přel. z: *Direttorio su pietà popolare e liturgia*. ISBN 978-80-7195-152-0.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE; PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované eklesiologii a svátostem do roku 1995 a dokument Papežské biblické komise Jednota a rozličnost v církvi*. Přel. Ctirad Václav Pospíšil. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. 223 s. Přel. z italských originálních dokumentů. ISBN 978-80-7195-272-5.
- Obřady pokání*. 1. vyd. Praha: Sekretariát České liturgické komise, 1982. 207 s.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU, PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁRODNÍ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody. Křesťanské zamyšlení nad New Age*. 1. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2003, 92 s. Bez ISBN.
- PAVEL VI. *Evangelii nuntiandi. Apoštolská exhortace Pavla VI. Hlásání evangelia* (Řím, 8. prosince 1975). 2. opravené vyd. Praha: Zvon, 1996. 75 s. ISBN 80-7113-159-8.
- SKUPNÍK, RADOSLAV. *Obřad pomazání nemocných. Srovnání Rituale Romanum 1957 s Ordo Unctionis infirmorum 1972*. Nepublikovaná diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta, katedra liturgické teologie, 2008. 83 s.
- TOMICZEK, VÁCLAV. *Nemoc a bolest podle magisteria církve po II. vatikánském koncilu*. Nepublikovaná licenciátní práce. Olomouc: Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta, katedra pastorální a spirituální teologie, 2010. 109 s.
- Youcat. Katechismus katolické církve pro mladé*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7195-564-1.

Literatura

- ALTRICHTER, MICHAL; A KOL. *Otázky české spirituality. Studijní texty Centra Aletti XII*. 1. vyd. Olomouc: Refugium, 2001. 102 s. ISBN 80-86045-75-7.
- AMBROS, PAVEL; (ED.); A KOL. *Metodologické přístupy zkoumání lidského vědomí. Specifika nebo komplementarita? Studijní texty Centra Aletti LII*. 1. vyd. Olomouc: Refugium, 2012. 123 s. ISBN 987-80-7412-113-5.
- AMBROS, PAVEL. *Pastorální teologie I. Fundamentální pastorální teologie*. 2. přepracované vyd. Olomouc: Vydavatelství UP, 2002. 177 s. ISBN 80-244-0419-2.
- AUGUSTYN, JOZEF; OPATRNÝ, ALEŠ, (ED.). *Umění zpovídat. O svátosti smíření z pohledu různých disciplín*. Přel. Jindra Hubková. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. 309 s. Přel. z: nevedeno. ISBN 978-80-7195-116-2.
- BRADÁČ, JOSEF. *Věda o liturgii 4. Liturgie svátostí podle rituálu*. Olomouc, 1972. Skriptum.
- BROWN, RAYMOND EDWARD. *Ježíš v pohledu Nového zákona. Úvod do christologie*. Přel. Jan a Vladimír Roskocovi. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. 264 s. Přel. z: An introduction to New Testament Christology. ISBN 80-7021-28-4.
- CAMPATELLI, MARIA. *Křest. Každý den u pramenů nového života*. Přel. Robert Svatoň. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2010. 155 s. Přel. z: Batessimo. ISBN 978-80-7412-055-8.
- CANTALAMESSA, RANIERO. *Sestra smrt*. Přel. Terezie Brichtová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 47 s. Přel. z: Sorella morte. ISBN 80-7192-311-7.

- DANNEELS, GODFRIED. *Kristus nebo Vodnár? Pastýřský list*. Přel. Jaromír Spousta. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993. 47 s. Přel. z: *Le Christou le Verseau?* ISBN 80-85527-38-3.
- DAVIEOVÁ, GRACE. *Výjimečný případ Evropa. Podoby víry v dnešním světě*. Přel. Tomáš Suchomel. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 207 s. Přel. z: *Europe: The Exceptional Case. Parameters of Faith in the Modern World*. ISBN 978-80-7325-192-5.
- FAUSTI, SILVANO. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Přel. Jaroslav Brož. 1. vyd. Praha: Paulínky, 2007. 469 s. Přel. z: *Ricorda e racconta il Vangelo - la catechesi narrativa di Marco*. ISBN 978-80-86949-39-0
- FIALOVÁ, LYDIE; KOUBA, PETR; ŠPAČEK, MARTIN, (ED.). *Medicína v kontextu západního myšlení*. 1. vyd. Praha: Galén, 2008. 247 s. ISBN 978-80-7262-513-0.
- FICOCELLIOVÁ, ELIZABETH. *Lurdy. Pramen milosti*. Přel. Gerik Císař. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 159 s. Přel. z: *Lourdes: Font of Faith, Hope, and Charity*. ISBN 978-80-7192-233-6.
- FILIPÍ, PAVEL. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. 195 s. ISBN 80-85959-35-2.
- FILKA, JAROSLAV. *Vznik katolické charismatické obnovy v Brně a cesta některých jejích společenství k založení provincie komunity Emmanuel na Moravě*. Publikovaná licenciátní práce. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Knihař, 2002. 112 s. ISBN 80-86292-10-X.
- FISHBANE, MICHAEL A. (Celé jméno neuvedeno.) *Judaismus. Zjevení a tradice*. Přel. Pavel Kolmačka. 3. vyd. Praha: Prostor, 2003. 192 s. Přel. z: *Religions Traditions of the World - Judaism*. ISBN 80-7260-086-9.

- GNILKA, JOACHIM. *Ježíš Nazaretský. Poselství a historie*. Přel. Miloš Voplakal. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 293 s. Přel. z: Jesus von Nazaret – Botschaft und Geschichte. ISBN 80-7021-534-8.
- GOFFI, TULLO; FIORES, STEFANO. *Slovník spirituality*. Přel. Terezie Brichtová a kol. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 1295 s. Přel. z: Nuovo dizionario di spiritualita. ISBN 80-7192-338-9.
- GIGLIONI, PAOLO. *Svatosti Krista a Církve. Souzvuk mezi Bohem a člověkem*. Přel. Terezie Brichtová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. 183 s. Přel. z: Sacramenti di Cristo e della chiesa. ISBN 80-7192-115-7.
- GROSSE, WALTRAUD. *Reinkarnace v křesťanství a její odmítnutí koncilem v roce 553*. Přel. neuvedeno. 2. vyd. Brno: Integrál, 2006. 116 s. Přel. z: Reinkarnationsgedanke und seine Ablehnung durch das 5. ökumenische Konzil. ISBN 80-903189-3-2.
- GRÜN, ANSELM. *Svatost nemocných*. Přel. Jiří Arnet. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. 62 s. Přel. z: Sakramente: Die Salbung der Kranken – Trost und Zärtlichkeit. ISBN 978-80-7195-345-6.
- HALÍK, TOMÁŠ. *Vzdáleným nablízku. Vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 252s. ISBN 978-80-7106-907-2.
- HEJZLAR, PAVEL. *Dva přístupy k Božímu uzdravení. Fred F. Bosworth, Kenneth E. Hagin, Agnes Sanfordová a Francis MacNutt v rozhovoru*. 1. vyd. Praha: Emet, 2010. 248 s. ISBN 978-80-254-6490-8.
- HOLČÍK, JAN. *Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost*. Brno: Masarykova Univerzita ve spolupráci s MSD, 2010, 293 s. ISBN 978-80-210-5239-0.

- HONORÉ, JEAN. *Průvodce Katechismem katolické církve*. Přel. Tomáš Chudý. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 222 s. Přel. z: *Catéchisme en bref et en images de l'Église catholique*. ISBN 987-80-7192-961-1.
- HUMMEL, REINHART. *Reinkarnace. Víra v převtělování a víra křesťanů*. Přel. Jan Spousta. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 111 s. Přel. z: *Reinkarnation*. ISBN 80-7192-171-8.
- JEČMÍNEK, VLASTISLAV. *Lurdy očima lékaře*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000. 164 s. ISBN 80-7266-050-0.
- KITTEL, GERHARD. *Teologický slovník k Novej zmluve. Zväzok 2, Théta-ný*. Přel. Ján Grešo. 1. vyd. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1987. 292 s. Bez ISBN.
- KOPEČEK, PAVEL. *Liturgika pro 4. ročník dálkového studia. Skriptum*. Praha: Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, 2001. 68 s.
- KORČÁK, TOMÁŠ. *Studnice uzdravení. Jak čerpat z Božích zdrojů a sloužit uzdravením*. 1. vyd. Mělník: Juda, 2008. 237 s. ISBN 978-80-87239-00-1.
- KRÁSA, ONDŘEJ, (ED.). *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. 1. vyd. Praha: Cesta domů, 2010. 116 s. ISBN 978-80-904516-3-6.
- KUBEŠOVÁ, HANA. *Vnitřní lékařství III pro bakalářské studium ošetrovatelství. Skriptum*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 130 s.
- KUNETKA, FRANTIŠEK. *Úvod do liturgie svátostí*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 350 s. ISBN 80-7192-455-5.
- KÜNG, HANS; STIETENCORN, HEINRICH, VON. *Křesťanství a hinduismus. Na cestě k dialogu*. Přel. Jiří Hoblík a Dušan Zbavitel. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1997. 223 s. Přel. z: *Christentum und Weltreligionen – Hinduismus*. ISBN 80-7021-229-2.

- KÜNG, HANS; ESS, JOSEF, VAN. *Křesťanství a islám. Na cestě k dialogu.* Přel. Jiří Hoblík a Luboš Kropáček. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. 191 s. Přel. z: Christentum und Weltreligionen – Islam. ISBN 80-7021-262-4.
- LESNÝ, VINCENC. *Buddhismus.* 2. vyd. Olomouc: Votobia, 1996. 450 s. ISBN 80-7198-062-5.
- LOSSKIJ, NIKOLAJ ONUFRIJEVIČ. *Nauka o reinkarnaci.* Přel. Alan Černo hous. 1. vyd. Velehrad: Refugium, 2004. 108 s. Přel. z: Učeníje o perevoploščenií. ISBN 80-86715-29-9.
- LUŽNÝ, DUŠAN.; NEŠPOR, ZDENĚK.; A KOL. *Náboženství v menšině. Religiozita a spiritualita v současné české společnosti.* 1. vyd. Praha: Malvern, 2008. 206 s. ISBN 978-80-86702-53-7.
- LYON, DAVID. *Ježíš v Disneylandu. Náboženství v postmoderní době.* Přel. Petra Vlčková. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002. 270 s. Přel. z: Jesus in Disneyland. Religion in Postmodern Times. ISBN 80-204-0941-6.
- MCALL, KENNETH. *Uzdravení rodových kořenů.* Přel. Lucie Valchářová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 111 s. Přel. z: Healing the Family Tree. ISBN 978-80-7195-019-6.
- MACNUTT, FRANCIS. *Služba uzdravování.* Přel. Monika Kršková. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. 328 s. Přel. z: Healing. ISBN 978-80-7195-356-2.
- MADRE, PHILIPPE. *Tajemství Boží lásky a služba uzdravování.* Přel. Jan Joneš. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 183 s. Přel. z: Mystère d'Amour et Ministère de guérison. ISBN 80-7192-390-7.

- MARSCH, MICHAEL. *Uzdravení skrze Bibli. Plný život z Ducha svatého*. Přel. Aranka Gärtnerová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 135 s. Přel. z: Komm, Geist, Heilung durch die Bibel. ISBN 978-80-7195-146-9.
- MARSCH, MICHAEL. *Uzdravení skrze svátosti*. Přel. Zdeněk Jančařík. 1. vyd. Praha: Portál, 1992. 96 s. Přel. z: Heilung durch die Sakramente. ISBN 80-85282-34-8
- NEŠPOR, ZDENĚK. *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2010. 214 s. ISBN 978-80-7017-147-9.
- NEWMAN, JA'AKOV; SIVAN, GAVRI'EL. *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Přel. Gita a Dušan Zbavitelovi. Dotisk 1. vyd. Praha: Sefer, 1998. 285 s. Přel. z: A to Z of Judaism. ISBN 80-900895-3-4.
- OPATRná, MARIE. *Etické problémy v onkologii*. Praha: Mladá fronta, 2008. 114 s. ISBN 978-80-204-1876-0.
- OPATRný, ALEŠ. *Malá příručka pastorační péče o nemocné*. 1. vyd. Praha: Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1995. 27s.
- OPATRný, MICHAL. *Svátostná pastore. Studijní materiály k svátostem křtu, bířmování, eucharistie, manželství a nemocných. Skriptum pro Teologickou fakultu*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: 2008. 33 s.
- POKORNÝ, LADISLAV. *Světlo svátostí a času*. 2. upravené vyd. Praha: Zvon, 1990. 142 s. Bez ISBN.
- POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 2. upravené a rozšířené vyd. Praha: Krystal OP, 2002. 330 s. ISBN 80-85929-53-8.
- POSPÍŠIL, CTIRAD VÁCLAV. *Teologie služby. Kniha (nejen) pro ty, kdo se věnují křesťanské charitě a diakonii*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 214 s. ISBN 80-7192-748-1.

- RAHNER, KAREL. *O svátostech v církvi. Meditace*. Přel. Jindra Hubková. 1. vyd. Praha: Scriptum, 1993. 136 s. Přel. z: *Über die Sakramente der Kirche – Meditation*. ISBN 80-85528-28-2.
- ŘÍČAN, PAVEL. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 325 s. ISBN 80-7178-547-4.
- SCHERER, GEORG. *Smrt jako filosofický problém*. Přel. Karel Šprunk. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 271 s. Přel. z: *Problem des Todes in der Philosophie*. ISBN 80-7192-914-X.
- SCHOTT, HEINZ. *Kronika medicíny*. Přel. Zdeněk Bureš a kol. Praha: Fortuna Print, 1994. 648 s. Přel. z: *Die Chronik der Medizin*. ISBN 80-85873-16-8.
- SCHÖNBORN, CHRISTOPH. *Cestou proměnění. Putování, reinkarnace, zbožštění*. Přel. Jana Nováčková. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. 122 s. Přel. z: *Existenz im Übergang*. ISBN 80-85959-37-2.
- SVATOŠOVÁ, MARIE. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?* 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 109 s. ISBN 978-80-247-4107-9.
- ŠPIDLÍK, TOMÁŠ.; RUPNIK, MARKO IVAN.; A KOL. *Nové cesty pastorální teologie. Krása jako východisko*. Přel. Pavel Ambros a kol. 1. vyd. Olomouc: Refugium, 2008. 656 s. Přel. z: *Teologia pastorale: a partire dalla bellezza*. ISBN 978-80-86715-97-1.
- TICHÁ, DANA. *Slavení svátosti pomazání nemocných jako účinná posila pro člověka v mimořádně těžké zdravotní situaci*. Nepublikovaná diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta, katedra liturgické teologie, 2009. 67 s.
- TRACHTOVÁ, EVA; A KOL. *Potřeby nemocného v ošetrovatelském procesu*. 2. vyd. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2001. 185 s. ISBN 80-7013-324-8.

- TRILLING, WOLFGANG. *Hledání historického Ježíše*. Přel. Jindřich Slabý. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1993. 195 s. Přel. z: Fragen zur geschichtlichkeit Jesu. ISBN 80-7021-132-6.
- VELLA, ELIAS. *Ježíš – lékař duše i těla*. Přel. Michaela Houšková. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. 351 s. Přel. z: Ježíš, můj uzdravovatel. ISBN 80-7192-851-8.
- VOJTÍŠEK, ZDENĚK. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice. Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 462 s. ISBN 80-7178-798-1.
- VOJTÍŠEK, ZDENĚK. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2005. 228 s. ISBN 80-86263-69-X.

SEZNAM JINÝCH POUŽITÝCH ZDROJŮ

Elektronické zdroje

ANTONOV, VLADIMÍR. Metody léčení [online], in *Božská cesta duchovního srdce* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: http://duchovnicesta.swami-center.org/page_7.shtml.

CANTALAMESSA, RANIERO. Duchovní uzdravení I. Uzdravení z čeho? [online], in *Katolická charismatická obnova* [cit. 2012-01-20]. Dostupné z URL: <http://www.cho.cz/clanky/Duchovni-uzdraveni-I-Uzdraveni-z-ceho.html>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online], in *ČSÚ* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online], in *ČSÚ* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/predbezne_vysledky_scitani_lidu_domu_a_bytu_2011.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Náboženské vyznání obyvatelstva* [online], in *ČSÚ* [cit. 2009-11-04]. Dostupné z URL: http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem.

Duchovní vnitřní uzdravení [online], in *Víra.cz. Víra na internetu* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Duchovni-vnitri-uzdraveni.html>.

EVROPSKÁ KOMISE. Zdraví – EU. Spolehlivé informace o veřejném zdraví [online], in *Zdraví – EU* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: http://ec.europa.eu/health-eu/index_cs.htm.

- KALETA, JÁN. Astrologie, reinkarnace a křesťanství. [online], in *Astrologie Vodnářského věku* [cit. 2011-12-07]. Dostupné z URL: http://home.tiscali.cz/aquarian_astrology/reinkarnace.htm.
- KATOLICKÁ CHARISMATICKÁ KONFERENCE. Ohlédnutí za konferencí [online], in *Katolická charismatická konference* [cit. 2012-09-10]. Dostupné z URL: <http://konference.cho.cz/ohljednuti-za-konferenci-2012.aspx>.
- KŘEMEN, VÁCLAV. Energie Reiki. Slovo úvodem [online], in *Energie reiki* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: <http://www.energie-reiki.cz/>.
- KODET, VOJTĚCH. Co je na uzdravení rodových kořenů tak objevného? [online], in *Pastorace.cz. Podklady pro pastorační a duchovní život* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: http://www.pastorace.cz/index.php?typ=clanky&sel_id=1423.
- KODET, VOJTĚCH. Výběr vhodných modliteb za osvobození a uzdravení [online], in *Vojtěch Kodet* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vojtechkodet.cz/modlitby/za-osvobozeni-a-uzdraveni/>.
- KOHUT, PAVEL VOJTĚCH. *Úvod do spirituální teologie. Skriptum pro studenty katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.* 26 s. [online], in *Katolická teologická fakulta* [cit. 2011-03-20]. Dostupné z URL: ktf.cuni.cz/~kohut/st/schema13.doc.
- Ježíš uzdravuje [online], in *Koinonia Jan Křtitel* [cit. 2012-02-06]. Dostupné z URL: <http://www.koinonia.cz/aktivity/jezis-uzdravuje/>.
- KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY. *Instrukce ohledně modlitby k Bohu za uzdravení.* (Řím, 14. září 2000). Přel. C. V. Pospíšil [online], in *Institut františkánských studií* [cit. 2011-11-28]. Dostupné z URL: <http://www.frantiskanstvi.cz/instr.htm>.

- ORIGENÉS, *Contra Celsum*. (EP 510-536) [online], in *Theofil. Revue pro život z víry* [cit. 2012-03-20]. Dostupné z URL: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=588>.
- PAVEL VI. *Apoštolská konstituce Pavla VI. Sacram Unctionem infirmorum o svátosti pomazání nemocných* (Řím, 30. listopadu 1972) [online], in *Vatican. Sancta Sedes* [cit. 2011-11-28]. Dostupné z URL: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19721130_sacram-unctionem_lt.html.
- SPOLEČENSTVÍ OTCE JOSEPHA BILLA. FATIMSKÝ APOŠTOLÁT. Exerciie za uzdravení [online], in *Společenství mládeže fatimského apoštolátu* [cit. 2011-10-12]. Dostupné z URL: <http://www.organizace.xf.cz/bill1.htm>.
- SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE. Zdraví 21 [online], in *World Health Organization. Kancelář WHO v České republice* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.who.cz/PDF/Zdravi21.pdf>.
- ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY. Struktura standardizované úmrtnosti [online], in *Úzis ČR* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.uzis.cz/cr-kraje>.
- ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY. *Zdravotnická ročenka České republiky 2010*. ÚZIS: 2011. 268 s. [online], in *Úzis ČR* [cit. 2011-11-29]. Dostupné z URL: <http://www.uzis.cz/system/files/zdrroccz2010.pdf>.
- Uzdravení [online], in *Katolická charismatická obnova* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.cho.cz/clanky/Uzdraveni>.
- Uzdravení rodových kořenů [online], in *Fatym Vranov nad Dyjí* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.fatym.com/view.php?cislocclanku=2011020056>.
- Uzdravení rodových kořenů [online], in *Víra.cz. Víra na internetu* [cit. 2012-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Uzdraveni-rodovych-korenu.html>.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. Definition of health [online], in *World Health Organization*. [cit. 2012-01-03]. Dostupné z URL: <http://www.who.int/suggestions/faq/en/index.html>.

Časopisy, vnitřní normy, přednášky

Communio. Mezinárodní katolická revue. Vtělení. Svitavy: Trinitas, 2003, roč. VII, č. 1-2, 165 s. ISSN 1211-7668.

Communio. Mezinárodní katolická revue. Svátosti. Svitavy: Trinitas, 2003, roč. VII, č. 3, 260 s. ISSN 1211-7668.

Communio. Mezinárodní katolická revue. Svátost pomazání nemocných. Svitavy: Trinitas, 2008, roč. 12, č. 1, 109 s. ISSN 1211-7668.

ČBK. *Acta ČBK.* roč. 2010, č. 5. Praha: ČBK, 2010. 224s. Bez ISSN.

Dingir. Religionistický časopis o současné náboženské scéně. Praha: Dingir, 2008, roč. XI, č. 2, 72 s. ISSN 1212-1371.

FAKULTNÍ NEMOCNICE OLOMOUC. Metodický pokyn č. MP-L004-02. Zajištění klinické pastorační péče ve FNOL. 1. vydání ze dne 26. 8. 2011. Olomouc: Vnitřní normy FNOL, 2011. 4 s.

VOJTÍŠEK, Z. Současná alternativní spiritualita. Přednáška pro posluchače SKFD. Olomouc: Univerzita Palackého. Cyrilometodějská teologická fakulta, 10. 2. 2012. Audionahrávka in archiv autora.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Zkratky biblických knih

Jména biblických knih, včetně jejich zkratk, jsou citovány dle užívání v českých liturgických knihách.

Zkratky dokumentů 2. vatikánského koncilu

LG	Lumen gentium
GS	Gaudium et spes
SC	Sacrosanctum Concilium

Zkratky církevních dokumentů

KKC	Katechismus katolické církve
CIC	Kodex kanonického práva
CCEO	Kodex kanonického práva východních církví

Zkratky papežských dokumentů

CIV	Caritas in veritate

Ostatní zkratky

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
CMTF	Cyrilometodějská teologická fakulta
can.	kánon
cit.	citováno
č.	číslo
čl.	článek
ČBK	česká biskupská konference
ČSÚ	Český statistický úřad

ČR	Česká republika
ed.	editor, editoři
FNOL	Fakultní nemocnice Olomouc
In	v
kol.	kolektiv
MTK	Mezinárodní teologická komise
MSD	společnost MSD Brno, tiskové a kopírovací služby
např.	například
nn	následující verše
op. cit.	citované dílo
PBK	Papežská biblická komise
pozn.	poznámka
přel.	přeložil(a), přeloženo
roč.	ročník
SKFD	obor Spirituální a křesťanská formace dospělých
Srov.	Srovnej
stol. po Kr.	století po Kristu
s.	strana, strany
UP	Univerzita Palackého
URL	Unique Resource Locator = jednoznačné určení zdroje = absolutní adresa
ÚZIS	Ústav zdravotnických informací a statistiky
vyd.	vydání
zvl.	zvláště

SEZNAM PŘÍLOH

1. Svátost nemocných nebo poslední pomazání? Brožurka pro nemocné.....100

svátost nemocných
nebo
poslední pomazání?

Svátost nemocných nebo poslední pomazání?

*„Ne, toho kněze mi sem ještě neposílejte,
snad to se mnou ještě není tak zlé.“*

Tato odpověď zní často tam, kde pomazání nemocných je považováno za znamení a potvrzení blízké smrti.

Jak je to se svátostí nemocných doopravdy?

„K Ježíšovi přiváděli všechny nemocné, postižené rozličnými chorobami a trápeními, posedlé, náměsíčné, ochrnutlé, a on je uzdravil“ (Mt 4,24).

Svátost nemocných je prostředkem, skrze který do mého života, do mé nemoci a bolesti vstupuje Bůh, aby mi ji pomohl nést a posiloval mě.

Člověk často přijímá nemoc jako těžkou zkoušku.

Může se proti ní buď bouřit, nebo v ní může rozlišit Boží rukopis. Utrpení totiž neznamená pouhé prokletí a nemusí být následkem osobního hříchu. Ten, kdo trpělivě přijímá na sebe utrpení, může být druhým ku prospěchu.

Nemocní mají mimořádný smysl pro to,
co je v životě podstatné.

Někdy až nemoc člověku ukáže, co potřebuje ze všeho nejvíce:
Boha.

**Ježíš přišel zjevit Boží lásku především tam,
kde se lidé cítí mimořádně ohroženi,
a proto věnuje tolik pozornosti nemocným.**

Ukazuje nám, že trpíme-li my, trpí on s námi. Proto uložil svým učedníkům péči o nemocné jako prvořadý úkol: „ve jménu mém budou vyhánět zlé duchy, na nemocné budou vkládat ruce, a uzdraví se“ (Mk 16,17-18).

Jak se církev chová k nemocným?

Úkol uzdravovat nemocné se snaží církev uskutečnit jak péčí, kterou poskytuje nemocným, tak přímluvnou modlitbou, kterou ji doprovází. Především pak má zvláštní svátost ve prospěch nemocných, ustanovenou samotným Kristem a dosvědčenou svatým Jakubem:

„Je někdo z vás nemocný? Ať si zavolá představené církevní obce a ti ať se nad ním modlí a mažou ho olejem ve jménu Páně“ (Jak 5,14-15).

Kdo může přijmout svátost pomazání nemocných?

Tuto svátost může přijmout věřící (katolík), který se pro nemoc nebo stáří začíná dostávat do nebezpečí smrti. Může ji přijmout i opakovaně, kdykoli se nemoc zhorší nebo ho postihne další těžká nemoc. Je vhodné o ni žádat i v mladém věku, například když má člověk podstoupit vážnou operaci. Udělení této svátosti má pokud možno předcházet osobní zpověď nemocného.

Kdo uděluje svátost pomazání nemocných?

Svátost mohou udělovat pouze biskupové nebo kněží.

Jaké účinky má svátost pomazání nemocných?

Svátost nemocných uděluje zvláštní milost, která nemocného mnohem důvěrněji spojuje s Kristovým utrpením, k jeho vlastnímu prospěchu a k prospěchu celé církve, dává mu sílu, pokoj a odvahu a jestliže se nemocný nemohl vyzpovídat, působí také odpuštění hříchů. Je-li to Boží vůle, nejednou vede i k tělesnému uzdravení. V každém případě připravuje nemocného na přechod do Otcova domu.

Pro umírající má církev další sílu: viaticum.

Je to eucharistie jako „pokrm na cestu“

Ve chvíli přechodu z tohoto světa k Otci je přijetí těla a krve Krista, který zemřel a vstal z mrtvých, semenem věčného života a silou vzkříšení.

Jak se slaví svátost pomazání nemocných?

Podstatné při této svátosti je **pomazání** posvěceným olejem na čele a na ruku nemocného nebo také na jiných částech těla doprovázené **modlitbou** kněze, který vyprošuje zvláštní milost této svátosti.

Může se udělovat *ve mši nebo mimo mši, jednomu nemocnému nebo více nemocným současně*. Je dobré, když se obřadu účastní **společenství věřících, kteří jsou nemocnému blízcí**.

Jako při jiných bohoslužbách, začíná obřad **úvodním oslovením**, může pokračovat **kropením svěcenou vodou** a pak následuje **úkon kajivosti**.

Čte se jedno nebo dvě čtení z Písma svatého, které nemocného povzbudí, aby si uvědomil, že Bůh je mu blízko.

Tyto texty si kdykoli můžete přečíst:

První čtení:

1 Král 19,1-8; Job 3,1-3.11-17.20-23; Job 7,1-4.6-11; Job 7,12-21;
Mdr 9,9-11.13-18; Iz 35,1-10; Iz 52,13 - 53,12; Iz 61,1-3a;
Sk 3,1-10; Sk 3,11-16; Sk 4,8-12; Sk 13,32-39; Řím 8,14-17; Řím 8,18-27;
Řím 8,31b-35.37-39; 1 Kor 1,18-25; 1 Kor 12,12-22.24b-27; 2 Kor 4,16-18;
Gal 4,12-19; Flp 2,25-30; Kol 1,22-29; Žid 4,14-16; 5,7-9; Jak 5,13-16;
1 Petr 1,3-9; 1 Jan 3,1-2; Zj 21,1-7

Responsoriální žalm:

Iz 38; Žl 6; Žl 25; Žl 27; Žl 34; Žl 42; Žl 63; Žl 71;
Žl 86; Žl 90; Žl 102; Žl 103; Žl 123; Žl 143

Evangelium:

Mt 5,1-12a; Mt 8,1-4; Mt 8,5-17; Mt 8, 5-10.13; Mt 8,14-17;
Mt 11,25-30; Mt 15,29-31; Mt 25,31-40; Mk 2,1-12; Mk 4,35-41;
Mk 10,46-52; Mk 16,15-20; Lk 7,18b-23; Lk 10,5-6.8-9; Lk 10,25-37;
Lk 11,5-13; Lk 12,35-44; Lk 18,9-14; Jan 9,1-7; Jan 10,11-18
Také texty o utrpení Páně: Mt 26,36-46; Mk 15,33-39; 16,1-6;
Lk 23,44-49; 24,1-6a; Lk 24,13-35; Jan 20,1-10

Po čtení obvykle následují **přímluvy**.

Pak kněz mlčky vkládá ruce na hlavu nemocného.

Toto gesto označuje společenství, účast, symbolizuje předání Ducha, života, síly, moci, milosti, pomoci, odpuštění, záchrany, zmocnění k úkolu a uzdravení. Připomíná nemocnému Pána, který jej bere pod svou ochranu a ujímá se ho jako nemocných a hříšníků v evangeliu a tím u nemocného vzbuzuje důvěru.

Pokud není k dispozici olej požehnaný biskupem při mši se svěcením olejů na Zelený čtvrtek, požehná kněz jakýkoli rostlinný olej stejnými slovy, jako se **žehná olej nemocných**:

„Bože, Otče veškeré útěchy, v tobě nacházejí nemocní útěchu a zdraví skrze tvého Syna. Shlédni na naši víru a vyslyš naše prosby: Sešli nám z nebe Utěšitele, svého Svatého Ducha, a požehnej † tento olej pro naše nemocné. Kéž podle tvé vůle užíváme tohoto oleje k mazání nemocných, abys jim dal zdraví těla i duše, abys utišil jejich bolest, v slabosti je posilnil, vyléčil jejich nemoc. Ať je pro nás tvůj svatý olej, Bože, znamením tvé milosti a tvého požehnání ve jménu našeho Pána, Ježíše Krista. Amen.“

Nad požehnaným olejem pak společně všichni dobrořečí Bohu:

„Požehnaný jsi, Bože, všemohoucí Otče;
tys poslal na svět svého Syna pro nás a pro naši spásu.“

Odpověď: „Požehnaný jsi, Bože navěky.“

„Požehnaný jsi, Bože, jednorozený Synu;
ty ses stal člověkem, abys léčil naše slabosti.“

Odpověď: „Požehnaný jsi, Bože, navěky.“

„Požehnaný jsi, Bože, Duchu svatý, Utěšiteli;
ty nám dáváš sílu, abychom snášeli utrpení.“

Odpověď: „Požehnaný jsi, Bože, navěky.“

Posvěceným olejem kněz **maže nemocného na čele a na rukou** a přitom říká:

„Skrze toto svaté pomazání
ať vám (ti) Pán pro své milosrdenství
pomůže milostí Ducha svatého.“

Odpověď: „Amen.“

„Ať vás (tě) vysvobodí z hříchů,
ať vás (tě) zachrání a posilní.“

Odpověď: „Amen.“

Pak ještě kněz připojí modlitbu za nemocného a všichni se pomodlí **Otčenáš**. Nemocný může **přijmout eucharistii** a obřad se zakončí **požehnáním**.

Pokud byste si přál(a) svátost nemocných přijmout
nebo si o ní promluvit,
kontaktujte kněze nebo nemocničního kaplana.

Jaký smysl má nemoc a trápení?

V horách žil jeden starý farmář. Nikdy toho moc nenamluvil a vždycky věřil, že všechno, co jej potká, je z Boží ruky.

Jednou se mu zaběhl jeho jediný kůň, se kterým pracoval, aby vydělával chléb pro sebe a svého syna, jenž mu zůstal po smrti drahé ženy. A vesničané ho litovali: „Chudák, přišel o všechno, co mu ještě zbylo.“ Farmář jen odpověděl: „Smůla nebo štěstí? Kdo ví?“ Jeho kůň se v horách připojil ke stádu divokých koní. Po nějaké době se vrátil zpět a celé stádo přivedl s sebou do ohrady. Farmář tak měl koní hned několik. Cvičil je, aby je mohl prodat a udělat na chatrči novou střechu. Lidé říkali: „Ten má ale štěstí, tolik bohatství najednou.“ A on zase jen odpověděl: „Štěstí nebo smůla? Kdo ví?“ Jeho syn dorůstal, a tak po nějaké době i on začal cvičit koně místo otce, který už pozbýval síly. A když krotil jednoho z nich, spadl, a zlámal si obě nohy. Tu zase vesničané lítostivě oplakávali nemocného farmáře, že zase nemá nikoho, kdo by se teď o něj staral. A farmář jen řekl: „Smůla nebo štěstí? Kdo ví?“ Zanedlouho vypukla válka a verbíři ze všech domků odváděli mladíky schopné bojovat. Jen mladík se zlámanýma nohama zůstal doma, protože bojovat nemohl. Vesničané opět starci záviděli jeho štěstí. Ten měl ale stále tu svou jedinou odpověď:

„Štěstí nebo smůla? Kdo ví?“

Brožurka je zpracována podle těchto textů:

Jeruzalémská Bible.

Písmo svaté vydané jeruzalémskou biblickou školou.
1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
ISBN 978-80-7195-289-3.

Kompendium Katechismu katolické církve.

1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
ISBN 80-7195-094-7.

Obřady pomazání nemocných a péče o nemocné.

1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
ISBN 80-7192-585-3.

Youcat. Katechismus katolické církve pro mladé.

1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.
ISBN 978-80-7195-564-1.

Ilustrace jsou převzaty z *Youcatu*.

Uspořádala s. Tobia Miroslava Matějková
z kongregace Milosrdných sester sv. Kříže
V Olomouci v říjnu 2012